

**ПОДАННЯ
ДО ОФІСУ ПРОКУРОРА
МІЖНАРОДНОГО
КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ**

щодо злочину геноциду,
ймовірно, вчиненого в Маріуполі
у період з 24 лютого по 20 травня
2022 року

Видання підготовлено в рамках проекту
«Збір даних про воєнні злочини російської армії в Україні
та підготовка кількох подань до МКС»
за підтримки Відділу преси, освіти і культури
Посольства Сполучених Штатів в Україні

Автори:

*Катерина Буряковська,
Євгеній Захаров,
Микола Комаровський,
Михайло Романов,
Тетяна Самодерженкова*

Перекладач

Джон Кроуфут

Редактор

Каспер Заяц

Рецензент

Володимир Яворський

Для ілюстрації обкладинки була використана картина Валерії Осіної
«Маріупольська Мадонна»

ПОДАННЯ ДО ОФІСУ ПРОКУРОРА МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ щодо злочину геноциду, ймовірно, вчиненого в Маріуполі у період з 24 лютого по 20 травня 2022 року / ГО «Харківська правозахисна група». – Харків: ТОВ «Видавництво “Права людини”», 2023. – 100 с.

ISBN 978-617-8186-14-2

ISBN 978-617-8186-14-2

© Катерина Буряковська,
Євгеній Захаров,
Микола Комаровський,
Михайло Романов,
Тетяна Самодерженкова, 2023
© Джон Кроуфут, переклад, 2023
© ГО «Харківська правозахисна
група», 2023

ЗМІСТ

00	СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	4
01	РЕЗЮМЕ	6
02	ВСТУП	7
03	МЕТОДОЛОГІЯ	9
3.1	Джерела інформації	9
3.2	Методика проведення моніторингових поїздки	10
3.3	Методика збору, перевірки та узагальнення інформації щодо Маріуполя за період 24 лютого 2022 року – 20 травня 2022 року	11
3.4	Архівування інтернет-джерел	11
04	ФАКТИ	12
4.1	Перебіг подій та наслідки	12
4.2	Правова оцінка міжнародними інституціями	13
05	ГЕНОЦИД	14
5.1	Правова основа	14
5.2	Захищена група (об'єкт геноциду)	14
5.2.1	Обґрунтування захищеної групи в Маріуполі, проти якої було спрямовано геноцидний умисел	16
5.3	Намір знищити (суб'єктивна сторона)	22
5.4	Прямі докази (об'єктивна сторона)	22
5.4.1	Фактори, на основі яких можна прийти поза розумним сумнівом до висновку про існування геноцидного наміру у відношенні до ситуації в Маріуполі	25
5.5	Суб'єкт злочину геноцид	29
06	ОБҐРУНТУВАННЯ ДІЯНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ ПУНКТАМИ А), С), Е) РС	31
6.1	Вбивство членів такої групи	31
6.2	Умисне створення для такої групи умов життя, розрахованих на доведення її до повного або часткового фізичного знищення	39
6.3	Насильницька передача дітей цієї групи до іншої групи	55
07	ВИСНОВКИ	71

Додатки

1.	ДОДАТОК 1. ОПИС ФАКТІВ	75
2.	ДОДАТОК 2. ІНФОРМОВАНА ЗГОДА	94

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

AI	Amnesty International;
HRW	Human Rights Watch;
PILPG	Public International Law & Policy Group;
БД	база даних;
ВРУ	Верховна Рада України;
ВЦА	Військово-цивільна адміністрація;
ГО	Громадська організація;
ЄКПЧ	Європейська конвенція прав людини та основоположних свобод;
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань;
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини;
ЖК	Женевська (-і) конвенція (-ї) 12 серпня 1949 року;
ЗМІ	Засоби масової інформації;
ЗСУ	Збройні сили України;
КК	Кримінальний кодекс України;
ЛЖВ	Люди, що живуть з ВІЛ/СНІД;
МВС	Міністерство внутрішніх справ України;
МДБ	Міністерство державної безпеки;
МКС	Міжнародний кримінальний суд;
ММПЛ	Моніторингова місія Верховного Комісара ООН з прав людини в Україні;
МО	Міністерство оборони України;
НП	Населений пункт;
НПУ	Національна поліція України;
ОБСЕ	Організація з безпеки і співробітництва в Європі;
ОДА	Обласна державна адміністрація;
ОМС	Орган місцевого самоврядування;
ОРДЛО	Окуповані райони Донецької та Луганської областей;
РДА	Районна державна адміністрація;

РС	Римський статут;
РНБО	Рада національної безпеки і оборони України;
РСЗВ	Ракетна система залпового вогню;
РФ	Російська Федерація;
СБУ	Служба безпеки України;
СММ	Спеціальна моніторингова місія;
Т.зв. «ЛНР»	так звана «Луганська народна республіка»;
Т.зв. «ДНР»	так звана «Донецька народна республіка»;
УВКПЛ	Управління Верховного комісара ООН з прав людини;
УГСПЛ	Українська Гельсінська спілка з прав людини;
ХПГ	Харківська правозахисна група;
ЦГС	Центр громадянських свобод;
ЦСС	Центр стратегічних справ.

01 РЕЗЮМЕ

1. 2 березня 2022 року Прокурор МКС Карім Кан оголосив про відкриття розслідування ситуації в Україні, яка охоплює будь-які минулі та теперішні звинувачення у військових злочинах, злочинах проти людяності чи геноциді, скоєних на будь-якій частині території України будь-якою особою з 21 листопада 2013 року.

ГО «Харківська правозахисна група» (ХПГ) представляє це подання Офісу Прокурора МКС, яке містить різноманітну інформацію про події в Маріуполі у період з 24 лютого по 20 травня 2022 року у контексті широкомасштабного вторгнення Росії в Україну.
2. ХПГ вбачає у діях російської сторони у Маріуполі в період з 24 лютого по 20 травня 2022 року ймовірно вчинений злочин геноциду, передбачений ст. 6 РС МКС.
3. У цьому поданні ХПГ наводить діяння, які на підставі зібраних нами даних можна кваліфікувати як геноцид.
4. У розділі 2 «Вступ» надано короткі відомості про ХПГ та висловлені подяки міжнародним інституціям, які підтримували наші зусилля, та партнерським організаціям, які брали участь у зборі інформації.
5. У розділі 3 «Методологія» описані види джерел інформації як інструменти аналізу зібраних даних, методика збору, перевірки та узагальнення інформації щодо подій у Маріуполі з 24 лютого по 20 травня 2022 року та база даних, до якої вноситься вся зібрана інформація.
6. У розділі 4 «Факти» коротко викладено перебіг подій у Маріуполі з 24 лютого по 20 травня 2022 року; наведено узагальнені знеособлені дані, зібрані нами щодо злочинів, які розглядаються.
7. У розділі 5 «Геноцид» надане обґрунтування:
 - 7.1 наміру знищити повністю або частково захищену групу у контексті подій у Маріуполі з 24 лютого по 20 травня 2022 року у сенсі статті 6 РС
 - 7.1 вчинення російською стороною діянь, передбачених пунктами а), с), е) статті 6 РС, а саме:
 - а) вбивство членів такої групи;
 - с) умисне створення для такої групи умов життя, розрахованих на доведення її до повного або часткового фізичного знищення;
 - е) насильницька передача дітей цієї групи до іншої групи.
8. Для кожного з перерахованих в п.7 злочинів у Поданні викладено деякі загальні відомості щодо складу злочину, аналізуються докази, що підтверджують вчинення злочину, та формулюється можлива юридична кваліфікація стверджуваного злочину відповідно до РС.
9. В розділі 6 «Прийнятність» коротко розглянуто передумови, необхідні для здійснення юрисдикції МКС, зокрема, з погляду дотримання принципів компліментарності та тяжкості злочинів, а також критерію інтересів правосуддя.
10. В розділі 7 «Висновки» підведено підсумки Подання на підставі наданих доказів.
11. У Додатку 1 міститься «Опис фактів у хронологічному порядку про події, що відбувались на території Маріупольської територіальної громади у період з 24 лютого 2022 року по 20 травня 2022 року». При посиланні використовуватиметься умовне скорочення «Опис фактів».

02 ВСТУП

12. ГО «Харківська правозахисна група» (ХПГ) представляє це подання Офісу Прокурора МКС, яке містить різноманітну інформацію про події в Маріуполі у період з 24 лютого по 20 травня 2022 року у контексті широкомасштабного вторгнення Росії в Україну.
13. ХПГ була зареєстрована в 1992 році, з 1989 року вона діяла як правозахисна група Харківського товариства «Меморіал». ХПГ здійснює захист прав людини в конкретних випадках їх порушень, розглядаючи до 3 тисяч письмових звернень на рік, інформує про права людини українську державу та суспільство, аналізує стан дотримання прав людини та основоположних свобод в Україні. ХПГ намагається змінити на краще ситуацію в Україні з забезпеченням таких прав людини як право на життя, свобода від катувань та поганого поводження, від свавільних затримань, свобода слова та інформації, право на приватність, права вразливих груп населення – в'язнів, ЛЖВ, наркозалежних, шукачів притулку та інших. ЦСС ХПГ, створений у 2003 році, розглядає в національних судах та ЄСПЛ до 200 стратегічних справ на рік. Юристи ЦСС подали 635 заяв до ЄСПЛ, виграли 185 справ за статтями 2, 3, 5, 6, 8, 13 та іншими статтями ЄКПЛ, 85 справ пройшли стадію комунікації і чекають на розгляд по суті, решта справ чекають комунікації з ЄСПЛ, в тому числі більше половини з них – щодо злочинів, скоєних під час воєнного конфлікту на сході. У 2022–2023 рр. ХПГ постійно здійснювала збір інформації щодо подій в Маріуполі, як шляхом збору та вивчення відомостей з відкритих джерел, так і шляхом особистого спілкування з мешканцями Маріуполя, які є жертвами та свідками злочинів, вчинених військовими РФ і які евакуювалися на території, підконтрольні уряду України.
14. 24 березня ХПГ у відповідь на повномасштабну агресію Росії проти України у лютому 2022 року разом із ГО «Центр громадянських свобод» та Українською Гельсінською спілкою з прав людини заснували глобальну ініціативу Т4Р («Трибунал для Путіна»). Учасники ініціативи документують події, у яких є ознаки злочинів згідно з Римським статутом Міжнародного кримінального суду (геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини) в усіх регіонах України. Ініціатива прагне використати чинні механізми ООН, Ради Європи, ОБСЄ, ЄС і Міжнародного кримінального суду для запобігання цим brutальним злочинам і притягнення до відповідальності винних, а також співпрацює з національними органами розслідування. Для документування подій працівники організацій відстежують відкриті джерела (Інтернет, соціальні мережі, новини в медіа, повідомлення влади), шукаючи інформацію про конкретну подію, яка має ознаки воєнного злочину (обстріл житлового будинку, вбивство цивільних, катування та інші злочини за Римським статутом). Дані також надходять безпосередньо від свідків і постраждалих. Після перевірки дані вносяться до власної бази даних у вигляді конкретного інциденту. Пріоритет надається пошуку медіа-файлів і персональних даних, які згодом можна верифікувати за допомогою досліджень на основі відкритих джерел (OSINT). Там, де це можливо, працівники організацій-учасниць фіксують події на місці вчинення злочинів роблять зйомку руйнувань із дронів, особисто спілкуються зі свідками подій. Інформація в базі – закрита, а персональні дані додатково шифруються, проте можливо переглянути поточні статистичні дані або надіслати запит. Унікальність підходу Т4Р у тому, що документування відбувається за регіональним принципом: за різними організаціями закріплені різні частини України (зазвичай це ті регіони, де ці організації працювали роками і розуміють географічні й інші місцеві особливості). У деяких регіонах Т4Р збрала більше даних про воєнні злочини, ніж є в уряді України чи міжнародних організацій.

15. Авторами цього подання є працівники ХПГ: Катерина Буряковська, Євгеній Захаров, Микола Комаровський, Михайло Романов та працівниця УГСПЛ Тетяна Самодерженкова.
16. ХПГ висловлюють щирю вдячність міжнародним благодійним інституціям, які підтримували наше функціонування в умовах війни, наші зусилля у зборі, документуванні й аналізі інформації та підготовці цього подання, – Європейському Союзу, Інституту проти катувань «Dignity» (Данія), чеським благодійним фондам «People in Need» та Prague Civil Society Centre, Фонду сприяння демократії посольства США в Україні, фонду «Panorama Global» (США), Freedom House (США), «Open Archive» (США), European Prison Litigation Network (Париж), Норвезькому Гельсінському Комітету.
17. ХПГ співпрацювала з УГСПЛ та ЦГС щодо різних аспектів збору інформації. Красно дякуємо нашим колегам за дружню та плідну взаємодію.

03 МЕТОДОЛОГІЯ

3.1. ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

18. Для збору даних про події використовувались наступні групи джерел
- офіційні заяви органів публічної влади в Україні та місцевого самоврядування, в тому числі міської Ради міста Маріуполь;
 - офіційні матеріали міжнародних організацій – AI, HRW, PILPG та інших;
 - офіційні заяви органів публічної влади Російської Федерації;
 - повідомлення з українських телеграм каналів: «Маріуполь сейчас», «Маріупольська міська рада», «Азов» та ін.;
 - повідомлення з проросійських та російських телеграм каналів про зниклих та/або загиблих «Погибшие. Память. Мариуполь», «Поиск близких, Мариуполь».
 - матеріали звітів міжнародних моніторингових місій – ОБСЄ, ММПЛ, а також Незалежної комісії ООН з розслідування порушень в Україні.
 - матеріали звітів неурядових організацій (міжнародних та національних).
 - матеріали інтерв'ю з людьми, які (ймовірно) стали жертвами міжнародних злочинів, про які йдеться у Поданні.
 - інтерв'ю проведені ХПГ та іншими неурядовими організаціями.
 - поїздки до місць компактного проживання ВПО з Маріуполя з метою перевірки і уточнення отриманих у комунікації з потерпілими та свідками даних, інтерв'ювання жертв порушень прав людини та інших очевидців, проведення відео- та фотозйомки, вивчення документів, відео та фото-матеріалів, які були наявні у жертв та свідків певних подій;
 - база даних ХПГ, яка поповнюється в межах ініціативи T4P¹.
 - «Опис фактів у хронологічному порядку про події, що відбувались на території Маріупольської територіальної громади у період з 24 лютого 2022 року по 20 травня 2022 року» (Додаток 1). При посиланні використовуватиметься умовне скорочення «Опис фактів».
 - офіційний сайт ХПГ, де зібрано більше 40 інтерв'ю із людьми², які врятувались з Маріуполя, та інші повідомлення в інформаційному розділі щодо Маріуполя³.
 - матеріали проваджень, відкритих ЦСС ХПГ за фактами порушень прав людини в зоні конфлікту.
- Події у сфері уваги цього Подання також були проаналізовані з погляду міжнародного кримінального права, а саме – Римського статуту Міжнародного кримінального суду та практики останнього, практики Міжнародних кримінальних трибуналів. Також з методологічною метою використовувались наукові джерела у сфері права та інших соціальних наук.
19. БД ХПГ є реляційною базою даних, побудованою на основі вільної системи управління базами даних MySQL. Розроблене ХПГ програмне забезпечення дозволяє перевіряти коректність написання адрес будинків, знаходити і вказувати повтори одних і тих же епізодів і здійснювати захист персональних даних шляхом їх автоматичного кодування

¹ Див. Статистичні відомості про базу даних тут: <https://t4pua.org/stats>

² Розділ сайту «Голоси війни» <https://khpg.org/1308>

³ Розділ сайту «Хроніка злочинних дій РФ в Маріуполі» <https://khpg.org/1303>

і зберігання в базі в закодованому вигляді. За введення ключа доступу всі персональні дані розкодуються і можуть оброблятися. Для входу до бази передбачена двофакторна ідентифікація.

Для кожного інциденту визначаються місце розташування та координати місця події, медіа-файли та посилання, персоналії, дата або ймовірний проміжок часу, коли подія відбулася, обирається тип об'єкту, тип події, здійснюється опис події тощо, а також обирається попередня класифікація за РС ймовірно вчиненого злочину. Якщо жертвою чи свідком є дитина, це відзначається в базі.

База має гнучку структуру: за потреби її можна розширювати за категоріями, зокрема, вводити додаткові поля з інформацією, яка стосується доказів вчинення злочину. Також створено механізм відстеження всіх змін даних в інцидентах, який працює за принципом «чорної скриньки»: за необхідності можна отримати історію всіх змін конкретного інциденту і ким вони були виконані.

Програмне забезпечення передбачає вибірку інцидентів окремо для дорослих і для дітей, для заданого періоду часу, місця розташування, типу об'єктів і типу подій як окремо, так і в комбінації будь-якого набору цих ознак, і дозволяє генерувати звіти, що показують узагальнену інформацію в табличній формі (розподіл інцидентів за певний періоду часу, по місцю розташування, типу втрат, типу об'єктів і типу подій) і в графічному вигляді – на картах, побудованих на основі GOOGLEMAP.

Також створене спеціальне програмне забезпечення для автоматичного зберігання всіх відео і фото, знятих «в полі» в хмарному середовищі. Потім відповідні медіа файли заносяться до бази даних разом з відповідними даними інциденту або, у випадку великого розміру файлів, вміщуються на google-диск.

3.2. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГОВИХ ПОЇЗДОК

20. Завданням моніторингової поїздки до місць компактного проживання ВПО з Маріуполя є збір та перевірка раніше отриманої інформації про задокументовані інциденти, уточнення інформації в базі даних; надання правових консультацій усім, хто цього потребує; проведення інтерв'ю з постраждалими та свідками. Зазвичай у складі моніторингової групи було 3–4 особи, щонайменше один (одна) з них – правник. Група заздалегідь домовлялась про зустріч з уже відомими жертвами воєнних злочинів, а потім шукала нові дані «методом сніжного кому». Іноді поїздка здійснювалася для зустрічі з конкретним носієм інформації про злочини, з метою отримання відомостей до його до виїзду за кордон. Іноді поїздка мала на меті взяття інтерв'ю у жертви або свідка воєнних злочинів, тоді група складалася з журналіста та відеооператора. Після взяття інтерв'ю працівник ХПГ, який його проводив, уточнював конкретні дані щодо кожного описаного в інтерв'ю інцидента, щоб внести їх до бази даних або уточнити інциденти, внесені раніше. Інтерв'ю та отриманню відомостей від жертв злочинів передувало отримання інформованої згоди на надання інформації та обробку персональних даних, а також отримання заяви про надання правової допомоги. Респондентам роз'яснювалися всі ймовірні ризики та негативні наслідки, які пов'язані з передаванням інформації про воєнні злочини та інші події. Під час спілкування з жертвами або свідками подій працівники ХПГ вивчали документи, відео та фотоматеріали, які іноді демонструвалися їх свідками або жертвами.

3.3. МЕТОДИКА ПЕРЕВІРКИ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ЩОДО МАРІУПОЛЯ ЗА ПЕРІОД 24 ЛЮТОГО 2022 РОКУ – 20 ТРАВНЯ 2022 РОКУ

21. Працівники ХПГ проводили перевірку даних, опублікованих в Інтернеті та отриманих іншим шляхом, використовуючи триангуляційний метод, намагаючись верифікувати отримані свідчення. Здебільшого зібрані дані підтверджувалися свідченнями про ці самі події, які надавали інші жертви та свідки або які виявлялися в інших джерелах інформації. Крім того, перевірка здійснювалася шляхом перегляду інформації та відомостей про події, що відбувалися в Маріуполі, які розміщені на сторінках окремих фігурантів в соціальних мережах. Таким чином працівники ХПГ отримали можливість надати достовірну оцінку даним про жертв порушень прав людини, свідків та порушників, верифікуючи дані за допомогою вивчення не пов'язаних між собою джерел інформації.

3.4. АРХІВУВАННЯ ІНТЕРНЕТ-ДЖЕРЕЛ

22. Під час роботи працівники ХПГ мали звертатись до різноманітних джерел інформації, зокрема російських засобів масової інформації. В окремих випадках викладена інформація є вагомим доказом вчинення того чи іншого караного діяння. Тому, з метою збереження відповідних матеріалів, а також з метою безперешкодного доступу до таких даних у випадку їх видалення, використовувалися сервіси для архівування вебсторінок, зокрема archive.ph та інші.

04 ФАКТИ

4.1. ПЕРЕБІГ ПОДІЙ ТА НАСЛІДКИ

23. Рано вранці 24 лютого 2022 року Маріуполь був атакований з території Російської Федерації, як і десяток українських міст того дня, з чого і почалось повномасштабне вторгнення РФ в Україну.

Перші вибухи відбулись на Лівому березі міста. До 01 березня під обстрілами були східні райони міста, які територіально ближче до кордону з РФ. 01 березня уже було повідомлено про обстріл центральної частини міста⁴. З 02 березня місто стало піддаватись атаками із запорізького напрямку, що стало можливим через окупацію 26 лютого міст Мелітополь та Бердянськ, а також з півночі та сходу, окупанти заблокували катерами місто на півдні, з боку Азовського моря.

З цього часу місто перебувало під шквалом ударів російської реактивної артилерії, авіації, що наносилися військами РФ по всім районам міста, по житловим будинкам та об'єктам інфраструктури. Внаслідок обстрілів 02 та 03 березня у місті було відключено електропостачання та водопостачання, згодом і газ. Підвіз продуктів харчування, води, ліків в місто не здійснювався. Численні докази у вигляді свідчень очевидців, звітів моніторингових місій, відкритих джерела вказують на те, що, крім житлових будинків із цивільним населенням, російські війська методично руйнували усі критичні для виживання міста об'єкти — продовольчі локації, лікарні, будівлі міністерства з надзвичайних ситуацій та ін.

Окрім того, щільні та систематичні обстріли міста робили неможливою евакуацію людей у бік України. Багато людей, які ризикнули виїхати на власний страх і ризик, були обстріляні. Деколи мешканці Маріуполя виходили з міста в бік території, підконтрольній уряду України, пішки⁵. Багато людей були змушені евакуюватись у бік т. зв. Донецької народної республіки (території України, що була окупована Росією з 2014 року) та Російської Федерації.⁶

З кінця квітня і до завершення облоги міста російські війська піддавали нищівним атаками територію заводу «Азовсталь», де знаходився полк «Азов» та цивільні.⁷ Місто повністю стало окупованим 20 травня 2022 року після повної евакуації усіх, хто знаходився на території заводу «Азовсталь».⁸

24. Одночасно із подіями в Маріуполі відбувалось широкомасштабне вторгнення по всій території України, яка супроводжувалась окупацією частин Київської, Харківської, Миколаївської, Херсонської областей.

⁴ «Агресор завдав артудару по Лівобережжю, КП Комунальник та площі Кірова»: <https://www.0629.com.ua/news/3341053/agresor-zavdav-artudaru-po-livoberizzu-kp-komunalnik-ta-plosi-kirova-foto>

⁵ «Чоловік, який пішки вивів 117 людей із Маріуполя: Друзі називають мене Мойсеєм»: <https://khp.org/1608810560>

⁶ Про евакуацію людей див. п. 40 Опису фактів.

⁷ В підвалах заводу «Азовсталь» знаходяться цивільні люди, які чекають коридору: <https://www.facebook.com/watch/?v=413987610554604>

⁸ п. 34 Опису фактів.

4.2. ПРАВОВА ОЦІНКА МІЖНАРОДНИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ

25. Генеральна Асамблея ООН у своїй резолюції від 2 березня 2022 року кваліфікувала напад Росії на Україну як акт агресії, що порушує статтю 2(4) Статуту ООН⁹. З точки зору міжнародного гуманітарного права, це вторгнення було кваліфіковане як міжнародний збройний конфлікт (МЗК), на який поширюється вимоги чотирьох Женевських конвенцій 1949 року та Додаткового протоколу I 1977, IV Гаазької конвенції 1907 року з Положенням про закони та звичаї сухопутної війни (Гаазьке положення), а також звичаєвого міжнародного права, що застосовуються до таких конфліктів.¹⁰

⁹ UN Doc. A/ES-11/L.1, *Aggression against Ukraine*, 1 March 2022: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N22/293/36/PDF/N2229336.pdf?OpenElement>

¹⁰ Report of the OSCE Moscow Mechanism's mission of experts entitled 'Report on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes Against Humanity Committed in Ukraine (1 April – 25 June 2022)', <https://www.osce.org/odihr/522616>. P. 9.

05 ГЕНОЦИД

5.1. ПРАВОВА ОСНОВА

26. Геноцид, із чотирьох злочинів, що визначені Римським статутом як такі, що викликають найбільшу «міжнародну занепокоєність», було інституціоналізовано у Конвенції ООН з попередження злочину геноциду та покарання за нього 1948 року, якою покладено зобов'язання на держави із попередження цього злочину та, у разі його вчинення, криміналізації цього злочину та покарання винних. Завдяки історичному внеску міжнародних кримінальних судів і трибуналів концепція злочину геноциду була втілена в життя, визначення Конвенції було відтворено в статутах міжнародних кримінальних судів і трибуналів, таких як трибунали *ad hoc* для колишньої Югославії (далі – МКТЮ) та Руанди (далі – МКТР), та Міжнародного кримінального суду (далі – МКС), які адаптували визначення цього злочину до нових контекстів.
27. Стаття 6 Римського Статуту, яка повністю відтворює Конвенцію ООН 1948 року, визначає «геноцид» як будь-яке з діянь, перелічених у пп. а)-е), які вчинено з наміром знищити повністю або частково будь-яку національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку, а саме:
- а) вбивство членів такої групи;
 - б) заподіяння тяжких тілесних ушкоджень або психічного розладу членам такої групи;
 - в) умисне створення для такої групи умов життя, розрахованих на доведення її до повного або часткового фізичного знищення;
 - г) впровадження заходів, спрямованих на запобігання дітонародженню всередині такої групи;
 - д) насильницька передача дітей цієї групи до іншої групи.
28. Міжнародні злочини, передбачені Римським статутом мають специфічну структуру у порівнянні із класичним складом злочинів, передбачених у багатьох національних кримінальних системах. Отже, елементами міжнародних злочинів є: матеріальний елемент (*actus reus*), суб'єктивний елемент (*mens reus*), та контекстуальний елемент. МКС у рішенні щодо надання ордеру на арешт Аль Башира, колишнього президента Судану, продемонстрував, що у випадку геноциду суб'єктивний елемент ще більш специфічний, адже необхідним є доведення:
- [i] загального суб'єктивного елемента для будь-якого акту геноциду, передбаченого статтями 6(а)-(е) Римського Статуту, на який поширюються вимоги статті 30 щодо наміру та знання, та
 - [ii] додаткового суб'єктивного елемента, який зазвичай називають «*dolus specialis*» або конкретним наміром, згідно з яким будь-які акти геноциду повинні здійснюватися з «наміром повністю або частково знищити» цільову групу.¹¹
- Саме на обґрунтуванні додаткового суб'єктивного елемента зосереджено увагу далі.

5.2. ЗАХИЩЕНА ГРУПА (ОБ'ЄКТ ГЕНОЦИДУ)

29. Стаття 6 Римського статут визначає геноцид як одну з кількох дій, «вчинених з наміром повністю або частково знищити національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку».

¹¹ ICC, Decision on the Prosecution's Application for a Warrant of Arrest against Omar Hassan Ahmad Al Bashir, Al Bashir, Situation in Darfur, Sudan, ICC-02/05-01/09-3, PTC I, ICC, 4 March 2009, par. 139: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2009_01517.PDF

Ні Римський статут, ні Елементи злочину не містять вичерпного тлумачення того, що представляє собою кожна з цих визначених чотирьох груп.

30. Часткового допоміжною у цьому випадку є практика МКТР. У справі *Akayesu* національна група визначена як сукупність людей, які, як вважається, поділяють правовий зв'язок, заснований на спільному громадянстві, у поєднанні з взаємністю прав і обов'язків; громадянство визначається на основі фактичних зв'язків між особою та відповідною державою.¹² Такий підхід називають «об'єктивним» через те, що він визначає захищену національну групу на основі зовнішніх факторів – громадянства.
31. У практиці МКТЮ сформувався інший підхід – визначати захищену групу на основі поєднання суб'єктивних та об'єктивних критеріїв¹³, адже «намагатися визначити національну, етнічну, расову чи релігійну групу сьогодні, використовуючи об'єктивні та науково бездоганні критерії, було б небезпечним завданням, результат якого не обов'язково відповідав би сприйняттю осіб, яких стосується така категорія».¹⁴
32. МКТР в інших після *Akayesu* справах сконцентрувався також на широкому підході. У справі *Semanza* МКТР сказав, «щоб відповісти чи підлягає група захисту, слід оцінювати у кожному конкретному випадку об'єктивні критерії певного соціального та історичного контексту, а також суб'єктивні ставлення злочинців до жертв як представників окремої групи». Так само і у справі *Kajelijeli* МКТР сказав, що: «приналежність до групи є (...) радше суб'єктивним, ніж об'єктивним поняттям, де жертва сприймається виконавцем геноциду як така, що належить до групи, призначеної для знищення».
- В інших рішеннях увагу було сконцентровано не тільки на сприйнятті групи злочинцем, але і на стигматизації як суб'єктивному критерію. Так у справі *Brdanin*, МКТЮ зазначив: «Згідно з юриспруденцією Трибуналу, відповідну захищену групу можна ідентифікувати за допомогою суб'єктивного критерію стигматизації групи, зокрема виконавцями злочину, на підставі її передбачуваної національної, етнічної, расової чи релігійної належності». У справі *Baglishema* МКТР відзначив, що це стигматизація групи як окремої національної, етнічної чи расової одиниці з боку спільноти, що дозволяє визначити, чи є цільова група національною, етнічною чи расовою групою в очах передбачуваних злочинців. Тобто у таких випадках зловмисник ідентифікує, називає та стигматизує членів іншої групи, «інакшити» їх».
33. У якості суб'єктивного критерію у рішеннях МКТР та МКТЮ було виділено також самоідентифікацію членів групи та ідентифікацію іншими. Це знайшло своє відображення у рішенні 1999 року МКТР у справі *Kayishema and Ruzindana*, де було запропоновано визначення етнічної групи: етнічна група – це група, члени якої мають спільну мову та культуру; або група, яка виділяє себе як таку (самоідентифікація); або група, визначена як така іншими, включаючи виконавців злочинів (ідентифікація інших).
34. Історія прийняття Конвенція 1948 року свідчить про наміри її укладачів охопити «стабільні та стійкі групи» у якості захищених від геноциду. У справі *Akayesu* була включена ідея про те, що захищена група має бути стабільною та постійною: «Відповідно, Палата вважає, що в будь-якому випадку під час стверджуваних подій тутсі справді становили стабільну та постійну групу, і всі ідентифікували їх як таку».¹⁵

¹² МКТР, Прокурор проти Акаесу, Справа № ICTR-96-4-T. Рішення (2 вересня 1998), para. 512: <https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-96-04/MS15217R0000619817.PDF>

¹³ МКТЮ, Прокурор проти Відое Благоєвич і Драган Йокіч, Справа № IT-02-60-T. Рішення від 17 січня 2005 року.

¹⁴ МКТЮ, Прокурор проти Елісіч, Справа № IT-95-10-A, Рішення (14 грудня 1999), пар. 70.

¹⁵ МКТР, Прокурор проти Акаесу, Справа № ICTR-96-4-T. Рішення (2 вересня 1998), пар. 511: <https://ucr.irmct.org/LegalRef/CM>

35. Слід також відзначити важливий момент при обґрунтуванні групи, виражений у рішенні МКС у справі Аль Башира (2009) – цільова група повинна мати певні позитивні характеристики (національні, етнічні, расові чи релігійні), а не їх відсутність.
36. Отже, визначення захищеної групи видається доцільним базувати на поєднанні об'єктивних та суб'єктивних характеристик, а також таких критеріїв як стабільність, постійність групи.
37. Окремо слід відзначити, що у тексті статті 6 Римського статуту формулювання «як таку» має критичне значення для , оскільки воно вказує на те, що злочин вимагає наміру знищити групу людей, які мають певну групову ідентичність, тобто «жертву виділяють не через її індивідуальну приналежність, а радше через її приналежність до національної, етнічної, расової чи релігійної групи».¹⁶

5.2.1. Обґрунтування захищеної групи в Маріуполі, проти якої було спрямовано геноцидний умисел

38. **Незалежність сучасної України** було проголошено у 1991 році відповідним Актом Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної республіки, який було підтверджено всенародним референдумом 01 грудня 1991 року. Цим актом територія України стала неподільною і недоторканною, і на її території чинною є виключно Конституція і закони України. Цьому Акту передував надзвичайно важливий інший історичний документ Верховної Ради УРСР – Декларація про державний суверенітет 1990 року, у якій визначені фундаментальні принципи самовизначення українського народу, народовладдя, здійснення державної влади, становлення українського громадянства, економічної самостійності та ін. Україна визначена була як «національна суверенна держава», яка розвивається в існуючих кордонах на основі здійснення *українською нацією* свого невід'ємного права на самовизначення; «народ України» – громадянами Республіки всіх національностей становлять, він же є єдиним джерелом державної влади Республіці, кожному громадянину (власне громадянство УРСР) право на збереження громадянства¹⁷. Завдання держави проголошувався захист і охорона національної державності українського народу. Гарантувалась рівність усіх перед законом. Нація (етнічні українці) – український народ (громадяни України усіх національностей) – національна державність.

В Основному Законі України, Конституції України 1996 року, ці принципи були відтворені, а також доповнені іншими вкрай важливим положеннями. Перші слова Преамбули Конституції України звучать таким чином «Верховна Рада України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей, виражаючи суверенну волю народу, спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення...». Отже, утверджується принцип національної держави, яка утворена народом, громадянами України

¹⁶ МКТР, Прокурор проти Музема, справа № ICTR-96-13-A, судове рішення (27 січня 2000): <https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-96-13/MS21028R0000532581.PDF>

¹⁷ 1) усі громадяни колишнього СРСР, які на момент проголошення незалежності України (24 серпня 1991 року) постійно проживали на території України, отримали громадянство України, а також 2) особи, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних чи інших ознак, які на момент набрання чинності Законом України «Про громадянство України» від 13 листопада 1991 року проживали в Україні і не були громадянами інших держав, також набули громадянства України. Інші правила див. в Законі України «Про громадянство»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>

різних національностей, але українська нація становить ядро народу України¹⁸. Отже, у розумінні українського народу простежується застосування етнічного критерію («усіх національностей», «українська нація»), а також політичних критеріїв («громадяни України»). При цьому у ст. 11 вказано, що «держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України».

Отже, сучасна держава Україна населена українським народом, громадянами України різних національностей, ядро якого складають українці за етнічним походженням.

Формування української державності та української нації ставиться під сумнів Російською Федерацією, що становить серцевину сучасної війни Росії проти України; ця еліміністська риторика стала дуже міцним базисом в пропагандистській політиці як всередині держави Росії, так і за її межами. Так, у 2020 році тодішній помічник Путіна Володимир Сурков в інтерв'ю сказав:

«України немає. Є українство. Тобто специфічний розлад розуму. Дивним чином доведено до крайньої міри захоплення етнографією. Таке криваве краєзнавство. Сумбур замість держави. Борщ, Бандера, бандура є. А нації нема. Брошура «Самостійна Україна» є, а України немає. Питання тільки в тому, чи України вже немає, чи поки що немає?. І у вирішенні цих питань Росії так чи інакше належить брати участь.

*Відносини з Україною ніколи не були простими, навіть коли Україна була у складі Росії. Україна для імперської та радянської бюрократії завжди була справою клопіткою. То отаман Полуботок підведе, то западенці до Гітлера перекинуться. **Примус силою до братніх стосунків** (— єдиний метод, який історично доказав ефективність на українському напрямі. Не думаю, що буде винайдено якийсь інший.¹⁹*

У своїй статті «Про історичну єдність росіян і українців», опублікованій у 2021 році, В. Путін говорив про відсутність «історичного підґрунтя» для «ідеї українського народу як окремої від росіян нації», а українізація «часто нав'язувались тим, хто не вважав себе українцями».²⁰

В основному така риторика пов'язано із суперечливим та маніпулятивним прочитанням історії, коли довгі роки деякі частини сучасної України перебували у складі Російської імперії, а згодом Радянського Союзу, які, на думку Росії є споконвічно «руськими», зокрема Маріуполь.²¹ Такий наратив Росія використала для того, щоб «захистити» російськомовне населення, яке проживає на цих територіях від проукраїнської політики центральної влади України.²² Саме це стало приводом для збройного вторгнення Росії на територію Донецької

¹⁸ Згідно першого перепису населення в СРСР 1926 року, частка етнічних українців становила 80%. Усі подальші переписи свідчать про те, що етнічно українці становили ядро українського народу, приблизно 70–75%. Останній перепис, де визначався етнічний склад населення, проводився у 2001 році, згідно з яким українці є абсолютною більшістю, а загальна кількість етносів на території України становить 130.

¹⁹ Сурков: мне интересно действовать против реальности:
<https://actualcomment.ru/surkov-mne-interesno-deystvovat-protiv-realnosti-2002260855.html>

²⁰ Russia's Eliminationist Rhetoric Against Ukraine: A Collection:
<https://www.justsecurity.org/81789/russias-eliminationist-rhetoric-against-ukraine-a-collection/>

²¹ With 'Novorossiya,' Putin Plays the Name Game With Ukraine:
https://online.wsj.com/articles/with-novorossiya-putin-plays-the-name-game-with-ukraine-1409588947?reflink=desktopwebshare_permalink

²² Путин обещает «защищать русских» на Украине всегда:
https://www.bbc.com/russian/russia/2014/06/140624_putin_deauthorisation_ukraine_reax;
Путин назвал Мариуполь древним русским городом и рассказал о планах по восстановлению:
<https://rg.ru/2022/11/04/putin-nazval-mariupol-drevnim-russkim-gorodom-i-rasskazal-o-planah-po-vosstanovleniiu.html>

та Луганської областей у 2014 році та повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року. Так, у зверненні від 24 лютого 2022 року, В. Путін назвав метою повномасштабного вторгнення захист жителів Донбасу від геноциду з боку «крайніх націоналістів та неонацистів», що проживають на території України.²³

39. В той же час значну частину національної групи українців офіційна пропаганда в Росії маркувала, як «націоналістів» та фашистів», маючи на увазі людей, які ідентифікують себе з самостійною, незалежною державою Україна, котра має свої кордони, територію, правничу систему, органи управління, суспільний уклад життя. Ця група людей, крім іншого, ідентифікує себе як певну цілісність з більш менш спільними суспільними інтересами та відносинами, які не мають безпосереднього стосунку до Росії.

Прикладом такого загальнополітичного та ідеологічного контенту є стаття «Что Россия должна сделать с Украиной», в якій вказано: «Бандеровская верхушка должна быть ликвидирована, ее перевоспитание невозможно. Социальное «болото», активно и пассивно ее поддержавшее действием и бездействием, должно пережить тяготы войны и усвоить пережитый опыт как исторический урок и искупление своей вины»²⁴.

40. Іншим подібним іменуванням, яке використовується у російській пропаганді є «бандерівці». Ця назва походить від імені **Степана Бандери**, відомого суспільного і політичного діяча, який докладав зусиль до формування української держави Україна, що Росія інтерпретує як радикальну позицію. Неологізм «бандерівці» широко використовувався у часи радянських пост-воєнних зачисток на заході України, як ознака тих, хто підтримує іншу аніж радянську ідентифікацію. Адже це були насамперед антагоністи радянських цінностей, радянської держави, і прибічники незалежної держави Україна. Оскільки риторика російської пропаганди останніх років беззаперечно свідчить про тенденцію до реставрації радянських укладів та настанов, у цьому контексті «бандерівці» — це ті, хто протистоїть російській експансії та воліє за незалежну Україну. Отже згадка про «бандерівців» є нічим іншим, аніж маркуванням групи людей (носіїв ідей «бандери»), яка протистоїть реставрованим цінностям Росії, її політиці, і яка ідентифікує себе з державою Україна, що є суверенною і такою, що відрізняється від Росії і обирає власний політичний курс за власним переконанням. В той же час «бандерівців», як суспільного явища, насправді не існує. Тому цей вислів є виключно ідеологічним маркуванням, символом, який вміщує у себе одразу цілу систему «оцінювання» людини. Причому це оцінювання є зрозумілим лише для окремої частини людей, зокрема, для росіян, які знайомі з риторикою російської пропаганди і довіряють їй.
41. Наведені факти свідчать про свідоме створення уяви про наявність національної групи людей на території України, яка є ворожою для росіян і створює загрозу їх безпеці. Російські посадовці та державні ЗМІ неодноразово посиляються на «денацифікацію» як одну з головних цілей вторгнення і багатослівно описують українців як недолудей («зозомбовані», «зі звірською натурою», «підпорядковані»), хворих чи заражених («сволота», «скверна», «розлад»), або як екзистенційні загрози та втілення зла («нацизм», «Гітлерюгенд», «Третій Рейх»). Ця риторика застосовується, щоб зобразити значну частину чи ціле покоління українців як нацистів і смертельних ворогів, перетворюючи їх на легітимну чи необхідну мішень для знищення²⁵.

²³ Текст обращения президента России Владимира Путина: <https://ria.ru/20220224/obraschenie-1774658619.html>

²⁴ Что Россия должна сделать с Украиной: <https://ria.ru/20220403/ukraina-1781469605.html>

²⁵ Незалежний правовий аналіз порушення Російською Федерацією Конвенції про геноцид в Україні та обов'язку запобігти: <https://newlinesinstitute.org/wp-content/uploads/Ukrainian-Final-Report.pdf>

42. Використання стигматизуючих символів (бандерівці, націоналісти тощо) не лишилося лише на рівні пропаганди та лозунгів, а було безпосередньо використано для виправдання військового вторгнення на територію суверенної держави. Путін постійно у публічних виступах використовує образливу лексику та вигадані неологізми, поширює неправдиві відомості про Україну, її керівництво та народ²⁶.
- Власно, це єдина мета воєнного вторгнення, яку не приховувала Росія і яка цілком зумовлює наявність геноцидного умислу. Адже як риторика, так і засоби дії беззаперечно свідчать про те, що метою вторгнення є знищення значної частини захищеної групи, ознакою якої є національна ідентифікація з державою Україна, як самостійною, самоорганізованою спільнотою, що ідентифікує себе з територією, укладом життя, суспільними цінностями, спільними правами та обов'язками тощо²⁷.
43. Ідентифікація з національною групою не завжди має емоційне або політичне забарвлення («я активно підтримує національну єдність українців і вважаю, що ворог повинен бути знищеним!»). Переважна більшість населення України уявляє себе належними до національної групи українців, навіть не беручи активної участі у збройному опорі росіянам. Але група українців з активною соціальною позицією (так звані «свідомі українці») складає авангард національної групи і є її найбільш впливовою і значущою для всієї національної групи частиною. Отже, її знищення буде мати значні наслідки для національної групи в цілому. Саме тому російське керівництво акцентувало увагу на знищенні цієї групи, і саме тому її активне знищення свідчить про наявність умислу на вчинення геноциду. Знищення цієї групи може мати наслідком знищення групи в цілому.
44. Незалежна міжнародна комісія з розслідування порушень в Україні встановила, що на усій території України, де розташовувались окупаційні війська, « мешканці відвіданих населених пунктів розповіли Комісії, що наприкінці лютого або на початку березня 2022 року Збройні сили РФ прибули до їхніх населених пунктів і часто розміщувалися в місцевих школах, адміністративних будівлях або житлових будинках. У більшості місць солдати ходили по домівках у пошуках «нацистів» або «бандерівців». Такі звернення є принизливими термінами, що часто використовуються посадовими особами Російської Федерації для опису прихильників українського уряду. У багатьох випадках вони конфісковували у людей телефони» (п. 62)²⁸.
45. Також відомо, що для здійснення контролю уже окупованого міста Маріуполя туди було направлено загони «кадирівців», які постійно називали українців «бандерівцями» і «шайтанами», а 29 березня в Маріуполі Кадиров оголосив про наслідки: мирні переговори будуть

²⁶ «Бандеровцы», «западные консультанты» и другие: шесть фейков из одной речи президента России Владимира Путина (видео):

<https://ru.krymr.com/a/31727358.html>

²⁷ Про глибокі докорінні перетворення в Україні свідчить початок в 2014 році війни, яку росія розв'язала проти України, розуміючи, що втрачає цю територію, як умовно незалежну колонію.

Саме під час тої фази війни у росії з'явилася яскраво виражена геноцидна риторика, яка базувалася на згадках про Бандеру, націоналістів та намагання знецінити національні орієнтири населення України. Саме тоді з'явилися заклики до знищення тих, хто намагався вести мову про українську націю і її державу:

https://ukrrudprom.com/digest/Bratskiy_podhod_Ukrainu_i_ukraintsev_neobhodimo_unichtogit.html

Пізніше, під час наступної фази війни, зокрема, повномасштабного вторгнення ця риторика вже стала фактично неприхованим лозунгом:

https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D1%82%D0%BE_%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D1%8F_%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%B6%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D1%82%D1%8C_%D1%81_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B9

²⁸ Доповідь Незалежної міжнародної комісії з розслідування порушень в Україні, 18 жовтня 2022 року: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-10/A-77-533-AUV-UA.pdf>

можливі лише тоді, коли в Україні будуть знищені «бандерівці та шайтани».²⁹ Ці наведені факти свідчать про те, що геноцидальний намір був спрямований проти національної групи як такої – українського народу в Маріуполі.

46. Відповідно до Конституції Україна розвивається як унітарна держава, її територія поділена на адміністративно-територіальні одиниці, які не мають статусу самостійних, тобто територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, при цьому поєднуються централізація і децентралізація у здійсненні державної влади та ураховуються історичні, економічні, екологічні, географічні і демографічні особливості, етнічні і культурні традиції. З метою ефективної організації життя в адміністративно-територіальних одиницях, в Україні гарантується місцеве самоврядування, початковою одиницею якого є територіальна громада, яка існує в селищі, селі чи місті. Територіальна громада – це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр (за Законом України «Про місцеве самоврядування»). Отже територіальні громади сформовані із представників українського народу, а поділ населення на територіальні громади має функціональне значення, тобто для того, щоб самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Це означає, що жителі кожної територіальної громади є невід'ємною частиною українського народу.

Захищеною групою, проти якої був спрямований геноцидний умисел військового та політичного керівництва РФ, є жителі **маріупольської територіальної громади**, які є підгрупою національної групи – українського народу, що проживає на усій території України. Тобто у Маріуполі було реалізовано геноцидний умисел, розрахований на усю Україну. У справі Єлісіча судова палата МКТЮ визнала, що геноцид може існувати, навіть якщо намір знищення поширюється лише на обмежену географічну зону, таку як регіон чи муніципалітет.³⁰

47. **Маріупольська міська територіальна громада** – територіальна громада в Україні, у Маріупольському районі Донецької області з адміністративним центром – місто Маріуполь. До складу громади входить місто Маріуполь, селище міського типу Старий Крим, селище Рибачке та 8 сіл: Агробаза, Бердянське, Покровське, Приазовське, Приміське, Червоне, Шевченко, Широка Балка. На території міста Маріуполь на момент вторгнення з боку Російської Федерації 24 лютого 2022 року проживало приблизно 426 тис. жителів, на території всієї громади – 446 тис. жителів. Етнічний та релігійний склад населення міста був різноманітним у силу історичних та культурних чинників.³¹ У вересні 1991 році, коли Україна отримала незалежність, Маріуполь був першим містом на сході України, де був піднятий український національний прапор на міською радою.
48. Важливо відзначити, що у 2014 році підтримувані РФ сепаратисти уже робили невдалу спробу захопити контроль над містом Маріуполь. Тоді ж сепаратистами була повністю провалена кампанія із референдумом у Маріуполі щодо приєднання до Росії.³² З 2014 року місто Маріуполь та МТГ стало однією із фронтних точок російсько-українського проти-

²⁹ Див інформацію тут: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/29/7335567/>

³⁰ МКТЮ, Прокурор проти Єлісіч, Справа № ІТ-95-10-А, Рішення (14 грудня 1999), пар. 70.

³¹ «Етнічний склад населення»: <https://dn.gov.ua/oblast/etnichnij-sklad-naselennya>

³² «Сепаратисти отчитались у результатах «референдума» в Донецьке:» https://www.bbc.com/russian/international/2014/05/140512_ukraine_east_referendum_results; «11 мая. Как мариупольцы на референдум ходили»: <https://www.0629.com.ua/news/2756745/11-maa-2014-go-kak-mariupolcy-na-referendum-hodili-i-pocemu-poavilas-dnr-foto>

стояння, а також прихистком для людей, які перемістились з окупованих на той час територій Донецької та Луганської областей. З 2014 року після трагічних подій, пов'язаних із спробою сепаратистів захопити місто Маріуполь, населення міста згуртувало зусилля щодо посилення проукраїнських настроїв у місті, що стало свідченням ще більш активного формування української нації на території Маріуполя. У цей період сформувалося ядро громадських активістів. Здебільшого, громадські організації сформувались навколо трьох ключових питань: допомога військовим, що стало нагальним після 2014 року (громадська організація «Східна Брама»), гуманітарна допомога («Халабуда»), інфраструктурні рішення та підвищення підзвітності влади (Фонд розвитку Маріуполя) та екологічна ситуація у місті.³³ У 2015 році близько тисячі людей вийшли на площу з національною символікою та плакатами, заявляючи про те, що прифронтове місто є українським. Містяни кажуть, хочуть звернути увагу світу, що російські бойовики порушують мінські домовленості і регулярно обстрілюють близькі до Маріуполя села. Крім того, маріупольці закликали спостерігачів місії ОБСЄ налагодити ефективний контроль на лінії зіткнення та фіксувати факти порушення перемир'я.³⁴ А 22 лютого, напередодні вторгнення Маріупольці у відповідь на визнання «незалежності» незаконних збройних угруповань «ДНР» та «ЛНР» та введення регулярних російських військ на ці території, вийшли на акцію, доводячи, що Маріуполь – це Україна.³⁵

49. Окрім того, що масові та невибіркові атаки на житлові будівлі та цивільну інфраструктуру в Маріуполі призвели до руйнування значної частини будівель, загибелі великої кількості людей, отримання ними ушкоджень різного ступеню тяжкості, зізнання психічної шкоди, проти українців були спрямовані фільтраційні процедури. Вони і були запроваджені для всіх, хто змушений був виїжджати з атакованого Маріуполя, для «повноцінного перебування» на окупованих територіях, а також практики депортацій жителів Маріуполя, про які є численні свідчення.³⁶ Під час фільтраційних процедур перевіряли приналежність до державної служби, служба у війську, іншої діяльності на користь України. Російська урядова газета «Российская газета» повідомила, що в таборі Безіменне було затримано 5000 українців і щодо них проводилися перевірки, щоб не допустити «проникнення українських націоналістів в Росію, переодягнених під біженців, щоб уникнути покарання»³⁷.
50. Ураховуючи що масові та невибіркові атаки на житлові будівлі та цивільну інфраструктуру здійснювалися на усій території Маріупольської територіальної громади, а також враховуючи ймовірну кількість жертв, яку можливо визначити на даний момент, геноцидальний намір був спрямований на значну частину українського народу та території цієї територіальної громади. Інакше кажучи, існував намір знищити всіх, хто знаходиться в місті, а тих, кого знищити з якихось причин не вдасться, вивезти, виселити, вигнати з міста чи примусити переїхати до Росії. Про це опосередковано може свідчити так звана категоризація населення України на чотири групи, яка була запроваджена російськими контррозвідальними організаціями та утвореннями, щодо наявності якої звітують автори дослідження

³³ «Останній форпост Донбасу»: <http://neweurope.org.ua/analytics/ostannij-forpost-donbasu/>

³⁴ «Жителі Маріуполя вишикувались живим ланцюгом у центрі міста»: <https://www.5.ua/86/zhyteli-mariupolia-vyshykuvalysia-zhyvym-lantsiuhom-u-tsentri-mista-shchob-pokazaty-shcho-vono-ie-ukrainskym-73287.html>

³⁵ ««Це Україна»: Маріуполь не хоче бути ані «ДНР», ані Росією»: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-mariupol-dnr-rosiya/31717390.html>

³⁶ Див. п. 47–48 опису фактів.

³⁷ Hundreds of Ukrainians forcibly deported to Russia, say Mariupol women: <https://www.theguardian.com/world/2022/apr/04/hundreds-of-ukrainians-forcibly-deported-to-russia-say-mariupol-women>

Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia's Invasion of Ukraine: February–July 2022 на сторінці 10. Йдеться про такі категорії людей з національної групи українців:

1. Ті, що підлягають фізичній ліквідації/ знищенню;
2. Ті, що потребують подавлення та залякування;
3. Ті, кого можна схилити до співпраці;
4. Ті, що готові співпрацювати³⁸.

Відносно цього поділу беззаперечним є те, що керівництво Росії сприймало національну групу українців як об'єкт впливу, який за визначенням не має самостійності та автономності, а потребує стороннього керування та впливу. Це безсумнівна ознака специфічного сприйняття національної групи українців, як такої, долю якої можна вирішувати комусь сторонньому. Отже, це не самостійний суб'єкт суспільних відносин, якого між іншим слід знищувати у певних випадках. Наявність першої групи російської «класифікації» свідчить про це без будь-яких сумнівів, оскільки вказує на підготовку та впровадження спеціального плану та політики знищення частини національної групи українців.

5.3. НАМІР ЗНИЩИТИ (СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА)

51. Як було раніше сказано, у рішенні у справі *Акаєсу* МКТР відзначив, що «геноцид відрізняється від інших злочинів, оскільки він втілює в собі особливий умисел або *dolus specialis*. Спеціальний умисел злочину – це конкретний умисел, необхідний як конститутивний елемент злочину, який вимагає, щоб винний явно прагнув вчинити інкриміновану дію. Таким чином, особливий умисел у злочині геноциду полягає в «намірі знищити, повністю або частково», національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку» (пар. 498). У рішенні Міжнародного суду ООН у *Bosnian Genocide Case* було уточнено, що геноцид обмежується «фізичним або біологічним знищенням групи».³⁹

Слідуючи підходу, вираженому у справі *Muvunyi* в МКТР, за відсутності **прямих доказів** існування геноцидного наміру, які іноді важко здобути, висновок про геноцидний намір злочинця можна зробити **на основі відповідних фактів і обставин**, які можуть призвести поза розумним сумнівом до існування наміру, за умови, що це єдиний розумний висновок, який можна зробити на основі сукупності доказів». Вбачається важливим розділяти докази та факти, на такі, які стосуються політичного чи військового керівництва (1), осіб, які віддавали безпосередні накази для здійснення актів геноциду (2) та фізичних виконавців геноцидальних актів (3). Це відповідає режимам відповідальності, встановленим Римським статутом у статтях 25, 28 та 30.

5.4. ПРЯМІ ДОКАЗИ (ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА)

52. В якості прямих доказів існування геноцидного наміру нами визначені та зібрані висловлювання, вчинки винних, заяви, в яких виражається свій намір знищити цю групу, висловлення задоволення вчиненням актів геноциду, слова, якими злочинець наказував або

³⁸ Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia's Invasion of Ukraine: February–July 2022, Mykhaylo Zabrodskyi, Jack Watling, Oleksandr V Danylyuk and Nick Reynolds. Royal United Services Institute for Defence and Security Studies. 2022: <https://static.rusi.org/359-SR-Ukraine-Preliminary-Lessons-Feb-July-2022-web-final.pdf>

³⁹ Справа про застосування Конвенції про попередження злочину геноциду та покарання за нього (Боснія і Герцеговина проти Сербії та Чорногорії), рішення від 26 лютого 2007 р.: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/91/091-20070226-JUD-01-00-EN.pdf>

заохочував інших до вчинення актів геноциду, вживання нецензурних слів щодо членів захищеної групи тощо. Здебільшого, ці докази стосуються у цілому України, проте деякі стосуються конкретно Маріуполя.

53. Зокрема, у своїх численних заявах Володимир Путін висловлював необхідність знищення України, українського народу. У відеозверненні від 24.02.2022 року Путін заявив, що метою спецоперації є «захист людей, які протягом восьми років потерпають від знущань і геноциду з боку київського режиму». Той, хто намагається зупинити Росію і «ще більше створювати загрози [російській] країні, [російському] народу, повинен знати, що відповідь Росії буде негайною і призведе [їх] до таких наслідків, з якими [вони] ніколи не стикалися в [своїй] історії.»⁴⁰
54. Також у випадково опублікованій декларації про перемогу Росії під назвою «Наступ Росії і Новий Світ» 26 лютого 2022 р., яку згодом видалили, Путін сказав, що «України як антиросійської більше не буде», вона буде «реорганізована, відновлена і повернена до свого природного стану частини російського світу».⁴¹
- Відомим є також висловлювання Путіна «Подобається чи не подобається, треба, красуне моя» по відношенню до України (рос. – «нравится-не нравится, терпи моя красавица»), де згадується «вulgарна російська рима про некрофільське згвалтування».⁴²
55. Як пояснює МУТР⁴³, геноцидний «намір може впливати як зі слів, так і з вчинків і може бути продемонстрований за допомогою цілеспрямованих дій. Зокрема, Палата розглядає такі докази, як [...] використання образливих висловлювань по відношенню до членів цільової групи». Крім того, «навіть якщо промова не містить прямого заклику до вчинення геноциду, вона все одно може становити пряме підбурювання до вчинення геноциду в певному контексті, за умови, що ця промова не вважається двозначною в цьому контексті. Для того, щоб визначити справжній зміст промови, може бути корисно дослідити, як її зрозуміла цільова аудиторія»⁴⁴.
56. Щодо інших представників влади, то можна навести висловлювання наступних людей:
- 1) Голова думського комітету з міжнародних справ **Леонід Слущкий** щодо війни проти України, 30 вересня 2022 року: «Це жорстока правда. До останнього українця, так до останнього українця».⁴⁵
 - 2) Дописи Глави Чечні **Рамзан Кадиров** – Дописи Кадирова в Telegram – Telegram (21 лютого – 3 серпня 2022)⁴⁶
 «Чеченські бійці беруть активну участь у спецоперації з очищення України від бандерівців, націоналістів і терористів». (8 березня)
 «Зовсім скоро ці відважні [російські] воїни зітруть зі сторінок української історії це мерзенне, підле явище під назвою «націоналізм». (19 березня)

⁴⁰ Putin Orders 'Special Military Operation' for Ukraine: <https://www.bloomberg.com/news/videos/2022-02-24/putin-orders-special-military-operation-for-ukraine-video-l00nw4qc>

⁴¹ Russian victory declaration, accidentally published – «The Offensive of Russia and the New World» – RIA Novosti (February 26, 2022, since deleted): <https://www.justsecurity.org/81789/russias-eliminationist-rhetoric-against-ukraine-a-collection/>

⁴² «Терпи, моя красавица» Все решили, что Путин слушает «Красную плесень». На самом деле президент цитировал частушки (но все равно матерные): <https://meduza.io/shapito/2022/02/09/terpi-moya-krasavitsa>
 Для архіву див.: <https://www.justsecurity.org/81789/russias-eliminationist-rhetoric-against-ukraine-a-collection/>

⁴³ ICTR, Kayishhema and Ruzindana, «Judgement», ICTR-95-1-T, 21 May 1999, para. 93.

⁴⁴ ICTR, Prosecutor v. Bizimungu et al, «Judgement», ICTR-99-50-T, 30 September 2011, para. 1974.

⁴⁵ UPDATED Head of the Duma Committee on International Affairs Leonid Slutsky – Telegram posts by Slutsky – Telegram (Feb. 24, 2022 – Jan. 23, 2023): <https://www.justsecurity.org/81789/russias-eliminationist-rhetoric-against-ukraine-a-collection/>

⁴⁶ UPDATED Chechen leader Ramzan Kadyrov – Telegram posts by Kadyrov – Telegram (Feb. 21 – Nov. 26, 2022): <https://www.justsecurity.org/81789/russias-eliminationist-rhetoric-against-ukraine-a-collection/>

«Я не заздрю долі собак-бандерівців, бо їх сумна доля вже вирішена нашими доблесними воїнами. Мої любі брати... мають намір вирізати цю ненависну нацистську пухлину. Зовсім скоро руками чеченських бійців настане остаточний мир і порядок на всій території України. Вони мають намір особисто обезголовити всіх шайтанів, які ховаються за товстими стінами, або, що ще мерзенніше для мирних жителів». (використовуючи ісламський термін «шайтани для дияволів, або сатани. 24 березня).

«З такою мотивацією і бойовим духом ми просто не маємо права залишити на українській землі жодного націоналіста і бандерівця». (26 квітня).

«Я переконаний, що президент Росії Володимир Путін прийняв єдино правильне рішення, наказавши знищити американську химеру в самому її зародку в Україні». (26 червня)

57. У більшості ці докази свідчать про формування підґрунтя, яке керівництво Росії готувало всередині своєї країни для «пояснення» широкому загалу причин вторгнення. Основними тезами в цій підготовці були саме такі, які вказують на наявність групи людей, які повинні бути знищені для того, щоб Росія і її суспільство почувалося «спокійно».
58. Як зазначають незалежні дослідники у звіті *An Independent Legal Analysis of the Russian Federation's Breaches of the Genocide Convention in Ukraine and the Duty to Prevent*, ведучи мову про підготовку російської аудиторії до скоєння чи схвалення звірств: Кремль заперечує звірства, скоєні його силами, і винагороджує солдатів, підозрюваних у масових вбивствах в Україні, даючи солдатам можливість скоювати, а російській громадськості схвалювати подальші звірства. Кремль здатний безпосередньо підбурювати громадськість, направляючи та посилюючи свою пропаганду через контрольоване медіа-середовище і жорстку військову цензуру. Усі рупори пропагандистського підбурювання є впливовими політичними, релігійними діячами та представниками державних ЗМІ, включно з Президентом Путіним. З'являється все більше доказів внутрішнього прийняття державної пропагандистської кампанії російськими солдатами, які реагують на неї, повторюючи її меседжі під час скоєння звірств. Повідомлені твердження солдатів серед іншого включають: погрози зґвалтувати «кожну нацистську хвойду», «полювання на нацистів», «ми звільнимо вас від нацистів», «ми тут, аби очистити вас від бруду» (після публічної страти)⁴⁷.
59. Важливою ознакою наявності геноцидного умислу є підкреслено зневажливе ставлення до національної групи українців-жителів Маріуполя, як суб'єктів міжнародно-правових відносин, зокрема відносин в сфері міжнародного гуманітарного права. Зважаючи на те, що і Україна, і Росія є учасниками основних актів в сфері гуманітарного права, це повинно означати повагу до прав представників національних груп, зокрема, України, як суб'єктів цих актів. Росія демонструє підкреслено зневажливе ставлення до національної групи українців і нехтує тими правами, які наявні у українців, як тих, на кого розповсюджуються норми міжнародного гуманітарного права. Єдине, про що може свідчити таке ставлення — це несприйняття українців як національної групи і України, як самостійної держави, як самостійних суб'єктів, що існують. Себто Росія не бачить Україну, як існуючого суб'єкта. Таке ставлення не може бути притаманним окремим військовим. Це є загальною політикою відносно українців. Отже, це — складова геноцидного умислу, як психологічного ставлення до національної групи, як такої, і до наявності в неї права на існування і захист. Іншим боком цього ставлення є заперечення права на існування такої національної групи, яке висловлювалося найвищими посадовцями Росії⁴⁸.

⁴⁷ <https://newlinesinstitute.org/wp-content/uploads/Ukrainian-Final-Report.pdf>

⁴⁸ Інтерв'ю з В. Сурковим:
<https://actualcomment.ru/surkov-mne-interesno-deystvovat-protiv-realnosti-2002260855.html>

60. Що ж до військового командування середньої ланки, що потенційно віддавало накази про обстріл міста, то відомо, що безпосередньо операції у Маріуполі керував Сергій Мізінцев⁴⁹, а також те, що він перебуває під санкціями Великої Британії та Австралії, його звинувачують у тому, що він віддав наказ про знищення пологового будинку та театру, де переховувалися понад тисячу мирних жителів у південному портовому місті Маріуполь, зрівняному із землею російською армією.⁵⁰
61. Деякі із доказів стосуються безпосередніх учасників вторгнення в Маріуполі. Перехоплення телефонного дзвінка Службою безпеки України, де ростовський командир російського взводу, який перебуває в 4 кілометрах від будівлі заводу «Азовсталь», говорить наступні слова: «Чекаємо тут «сюрпризи» від Росії... тритонні (бомби – наше пояснення) з неба... Сказали, зрівняти все із землею... Приїжджав підполковник, казав: ви відчуєте це на собі, і почуєте, і відчуєте. Уяви, хвиля вибухова буде», – розповідає він своїй дружині. На запитання про частку мирного населення відповідає: «Всі поїхали. Усі хто захотів, усі поїхали. Залишилися одні патріоти і дуже розумні...».⁵¹
62. Російський терорист та найманець з Москви – Ігор Мангушев, якого вважають одним з лідерів терористичного угруповання «E.N.O.T. CORP» (російська приватна військова компанія) виступив в клубі з промовою, в якій агітував за геноцид українців, тримаючи в руках людський череп. За його словами, це череп одного з захисників Маріуполя. Пряма цитата його виступу: «Ми живі, а цей хлопець уже мертвий. Нехай горить у пеклі. Йому не пощастило. Ми зробимо з його черепа кубок. Ми не воюємо з людьми з крові і плоті, ми воюємо з ідеєю, з ідеєю України як антиросійської держави. Миру бути не може. Треба деукраїнізувати Україну. Треба повернути наші руські землі... Це трагедія українських воїнів. Нам байдуже, скільки ми маємо їх убити. Якби ми воювали з людьми, ми могли б укласти з ними мир. Але ми воюємо з ідеєю, тому всіх носіїв ідеї треба вбити. Як цей хлопець, напевно, не хотів лежати біля «Азовсталі»».⁵²
63. Заохочення вчинених геноцидних злочинів здійснювалося шляхом запровадження державних відзнак РФ – «Медаль за освобождение Мариуполя».⁵³ Відомо, що її було присуджено Голові Чеченської республіки Рамзану Кадірову.⁵⁴

5.4.1. Фактори, на основі яких можна прийти поза розумним сумнівом до висновку про існування геноцидного наміру у відношенні до ситуації в Маріуполі

64. **Загальна політична доктрина, яка породила геноцидні дії:** знищення жителів та самого міста Маріуполя стало частиною загального вторгнення в Україну, яке було обґрунтовано – захистом від геноциду російськомовних жителів Донбасу⁵⁵, що потребувало денацифікації

⁴⁹ «Who is the Butcher of Mariupol? Sanctioned Russian colonel accused of Ukraine hospital bombing»: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/butcher-mariupol-mikhail-mizintsev-ukraine-b2048056.html>

⁵⁰ Британія ввела санкції проти пропагандистів РФ і «маріупольського м'ясника» Мізінцева: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/03/31/7136976/>

⁵¹ З телеграм каналу СБУ: <https://t.me/informnapalm/7480>

⁵² «Кто такой Игорь Мангушев, который выступил с черепом и назвал его «останками» защитника «Азовстали»»: <https://www.currenttime.tv/a/ukraine-russia-war-mangushev/32010950.html>

⁵³ «В ДНР учреждена медаль «За Мариуполь»»: <https://eodaily.com/ru/news/2022/04/27/v-dnr-uchrezhdena-medal-za-osvobozhdenie-mariupolya>

⁵⁴ «Кадьрова наградили медалью «За Мариуполь»»: <https://www.chechnyatoday.com/news/359233>

⁵⁵ «Putin orders special military operation»: <https://www.bloomberg.com/news/videos/2022-02-24/putin-orders-special-military-operation-for-ukraine-video-l00nw4qc>

та демілітаризації України. Заперечення української державності та заперечення існування української нації. У поєднанні з еліміністською риторикою про заперечення існування України та українців, це є яскравим свідченням наміру знищити український народ. Маріуполь розглядається як територія, де було реалізовано цей умисел.

65. **Дії, які порушують або які злочинці самі вважають, що порушують основи життєдіяльності групи.**

У випадку з Маріуполем, масовані обстріли житлових будівель, а також цивільної інфраструктури, створення блокади міста російськими військами, закономірно призвели до величезної кількості жертв серед цивільного населення⁵⁶.

66. **Знищення або напади на культурну та релігійну власність і символи захищеної групи;**

У Маріуполі було знищено – внаслідок обстрілів, а також внаслідок дій окупаційної влади – 15 об'єктів, які становлять символічне культурне просторове значення (Драмтеатр, школа мистецтв, під час окупації – пам'ятку жертвам голодомору). Бажання повністю знищити Маріуполь та його мешканців, «стерти з лиця землі» мегаполіс на Азовському морі, яким його до цього знав світ, прямо і символічно виражається в руйнуванні двох видатних культурних об'єктів Маріуполя: Драматичного театру та Художнього музею, що мають ім'я Архипа Куїнджі, сина міста та одного з найзначніших художників пізньої царської імперії (1841–1910).

67. **Знищення або напади на будинки, що належать членам групи.**

За повідомленнями Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, у результаті російських атак у Маріуполі пошкоджень зазнали понад 61 тис. багатоповерхівок і 2,3 тис. приватних будинків, що є найбільшим руйнуванням житлового фонду в Україні після 24 лютого 2022 року.⁵⁷

68. **Знищення більш обмеженої кількості осіб, відібраних з огляду на вплив та значення, яке їх зникнення мало б для виживання групи як такої.**

Фільтраційні процедури, депортація людей, дітей, нанесення тілесних ушкоджень та спричинення смерті під час фільтраційних процедур. Як було зазначено вище, виконавці геноциду мали класифікаційний поділ українців, який передбачав окремі категорії осіб, що підлягають обов'язковому знищенню⁵⁸.

69. **Вчинення інших дій систематично спрямовані проти однієї і тієї ж групи, незалежно від того, чи були ці дії вчинені одним злочинцем чи іншими особами** руйнування міста, в якому мешкає майже 0,5 млн жителів, знищення міста, як великого соціального, культурного, економічного та урбаністичного осередку приазовського регіону – є потужним ударом по національній захищеній групі, оскільки створює уяву про беззахисність групи як такої та її вразливість.

70. **Масштаб скоєних злочинів, їх загальний і широкомасштабний характер у регіоні чи країні** важливою ознакою є те, що всі ці діяння (починаючи з пропаганди та інформаційних кампаній, включаючи систему фільтрації, масштабів та мети вторгнення, засобів ведення бойових дій, видів та способів використання зброї, поведінки військових на окупованих територіях) мають яскраву ознаку системності, поширеності, повторюваності та стійкості.

⁵⁶ Опис фактів.

⁵⁷ «Руйнування Маріуполя і попіл Авдіївки: тактика випаленої землі по-російськи»: <https://minre.gov.ua/news/ruyiny-mariupolya-y-popil-avdiyivky-taktyka-spalenoyi-zemli-po-rosiysky>

⁵⁸ Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia's Invasion of Ukraine: February–July 2022, Mykhaylo Zabrodskyi, Jack Watling, Oleksandr V Danylyuk and Nick Reynolds. Royal United Services Institute for Defence and Security Studies. 2022: <https://static.rusi.org/359-SR-Ukraine-Preliminary-Lessons-Feb-July-2022-web-final.pdf>

Безумовним є свідомий підхід, планування відповідних дій, розуміння перебігу подій, їх передумов та наслідків, а також очікування і бажання таких наслідків. У сукупності всі ці ознаки свідчать про наявність умислу на знищення захищеної національної групи. Об'єктивну сторону було реалізовано шляхом масштабування вчинюваних дій, їх повторюваності. Дані, отримані від постраждалих в Маріуполі, а також свідків певних подій, вказують на те, що всюди, де побували російські військові ситуація однакова – виявлені катівні, тіла вбитих (без будь-якої мети) людей, масові поховання, а також численні свідки та постраждалі від каральних дій з боку російських військових⁵⁹.

71. Крім зазначеного, Росія здійснила суцільну облогу Маріуполя, оточивши місце з усіх боків та контролюючи будь-які переміщення як в середині міста, так і за його межами. Виходячи з правил облоги, які закріплені нормами міжнародного гуманітарного права, **сторона, яка здійснює облогу**, теоретично зацікавлена в тому, щоб мирне населення покинуло район. Але фактичні дії вказують на те, що війська РФ вели бойові дії проти всього населення Маріуполя. Підтвердженням цієї тези є те, що Україна та багато НУО та ЗМІ повідомляють, що Росія не погоджується на евакуацію або порушує такі домовленості та здійснює напади на тих, хто намагається виїхати. Війська РФ створили і підтримували умови для голодування цивільного населення, використовуючий цей стан як метод ведення війни. Гуманітарні коридори повинні сприяти як надходженню гуманітарної допомоги для цивільного населення, так і виїзду цивільних осіб, які цього бажать. Однак, щоб такий гуманітарний коридор запрацював, потрібна справжня згода військових обох сторін. Як свідчить перебіг подій, війська РФ вели постійні обстріли шляхів евакуації та порушували домовленості щодо виїзду цивільних осіб за межі міста Маріуполь⁶⁰.

72. **Методичний спосіб планування вбивств.**

У перший місяць вторгнення у Маріуполі цілеспрямовано було знищено лікарні, локації МНС, продовольчі бази, системи зв'язку, опалення, водопостачання та газопостачання⁶¹, що виражає спрямованість дій на залишення населення без будь-яких шансів на порятунок та виживання.

⁵⁹ Вероятно, для убитых мирных мариупольцев. Компания Махар показала спутниковые снимки могил в Мангуше: <https://nv.ua/ukraine/events/bratskaya-mogila-pod-mariupolem-mahar-pokazala-sputnikovye-snimki-mangusha-poslednie-novosti-50235904.html>

Целые траншеи с убитыми. В Мариуполе и его окрестностях нашли более 10 тысяч новых могил – AP.

https://nv.ua/ukraine/events/v-mariupole-i-ego-okrestnostyah-bolee-10-tysyach-mogil-poslednie-novosti-50292696.html?utm_campaign=Dailypayukr&utm_content=678702440&utm_medium=Dailypay&utm_source=email

Mass Graves in Ukraine Reveal Mounting Death Toll:

<https://www.wsj.com/articles/mass-graves-in-ukraine-reveal-mounting-death-toll-11651829402>

In Mariupol, echoes of history, utter devastation and a last stand:

<https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/24/mariupol-ukraine-last-days/?variant=15bc93f5a1ccbb65>

New mass grave points to war crimes in Mariupol, Ukrainian officials say:

<https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/21/new-mass-grave-manhush-near-mariupol/>

In Mariupol, Putin now rules a wasteland pitted with mass graves:

<https://www.theguardian.com/world/2022/apr/23/in-mariupol-putin-now-rules-a-wasteland-pitted-with-mass-graves>

Urgently Help Ukraine Civilians Flee Mariupol:

<https://www.hrw.org/news/2022/04/26/urgently-help-ukraine-civilians-flee-mariupol>

Another possible mass grave with as many as 9,000 bodies is found near Mariupol:

<https://www.npr.org/sections/pictureshow/2022/04/22/1094234731/possible-mass-graves-near-mariupol-shown-in-satellite-images>

⁶⁰ п. 40 Опису фактів.

⁶¹ Опис фактів.

Дії РФ свідчать про те, що планування дійсно відбувалося з дотриманням методичності та розрахунком на певні ефекти. Геноцид запроваджений, як злочин «всеохоплення». Адже цей злочин РФ реалізує не одним актом, а великою кількістю актив-діянь. Виконання геноцидних діянь свідчить про те, що Росія використовувала в тому числі методи залякування, націлені на національну (зокрема) групу, яка поступово знищується і представники якої повинні «розуміти», що це переслідування носить постійний і системний характер і що загроза життю представників цієї національної групи не є персоніфікованою і поширюється на всіх без виключення людей, які входять до цієї групи.

73. Цей спосіб реалізації геноцидного умислу є очевидним під час захоплення Маріуполя та фізичного знищення переважної більшості його населення. Ці акти слугували демонстрації намірів Росії та беззахисності національної групи українців. Знищуючи цивільне населення, включаючи дітей та жінок, російське керівництво намагалося продемонструвати дію закону «так будет с каждым» на практиці.

Подібна тактика реалізації геноцидного умислу була виявлена під час розгляду справи геноциду у Сребрениці. У ній Трибунал звернув увагу на те, що регіон Сребрениця мав величезну стратегічну важливість для злочинців, його значущість в очах міжнародної спільноти, оскільки цей регіон був оголошений безпечним районом Радою Безпеки ООН. І саме тому виконавці геноцидного умислу здійснили акт геноциду там для демонстрації вразливості та беззахисності цього регіону та нездатності забезпечення безпеки для боснійських мусульман⁶².

74. **Систематичний характер вбивства та утилізація тіл:** обстріли були безперестанними та знесення будинків, утруднений доступ до інформації про загиблих, про перезахоронення⁶³.

75. **Дії чи висловлювання виконавців злочину, зокрема використання образливої лексики щодо членів групи** — як було зазначено вище, використання образливої лексики, вигаданих неологізмів, стигматизуючих вербальних символів постійно супроводжує всю кампанію з вторгнення в Україну і весь інформаційний контент російських політичних та суспільних діячів.⁶⁴

76. **Вид застосованої зброї та ступінь тілесних ушкоджень.**

види зброї: стрілецька, артилерія⁶⁵, авіабомби⁶⁶, корабельна артилерія⁶⁷, в тому числі заборонені види зброї — касетні та фосфорні боеприпаси⁶⁸.

77. **Примусове переміщення.**

За даними російських провідних джерел кількість вивезених з Маріуполя людей складає близько 135 000 осіб⁶⁹.

⁶² Визначення геноциду та Україна: запитання та відповіді з колишнім послом Тоддом Бухвальдом: <https://www.justsecurity.org/82225/genocide-determinations-and-ukraine-a-qa-with-fmr-ambassador-todd-buchwald-ua/>
Також див. пункти 12–16 справи «Прокурор проти Крстича».

⁶³ Див. п.п. 37 про стихійні поховання.

⁶⁴ Див. п.п. 11–14 цього подання.

⁶⁵ П. 6, абз. 5 Опису фактів.

⁶⁶ Див. п.п. 3–5, 13–15, 31, 35 Опису фактів.

⁶⁷ П. 6 Опису фактів.

⁶⁸ П. 34 Опису фактів.

⁶⁹ Минобороны: из Мариуполя в Россию эвакуировано 134 299 человек: <https://www.kp.ru/daily/27377.5/4570416/>

Також про переміщення людей та дітей п.п. 42–50 Опису фактів.

5.5. СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ ГЕНОЦИД

78. Суб'єктом геноциду ми розглядаємо найвищих посадових осіб держави, яка вчиняє агресивні дії відносно певних груп людей, в тому числі національних захищених груп. Саме вони мають достатню кількість ресурсів для вчинення геноциду, а також авторитет та владу, яка дозволяє ефективно реалізувати геноцидний умисел, зробити його набуттям великої кількості підвладних людей. Саме найвищі посадовці мають необхідні людські, матеріальні, технічні, інформаційні, політичні та правові ресурси.

У цьому сенсі саме заклики, риторика і контекст (контекстуальний елемент), який формують найвищі посадові особи є визначальним фактором та рушійною силою у виконання цього злочину безпосередніми виконавцями.

79. Зазначається, що Кремль неодноразово заперечував вчинення звірств його силами, називаючи їх «фейками», тим самим дозволяючи солдатам скоювати нові звірства, а російській громадськості сприяти їм. Кремль навіть запроваджував винагороди за «взяття» окремих населених пунктів. 18-го квітня Путін присвоїв відповідній бригаді почесне звання за «захист суверенітету Росії», відзначивши «масовий героїзм та відвагу... взірць для наслідування у виконанні військового обов'язку, хоробрості, самовідданості та високого професіоналізму». Російських солдатів вразливого призовного віку додатково піддають індоктринації через обов'язкове читання статті Путіна про «Єдність росіян і українців» та щоденні «інформаційні телевізійні програми» (крім неділі)⁷⁰. Це беззаперечні свідчення наявності геноцидної політики та впливу найвищого керівництва Росії на населення та особливо військових, підтримання наміру знищити захищену групу українців.

Цей момент є особливо важливим з огляду на те, що злочин геноциду має складну конструкцію як щодо формування умислу (основний носій умислу, який ретранслює його безпосередніми виконавцями), впровадження умислу (стимулювання виконання окремих діянь), полегшення виконання окремих епізодів, створення атмосфери безкарності та захищеності для безпосередніх виконавців цього злочину тощо.

80. Визначення цільової групи як екзистенційної загрози змальовує насильство проти неї самозахистом та необхідністю⁷¹. Офіційний російський привід для вторгнення нагадує деякі з найбільш особливо повторюваних форм звинувачення у дзеркалі, включно із заявами зловмисників під час Голокосту та перед різаниною в Сребрениці⁷². 15-го лютого 2022 Президент Путін виступив зі зверненням, у якому звинуватив Україну в геноциді на Донбасі⁷³, необґрунтованим звинуваченням, яке він повторював роками, та яке відлунювалось у словах російських високопосадовців й державних ЗМІ. 17-го лютого 2022 року Постійне Представництво Росії в ООН подало документ до Ради Безпеки ООН, у якому звинуватило Україну у «внищенні цивільного населення» на контрольованих російськими сепаратистами територіях. Російські державні ЗМІ неодноразово повідомляли про росіян, які тікали від переслідувань українського уряду. 21-го лютого 2022 у ще одному національному зверненні за три дні до вторгнення Путін повторив заяву про те, що Україна є незаконним

⁷⁰ Незалежний правовий аналіз порушення Російською Федерацією Конвенції про геноцид в Україні та обов'язку запобігти:
<https://newlinesinstitute.org/wp-content/uploads/Ukrainian-Final-Report.pdf>

⁷¹ Dangerous speech: a practical guide:
<https://dangerousspeech.org/wp-content/uploads/2020/08/Dangerous-Speech-A-Practical-Guide.pdf>

⁷² Dangerous speech: a practical guide:
<https://dangerousspeech.org/wp-content/uploads/2020/08/Dangerous-Speech-A-Practical-Guide.pdf>

⁷³ News conference following Russian-German talks:
<http://en.kremlin.ru/events/president/news/67774>

утворенням, та що українці збирають війська, обстрілюють утримувані російськими сепаратистами території та катують там затриманих росіян⁷⁴.

81. Значною є також ознака «впливовості» суб'єкту, тобто наявності в нього доступу до основних та значних ресурсів, а також авторитету серед населення держави-агресора. Зокрема, політичних, фінансових, людських, інформаційних, матеріально-технічних ресурсів. Для вчинення геноциду, тобто знищення національної групи як такої, потрібні значні ресурси мати вплив на широке коло осіб та бути авторитетним.

За допомогою фінансових та матеріально-технічних ресурсів суб'єкт геноцидного злочину створює підґрунтя для вторгнення, ведення бойових дій, безпосереднього знищення людей тощо.

Людські ресурси потрібні насамперед, у виді безпосередніх виконавців геноциду. Тих, хто буде безпосередньо знищувати представників захищеної групи.

82. Як вбачається з перебігу подій, суб'єкт вчинення геноциду є цілком очевидним у злочинних подіях, які Росія реалізує на території України. Йдеться про вище керівництво держави РФ, тобто посадові особи, які відповідно до Конституції РФ мають повноваження на прийняття рішень щодо використання сили та є тими особами, які формують політику, реалізують її та впроваджують окремі рішення, зокрема, Путін, Шойгу, Лавров, Бортніков, Патрушев, Колокольцев та військове командування збройних сил РФ.

83. Підсумовуючи, основними ознаками суб'єкту злочину є наступні:

Займання посад або становища, яке є впливовим;

Доступ до всіх видів ресурсів, включаючи політичні, фінансові, людські, інформаційні, матеріально-технічні тощо;

Вольове використання вказаних ресурсів;

Підтримання вольової активності та сформованого умислу на вчинення геноциду.

⁷⁴ Незалежний правовий аналіз порушення Російською Федерацією Конвенції про геноцид в Україні та обов'язку запобігти:
<https://newlinesinstitute.org/wp-content/uploads/Ukrainian-Final-Report.pdf>

06 ОБҐРУНТУВАННЯ ДІЯНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ ПУНКТАМИ А), С), Е) РС

6.1. ВБИВСТВО ЧЛЕНІВ ТАКОЇ ГРУПИ

Нормативні положення

Дії, що вчинюються з наміром знищити повністю або частково будь яку національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку:

- пункт а) вбивства членів такої групи:

Склад злочину вбивств членів захищеної групи за національною ознакою

84. *Об'єкт вбивств* – захищена група – населення міста Маріуполь. Загалом, захищеною групою є українці, як спільнота об'єднана за національною ознакою. Територіальна ознака (місто Маріуполь) частково зумовлена цілою низкою факторів, серед яких переважають окремі мотиви стратегічного та геополітичного змісту.

Можливість поширення геноцидного умислу лише на обмежену територію знайома міжнародній судовій практиці. Зокрема, перша справа в МКТЮ справа Єлісича, 23-річного командира табору Лука в Брчко. Він стверджував, що ненавидить мусульманських жінок, і визнав себе винним у військових злочинах і злочинах проти людства. Проте геноцид він не визнав. Рішення відносно Єлісича має велике значення, оскільки судова палата визнала, що геноцид може існувати, навіть якщо намір знищення поширюється лише на обмежену географічну зону, таку як регіон чи муніципалітет⁷⁵.

85. Слід зазначити, що реалізація геноцидного умислу на території міста Маріуполь може сприйматися в тому числі, як відносно випадкова, пов'язана не тільки з особливим положенням та станом Маріуполя, а й з тим, що на інших територіях цей умисел реалізувати не вдалося завдяки активній протидії з боку українських військових, населення та керівництва держави Україна.

Суб'єктивна сторона

86. *Суб'єктивна сторона* – умисел на знищення частини захищеної групи – жителів міста Маріуполь. Наявність умислу підтверджується загальним контекстом, створеним російською пропагандою та яким був наповнений інформаційний простір⁷⁶. Найвище керівництво, представники мас-медіа та культурні діячі росії системно формували та продовжують дегуманізувати українців, як національну групу⁷⁷.

87. Особливо жорстокі дії в Маріуполі багато в чому зумовлені минулими подіями 2014 року, коли росія намагалася окупувати це місто, зробивши його частиною ДНР⁷⁸. Дестабіліза-

⁷⁵ Prosecutor v. Jelisić, IT-95–10-T, Judgment, 14 December 1999, (Jelisić Trial Judgment): <https://www.icty.org/en/sid/7712>

⁷⁶ Russia's Eliminationist Rhetoric Against Ukraine: A Collection: <https://www.justsecurity.org/81789/russias-eliminationist-rhetoric-against-ukraine-a-collection/>

⁷⁷ Росіяни публічно закликають вбивати українців: <https://www.youtube.com/watch?v=b-l5lmskiNg>

⁷⁸ Протистояння у Маріуполі (2014) [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%8F%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D1%83_%D0%9C%D0%B0%D1%80%D1%96%D1%83%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96_\(2014\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%8F%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D1%83_%D0%9C%D0%B0%D1%80%D1%96%D1%83%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96_(2014))

ція обстановки в Україні в цілому та в Маріуполі зокрема в 2014 році потягнуло за собою значне протистояння між силами сепаратистів та патріотично налаштованою частиною населення. Перебіг подій свідчив про те, що населення Маріуполя не підтримало дій сепаратистів. Саме в Маріуполі дислокувався полк «Азов», який ефективно дав відсіч військам агресора в 2014 році, саме там відбулися масові виступи населення проти відокремлення міста від України. Ці події маркували Маріуполь, як військову, політичну, інформаційну та соціальну «невдачу» росії.

88. Отже, в результаті Маріуполь лишився у складі України і неодноразово демонстрував проукраїнські настрої. Саме цим багато в чому було зумовлене те, що Маріуполь, як легка, приваблива і дратуюча ціль був обраний плацдармом для реалізації геноцидного умислу. Геополітичні мотиви пов'язані з захопленням зручних приморських територій. Наведені мотиви багато в чому вплинули на формування геноцидного умислу та його реалізацію.
89. Крім іншого, пов'язано це було з тим, що Маріуполь було відносно нескладно оточити, створити блокаду цього міста і влаштувати в ньому гуманітарну кризу (завдяки географічному положенню та наближеності до російського кордону).
90. Геноцидний умисел та наявність геноцидної політики доводиться також обранням «кадірівців» в якості «ударної сили»⁷⁹. Сенс цього рішення полягає у залученні представників іншого етносу для каральних операцій, як тих, кому значно простіше здолати бар'єр належності до слов'янського етносу при знищенні групи. До того ж щодо «кадірівців» існував міф про їх особливу жорстокість, що сприяло залякуванню, пригніченню та деморалізації населення Маріуполя.
91. Умисел на геноцид підтверджується поза всяким сумнівом тому, що системний характер атак на цивільне населення, масові вбивства та активна протидія цивільному населенню у спробах покинути Маріуполь та зони бойових дій, беззаперечно вказує на свідоме знищення захищеної групи. На початку березня представник Міжнародного комітету Червоного Хреста заявив, що узгоджений шлях евакуації з Маріуполя заміновано⁸⁰.
92. Сукупність зазначених факторів вказує на існування такої складової умислу, як розуміння наслідків своїх дій або можливості зрозуміти можливість таких наслідків, виходячи з причин, умов та обставин.

Об'єктивна сторона

93. Виконання суб'єктами діянь, які своїм змістом повністю охоплюють склад злочину умисного вбивства та реалізують його повною мірою. Отже, цими діями є вбивства членів захищеної групи з метою знищення частини цієї групи, як такої. Як свідчить перебіг подій в Маріуполі, вбивства цивільних осіб почалися 24 лютого і тривали майже весь час до моменту, коли Маріуполь був залишений військами України⁸¹.

⁷⁹ Маріуполь можуть віддати кадіровцям, уже приїхала делегація з Чечні, – міськрада: https://lb.ua/society/2022/05/17/517157_mariupol_mozhut_viddati.html

⁸⁰ Представник Міжнародного комітету Червоного Хреста заявив, що узгоджений шлях евакуації з Маріуполя заміновано: https://www.bbc.com/news/live/world-europe60635927?ns_mchannel=social&ns_source=twitter&ns_campaign=bbc_live&ns_linkname=6225c463980bea49f4b7b73c%26Evacuation%20route%20out%20of%20Mariupol%20was%20mined%2C%20Red%20Cross%20says%262022-03-07T08%3A47%3A05%2B00%3A00&ns_fee=0&pinned_post_locator=urn:asset:db771701-6dc4-4ec6-80c5-bf4be97ab054&pinned_post_asset_id=6225c463980bea49f4b7b73c&pinned_post_type=share

⁸¹ Опис фактів.

94. Причому характер ведення бойових дій військовими рф свідчив про наявність наказу, який виходив з політики знищення населення. Такий висновок базується на безглуздому, з погляду вирішення воєнного завдання, обстрілі міста, його цивільної та критичної інфраструктури, житлових будинків та соціальних закладів (лікарень, шкіл тощо)⁸².
95. Нанесення ударів з використанням зброї, тим паче ствольної та реактивної артилерії, авіаударів, неможливе без надання наказів. Накази надаються, виходячи з наявної стратегії та переслідування певної мети. Виходячи з того, що постійні обстріли та авіаудари не дали військам рф значної переваги і що облога міста тривала більше двох місяців, не залишається сумнівів в тому, що перед військовими стояла інша мета, а саме – знищення міста та його населення.
- Про це свідчить систематичність, регулярність та характер нанесення ударів по місту.
96. Свідома облога міста, знищення об'єктів критичної інфраструктури, створення гуманітарної катастрофи, перешкоджання евакуації цивільного населення^{83 84} – все це елементи реалізації умислу на знищення захищеної групи.
97. Аналогічних висновків дійшла група дослідників ймовірного геноциду українців у звіті *An Independent Legal Analysis of the Russian Federation's Breaches of the Genocide Convention in Ukraine and the Duty to Prevent*, вони, зокрема, зазначили:
- Російські війська збирали цивільних громадян України для масових розстрілів на окупованій території, з використанням типових методів вбивства: зв'язані руки, катування, страта вистрілом у голову з близької відстані.
 - Ретельно задокументована розправа в Бучі може вказувати на послідовну тактику, яку застосовують російські війська у наразі недоступних окупованих регіонах.
 - Кількість братських могил у підконтрольних Росії районах швидко збільшується, як задокументували слідчі та супутникові знімки, хоча повний масштаб вбивств не буде відомий, доки не буде отримано доступ до зон, контрольованих російськими силами.
 - Умисні напади на укриття, шляхи евакуації та гуманітарні коридори.
 - Російські війська систематично та прицільно атакують укриття та шляхи евакуації, що, схоже, є частиною воєнної стратегії, вбиваючи цивільних жителів на територіях під облогою або там, де ведуться бойові дії.
 - Невибіркове бомбардування житлових районів. Російські війська широко застосовують невивіркову по своїй суті зброю широкого радіусу дії або касетні боєприпаси, націлюючись на густонаселені райони у щонайменше восьми областях України⁸⁵.
98. Факти, що підтверджують виконання об'єктивної сторони злочину вбивства:
- доказами наведених вище фактів є супутникові фотознімки Маріуполя, які були зроблені зранку 9 березня компанією Maxar Technologies. На цих знімках добре видні значні ушкодження багатопверхівок, житлових будинків, продуктових магазинів та

⁸² Бои за Мариуполь (2022): [https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%BE%D0%B8_%D0%B7%D0%B0_%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%83%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8C_\(2022\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%BE%D0%B8_%D0%B7%D0%B0_%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%83%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8C_(2022))

⁸³ Fredrick W. Kagan, George Barros, Kateryna Stepanenko. RUSSIAN OFFENSIVE CAMPAIGN ASSESSMENT, MARCH 8 (англ.). Institute for the Study of War (8 марта 2022): <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-march-8>

⁸⁴ Маріуполь допомагали знищувати зрадники – мер Бойченко: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61761536>

⁸⁵ Незалежний правовий аналіз порушення Російською Федерацією Конвенції про геноцид в Україні та обов'язку запобігти: <https://newlinesinstitute.org/wp-content/uploads/Ukrainian-Final-Report.pdf>

іншої цивільної інфраструктури. Це встановлено шляхом порівняння фотознімків зроблених до та після обстрілів⁸⁶;

- За даними ООН, в результаті бойових дій у місті пошкоджено або зруйновано до 90% житлових будівель та до 60% приватних будинків⁸⁷;
- Продовжується цілеспрямований обстріл цивільних об'єктів російськими військовими із застосуванням танків, артилерії, а також ракет наземного та повітряного базування. Російські війська нанесли авіаудар по школі мистецтв № 12 в Лівобережному районі Маріуполя, де ховалося близько 400 мирних жителів. Школу було зруйновано, під руїнами лишилися люди⁸⁸;
- 09 березня 2022 року росіянами було здійснено ймовірно авіаудар на пологовий будинок та дитячу лікарню у центрі міста Маріуполя, внаслідок якого загинули троє людей, зокрема одна дитина, 17 – постраждали⁸⁹.
- 17 березня 2022 р. внаслідок арт. обстрілу загинув Кучерявий Б. І. чоловік п. Кучерявої О. за адресою м. Маріуполь, вул. Казанцева, 114⁹⁰.
- звернулась за правовою допомогою. Вона розповіла, що у березні 2022 року її батько загинув у м. Маріуполь. Він підірвався на міні⁹¹.
- Місто зруйноване, навколо чорні остови згорілих будівель, на лівому березі немає жодного цілого будинку. Центр міста не можна впізнати. Журналісти Associated Press продемонстрували всьому світу, в якому пеклі живуть люди⁹²;
- За допомогою супутникових знімків в Мангуші були виявлені масові поховання. Компанія Maxar Technologies, яка оприлюднила знімки, повідомила в своїй заяві, що розмір загального поховання поступово збільшувався протягом місяця, оскільки російські військові продовжують вивозити тіла українців з Маріуполя. Довжина поховання становить приблизно 340 метрів. Українська сторона повідомляє, що там може бути поховано до 9000 жертв російських військових⁹³;
- Цілі траншеї з вбитими. В Маріуполі та його передмістях знайшли більше ніж 10 тис. нових могил – Associated Press⁹⁴

⁸⁶ Wall, Mike Russia-Ukraine invasion updates/Satellite photos of Mariupol, Ukraine show damage from Russian attacks: Grocery stores, homes and shopping centers have gone up in smoke.. space.com. Future US, Inc. (9 March 2022): <https://www.space.com/mariupol-ukraine-damage-satellite-photos>

⁸⁷ High Commissioner updates the Human Rights Council on Mariupol, Ukraine (англ.). Office of the High Commissioner for Human Rights (16 июня 2022): <https://www.ohchr.org/en/statements/2022/06/high-commissioner-updates-human-rights-council-mariupol-ukraine>

⁸⁸ Russia bombs Mariupol art school where 400 were sheltering, Ukraine officials say: <https://www.timesofisrael.com/russia-bombed-mariupol-art-school-where-400-were-sheltering-ukraine-officials-say/>

⁸⁹ 15 Інформація із телеграм каналу «Маріуполь сейчас» <https://t.me/mariupolnow/1791>; перші хвилини після удару: <https://www.youtube.com/watch?v=2EhsJomegW0>; «У нее был раздроблен таз». Мать и младенец умерли после обстрела роддома в Мариуполе, врачи рассказали, как пытались их спасти»: <https://www.currenttime.tv/a/31752691.html>

⁹⁰ База даних ХПГ: <https://db1.khpg.org/index.php?do=episode&place=2846>

⁹¹ База даних ХПГ: <https://db1.khpg.org/index.php?do=episode&place=2846>

⁹² Осажденный Мариуполь: журналисты Associated: <https://gorlovka.ua/news/article/21700/>

⁹³ Вероятно, для убитых мирных мариупольцев. Компания Maxar показала спутниковые снимки могил в Мангуше: <https://nv.ua/ukraine/events/bratskaya-mogila-pod-mariupolem-maxar-pokazala-sputnikovye-snimki-mangusha-poslednie-novosti-50235904.html>

⁹⁴ Целые траншеи с убитыми. В Мариуполе и его окрестностях нашли более 10 тысяч новых могил – AP. https://nv.ua/ukraine/events/v-mariupole-i-ego-okrestnostyah-bole-10-tysyach-mogil-poslednie-novosti-50292696.html?utm_campaign=Dailypayukr&utm_content=678702440&utm_medium=Dailypay&utm_source=email

- «Хоча Маріуполь знаходиться під контролем Росії і тому залишається заблокованим для розслідувань на місці, аналіз супутникових знімків виявив швидке та масове розширення території кладовищ і братських могил у місті, починаючи з березня».⁹⁵
 - Російський танк упритул розстрілює будинок з мирними людьми у Маріуполі.⁹⁶
 - Танк веде обстріл та руйнування будинку №10 по Морському бульвару, 13.04.22 р.⁹⁷
 - о 14.30 військами рф був нанесений авіаудар по приватним будинкам в селищі Сартана Маріупольського району. 2-є загиблих та 6 поранених⁹⁸.
 - Повторні авіаудари по с. Сартана. 4 загиблих, 9 поранених⁹⁹.
 - За період з 24.02.2022 року по 28.02.2022 року задокументовано загибель 5 осіб, руйнування 52 будівель житлового – побутового призначення¹⁰⁰.
 - З початку березня 2022 року місто перебувало під шквалом ударів російської реактивної артилерії, авіаудари військами РФ наносилися майже по всім районам міста по житловим будинкам¹⁰¹
 - 14.00 снаряди влучили в будинки по бульвару Шевченка Є загиблий – Денис Савченко 16 років¹⁰².
 - Вбивство 18 місячної дитини¹⁰³.
99. Суб'єкт злочину. Має дворівневу структуру:
- Суб'єкт формування умислу, який формує контекст та розповсюджує геноцидний умисел на конкретних виконавців – найвище керівництво росії та її військових підрозділів;
 - Суб'єкт реалізації умислу – окремі військові та особи, які зі зброєю беруть участь у збройному конфлікті та виконують накази військового та політичного керівництва держави-агресора.

⁹⁵ Mass Graves in Ukraine Reveal Mounting Death Toll:

<https://www.wsj.com/articles/mass-graves-in-ukraine-reveal-mounting-death-toll-11651829402>

In Mariupol, echoes of history, utter devastation and a last stand:

<https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/24/mariupol-ukraine-last-days/?variant=15bc93f5a1ccbb65>

New mass grave points to war crimes in Mariupol, Ukrainian officials say:

<https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/21/new-mass-grave-manhush-near-mariupol/>

In Mariupol, Putin now rules a wasteland pitted with mass graves:

<https://www.theguardian.com/world/2022/apr/23/in-mariupol-putin-now-rules-a-wasteland-pitted-with-mass-graves>

Urgently Help Ukraine Civilians Flee Mariupol:

<https://www.hrw.org/news/2022/04/26/urgently-help-ukraine-civilians-flee-mariupol>

Another possible mass grave with as many as 9,000 bodies is found near Mariupol:

<https://www.npr.org/sections/pictureshow/2022/04/22/1094234731/possible-mass-graves-near-mariupol-shown-in-satellite-images>

⁹⁶ Російський танк упритул розстрілює будинок з мирними людьми у Маріуполі:

<https://www.youtube.com/watch?v=BWgcwI7BRnA>

⁹⁷ Мариуполь. Морской б-р. Танк обстреливает и разрушает дом № 10. 13.04.22 г.:

<https://www.youtube.com/watch?v=1JnvCkihXbQ&t=2s>

⁹⁸ Опис фактів, пункт 3 Обстріляли Сартану. Поцілили у будинок голови Маріупольського району:

<https://www.0629.com.ua/news/3338735/obstrilali-sartanu-pocilili-u-budinok-golovi-mariupolskogo-rajonu>

⁹⁹ Опис фактів, пункт 3 Російські війська знову обстріляли Сартану. Кількість жертв зростає:

<https://www.0629.com.ua/news/3338932/rosijski-vijska-znovu-obstrilali-sartanu-killist-zertv-zroslo>

¹⁰⁰ Опис фактів, пункт 5. Кириленко: Маріуполь – під шквалом реактивної артилерії РФ, обстріли не припиняються:

<https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3417136-kirilenko-mariupol-pid-skvalom-reaktivnoi-artilerii-rf-obstrili-ne-pripinautsa.html>

¹⁰¹ Там само.

¹⁰² Опис фактів, пункт 6:

<https://t.me/mariupolrada/8660>

¹⁰³ Опис фактів, пункт 11 Росія вбиває дітей! В Маруполі загинув 18-місячний хлопчик:

<https://www.0629.com.ua/news/3344882/rosia-vbivae-ditej-v-marupoli-zaginu-v-18-misacnij-hlopcik-foto>

100. Прикладом суб'єкта формування умислу є генерал-полковник збройних сил рф – М. Є. Мізінцев, щодо якого існують підозри в тому, що саме він віддав наказ про знищення пологового будинку та театру, де перехувалися понад тисячу мирних жителів у Маріуполі¹⁰⁴.

АНАЛІЗ

101. Елементи злочину вбивств, об'єднаних умислом геноциду, визначаються наступним чином:

Стаття 6 (а) Геноцид шляхом убийства передбачає наступні елементи:

1. Виконавець вбив одну особу або кілька осіб;
2. Такі особи належать до конкретної національної, етнічної, расової або релігійної групи;
3. Виконавець мав намір повністю або частково знищити цю національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку.
4. Поведінка мала місто в контексті явної схеми аналогічної поведінки, спрямованої проти цієї групи, або була поведінкою, яка сама по собі могла привести до такого знищення.

Аналіз фактів в контексті зазначених елементів злочину вбивств, об'єднаних геноцидним умислом:

Виконавець вбив одну особу або кілька осіб

102. Вбивства є актом фізичного знищення представників захищеної групи.

Як свідчать численні джерела, кількість вбитих з числа цивільного населення була значною. За деякими даними станом на кінець квітня кількість загиблих сягала 20 тисяч осіб. Схожі дані містяться в інших джерелах, згідно з якими станом на травень більше 20 тисяч мирних жителів міста були вбиті через російську агресію¹⁰⁵.

Про це свідчать масові поховання та повідомлення потерпілих і свідків таких подій¹⁰⁶.

103. Схожу цифру називав радник мера міста Маріуполь – Петро Андрющенко¹⁰⁷ Представники міської ради Маріуполя повідомляли, що «армія РФ за два місяці вбила в Маріуполі вдвічі більше людей, ніж фашисти за два роки окупації міста¹⁰⁸.

Подібну цифру можна встановити й за допомогою непрямих методів: зокрема, орієнтовна кількість населення міста Маріуполь на момент початку військового вторгнення росії складала близько 445 000 людей; 130 000 людей сьогодні залишаються в Маріупо-

¹⁰⁴ «Мразі і гадьониші»: оприлюднили запис спілкування російського генерала з підлеглими: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3437742-mrazi-i-gadonisi-opriludnili-zapis-spilkuvanna-rosijskogo-general-a-z-pidleglimi.html>

¹⁰⁵ CNN, Nathan Hodge, Julia Presniakova, Katie Polglase, Jennifer Hauser, Hira Humayun and Julia Hollingsworth. Mass graves near besieged Ukrainian city Mariupol are evidence of war crimes, say Ukrainian officials. CNN: <https://edition.cnn.com/2022/04/22/europe/mariupol-ukraine-russia-intl-hnk/index.html>

¹⁰⁶ Mass grave seen near Mariupol as Biden announces more aid for 'critical window' of war (англ.). The Washington Post (22 апреля 2022): <https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/21/russia-ukraine-war-news-mariupol-live-updates/>

¹⁰⁷ Радник мера Маріуполя: кількість загиблих у місті може наблизитися до 20 тисяч: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-mariupol-zahybli/31752967.html>

¹⁰⁸ Армия РФ за два месяца убила в Мариуполе вдвое больше людей, чем фашисты за два года оккупации города: <https://zn.ua/UKRAINE/armija-rf-za-dva-mesjatsa-ubila-v-mariupole-vdvoe-bolshe-ljudej-chem-fashisty-za-dva-hoda-okkupatsii-horoda.html>

лі¹⁰⁹; 75 000 людей було евакуйовано в Україну¹¹⁰; 134 299 людей вивезено до росії¹¹¹. Отже, кількість людей, які не обліковуються в жодних джерелах, складає не більше ніж 100 000 людей. Звісно, що ця цифра є дуже приблизною, оскільки вона не враховує тих, хто встиг виїхати в перші дні вторгнення, а також інших людей, які залишили Маріуполь іншими шляхами. Але у будь-якому разі ці 100 000 дають загальне уявлення про масштаби жертв реалізації геноцидного умислу російськими військами.

104. Значна кількість фактів вбивств цивільних осіб була зафіксована Харківською правозахисною групою при документуванні злочинів російського керівництва та військових. Зокрема, більш ніж 150 епізодів вбивств людей в Маріуполі, які верифіковані у відкритих джерелах згідно з існуючими методологіями (Протокол Берклі¹¹², Documenting international crimes and human rights violations for accountability purposes: Guidelines for civil society organisations¹¹³), внесено до бази даних правозахисників¹¹⁴.
105. Зважаючи на те, що практика спеціальних трибуналів, які розглядали справи про обвинувачення у геноциді, сформували підхід, з якого випливає, що не мають значення засоби та способи вбивства, невибіркові обстріли цивільної інфраструктури Маріуполя цілком можна розглядати в якості способу виконання умисних вбивств, поєднаних загальним умислом знищення захищеної національної групи українців в Маріуполі.
106. Деякі дані бази Т4Р¹¹⁵:
- 21 березня 2022 року – Вбивство людини зі стрілецької зброї на вул. Італійській, 109¹¹⁶;
 - квітня 2022 року – розстріл чоловіка в Маріуполі, на власному підвір'ї¹¹⁷;
 - 15 березня 2022 року – розстріл із танку будівлі офісу «Карітас» за адресою Банний провулок, 4, Маріуполь, Донецька область, де ховалися цивільні від обстрілів та шукали безпечного прихистку. Загибло семеро людей¹¹⁸;
 - Вбивства цивільних осіб, які виконували гуманітарну місію або намагалися покинути зону бойових дій гуманітарними коридорами;
 - Розстріл людини, яка везла у Маріуполь гуманітарну допомогу¹¹⁹;
 - Обстріли житлових кварталів та мікрорайонів, об'єктів цивільної інфраструктури;
 - Повідомлення про падіння снаряду в Східному районі міста. Пишуть: «вулиця Лазо, біля школи № 51 – пряме попадання в будинок»¹²⁰;

¹⁰⁹ В Маріуполі до 130 тисяч людей залишаються без їжі, води та ліків – Андрющенко: <https://suspiilne.media/231837-aka-situacia-v-mariupoli-rozpoviv-andrusenko/>

¹¹⁰ Із Маріуполя гуманітарними коридорами загалом вдалося евакуювати близько 75 тисяч жителів, ще необхідно вивезти в безпечні місця 100 тисяч: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3444972-iz-mariupola-evakuovali-75-tisac-ludej-veresuk.html>

¹¹¹ Минобороны: из Мариуполя в Россию эвакуировано 134 299 человек <https://www.kp.ru/daily/27377.5/4570416/>

¹¹² Протокол Берклі: <https://www.law.berkeley.edu/wp-content/uploads/2022/03/Berkeley-Protocol-Ukrainian.pdf>

¹¹³ Documenting International Crimes and Human Rights Violations for Criminal Accountability Purposes: Guidelines for Civil Society Organisations: <https://www.eurojust.europa.eu/publication/documenting-international-crimes-and-human-rights-violations>

¹¹⁴ Глобальна ініціатива «Трибунал для Путіна»: <https://t4pua.org/1200>

¹¹⁵ Глобальна ініціатива «Трибунал для Путіна»: <https://t4pua.org/1200>

¹¹⁶ Телеграм канал Погибшие. Память. Мариуполь: <https://t.me/mariupolRIP/28790>

¹¹⁷ Телеграм канал Погибшие. Память. Мариуполь: <https://t.me/mariupolRIP/13216>

¹¹⁸ Карітас. Маріуполь: <https://www.facebook.com/1633475056873131/posts/2962339960653294/>

¹¹⁹ Телеграм канал Маріуполь сейчас <https://t.me/mariupolnow/5016>

¹²⁰ Телеграм канал Маріуполь – Безпечне місто: https://t.me/Bezpechnuy_Mariupol/134327, https://t.me/Bezpechnuy_Mariupol/134337,

- 10 березня 2022 року – 14.25 обстріл з «Градів» території Грецького культурного центру¹²¹;
- 24 березня 2022 року – Руйнування та обстріл житлового багатоповерхового будинку № 101 по пр. Миру у м. Маріуполі через артобстріл¹²².

Такі особи належать до національної групи українців-жителів міста Маріуполь.

107. Всі отримані дані та свідчення стосуються виключно жителів міста Маріуполь. Саме в Маріуполі російськими військовими було продемонстровано найвищий рівень насильства та зухвалості відносно цивільного населення, нехтування нормами гуманітарного права.
- Виконавець мав намір повністю або частково знищити цю національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку.
108. Вбивства представників захищеної групи є найбільш очевидним та простим засобом реалізації геноцидного умислу. Як зазначено вище, вбивства – це акт фізичного знищення представників захищеної групи.
109. Умисел на вбивства, як спосіб знищення представників захищеної групи, підтверджується повторюваністю та систематичністю вбивств цивільного населення Маріуполя.
110. Підготовлений роспропагандою контекст, дегуманізація та демонізація населення України в цілому і міста Маріуполь зокрема, призвели до полегшення реалізації умислу на вбивства представників захищеної групи.
111. Зважаючи на те, що абсолютні показники загиблих в місті Маріуполь беззаперечно вказують на те, що саме цивільне населення стало ціллю номер один для російських військових. Як було зазначено вище, непрямыми методами можна встановити, що втрати від вбивств цивільного населення Маріуполя склали близько 100 тис. осіб, в той час, як серед комбатантів ця цифра є значно меншою.
112. Саме вбивства стали основним інструментом реалізації геноцидного умислу в Маріуполі:
113. З 26 лютого 2022 року почалось невибіркове бомбардування цивільних об'єктів в м. Маріуполі, які не мали жодного стосунку до військових.
114. О 14.30 військами рф був нанесений авіаудар по приватним будинкам в селищі Сартана Маріупольського району. 2-є загиблих та 6 поранених¹²³
115. Повторні авіаудари по с. Сартана. 4 загиблих, 9 поранених¹²⁴
- Виходячи з існуючого контексту, численних свідчень та окремих фактів, загального перебігу подій, способів та засобів ведення бойових дій, їх систематичного характеру та інтенсивності, маємо дійти висновку про наявність свідомого ставлення до вчинюваних дій безпосередніми виконавцями наказів про вбивства представників захищеної групи. Поведінка військових рф безсумнівно демонструвала намір знищувати представників захищеної групи.

Поведінка мала місце в контексті явної схеми аналогічної поведінки, спрямованої проти цієї групи, або була поведінкою, яка сама по собі могла привести до такого знищення.

116. Виходячи з судової практики визначення злочину геноцид, не має значення остаточною кількість знищених представників захищеної групи. Виходячи з надзвичайної суспільної

https://t.me/Bezpechnuy_Mariupol/134340,
https://t.me/Bezpechnuy_Mariupol/134420

¹²¹ В Маріуполі рашисти обстріляли офіс Київстару та Грецький культурний центр, – ВІДЕО <https://www.0629.com.ua/news/3347344/v-mariupoli-rasisti-obstrilali-ofis-kiivstaru-ta-greckij-kulturnij-centr-video>

¹²² Повідомлення в Телеграмі <https://t.me/budivelnikiv/182>

¹²³ Обстріляли Сартану. Поцілили у будинок голови Маріупольського району:
<https://www.0629.com.ua/news/3338735/obstrilali-sartanu-pocilili-u-budinok-golovi-mariupolskogo-rajonu>

¹²⁴ Російські війська знову обстріляли Сартану. Кількість жертв зростає:
<https://www.0629.com.ua/news/3338932/rosijski-vijska-znovu-obstrilali-sartanu-kilkist-zertv-zroslo>

небезпечності цього діяння, воно є виконаним з моменту реалізації геноцидного умислу у будь-якому масштабі. Не є обов'язковим повне завершення наміру знищити всіх представників захищеної групи, щоб констатувати наявність умислу на вчинення геноциду. Принаймні існуюча сьогодні судова практика не заперечує цієї тези.

117. У справі Аль-Башир МКС було констатовано, що для доведення злочину геноциду не має значення, чи здатна поведінка фактичних виконавців цього злочину, створити будь-яку конкретну загрозу існуванню захищеної групи або її частини, а залежить від наявності наміру знищити її повністю або частково. Міжнародні норми, які описують геноцид і відповідальність за нього, не мають обов'язкової умови про повне або часткове знищення групи або створення неминучої загрози знищення такої групи. Адже склад є закінченим з моменту початку реалізації геноцидного умислу і юридичний захист надається фактично незалежно від остаточних наслідків цього злочину (група знищена/частково знищена, створена реальна загроза знищення, загроза знищення максимально наближена до реалізації тощо).
118. Елементи злочинів МКС визначають наявність явно схожої поведінки, спрямованої проти захищеної групи, тобто такий повторюваний варіант поведінки, результатом якого є одні й ті самі наслідки, а саме — знищення групи або, хоча б такі наслідки не настали, виходячи з перебігу подій, вони могли спричинити знищення групи і ця обставина зрозуміла виконавцям цього злочину.
- Отже, йдеться про модель поведінки.
119. Моделі, як певній стійкій послідовності дій, властива стадійність, систематичність та повторюваність.
120. У діях російських військових спостерігаються всі визначені ознаки моделі. Саме поведінка та її окремі акти беззаперечно свідчать про ставлення до національної групи українців-мешканців Маріуполя, як до «недо-людей», знищення яких не складає ані складнощів, ані заборон.

Цю тезу підтверджують слова російського диктатора:

«Українці дали відсіч... Запеклість супротиву людей, які є частиною захищеної групи, породжувало відчуття, що українці не є звичайним противником на полі бою», — відзначив Марк Галеотті, який вивчає питання безпеки Росії.

«Той факт, що звичайні українці беруть зброю проти вас, означає, що вони не просто вороги, це зрадники», — казав путін, — а зрада це самий тяжкий злочин»¹²⁵

І саме тому для реалізації геноцидного умислу вбивства, як найлегший та найдоступніший спосіб знищення, отримав таке значне поширення.

6.2. УМИСНЕ СТВОРЕННЯ ДЛЯ ТАКОЇ ГРУПИ УМОВ ЖИТТЯ, РОЗРАХОВАНИХ НА ДОВЕДЕННЯ ЇЇ ДО ПОВНОГО АБО ЧАСТКОВОГО ФІЗИЧНОГО ЗНИЩЕННЯ

Нормативні положення

121. Одним із геноцидальних актів, передбачених ст. 6 пунктом с) Римського статуту є умисне створення для захищеної групи умов життя, розрахованих на доведення її до повного або часткового фізичного знищення. У «Елементах злочину» йдеться про такі складові елементу злочину геноциду за цим пунктом:

¹²⁵ Atrocities in Ukraine War Have Deep Roots in Russian Military:
<https://www.nytimes.com/2022/04/17/world/europe/ukraine-war-russia-atrocities.html>

- а) *матеріальний елемент (actus reus)*: «виконавець злочину створив одній чи кільком особам» захищеної групи «умови життя, що розраховані на доведення захищеної групи до повного або часткового фізичного знищення»
- б) *суб'єктивний елемент (mens rea)*: «злочинець мав намір знищити, повністю або частково, цю національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку»
- в) *контекстуальний елемент*: злочинні дії відбувались «у контексті явної моделі подібної поведінки, спрямованої проти цієї групи», або це були дії, які самі по собі могли спричинити таке знищення.

і) Матеріальний елемент (*actus reus*)

122. Отже, відповідно до «Елементів злочину», доказуванню підлягає те, що виконавець злочину створив одній чи кільком особам захищеної групи умови життя, що розраховані на доведення захищеної групи до повного або часткового фізичного знищення.

Виходячи із ст. 30 Римський статут передбачає такі види матеріальних елементів, тобто *actus reus*, яким він, втім, не дає тлумачення: 1) елементи поведінки, що можна розуміти як злочинну дію або злочинну бездіяльність, які описані у визначенні злочину; 2) елементи наслідків, які можуть стосуватися або завершеного результату, такого як спричинення смерті (як у пункті а) ст. 6 РС), або створення стану шкоди чи ризику шкоди (загроза), 3) елементи обставин — які стосуються опису необхідних ознаки осіб або речей, згаданих у елементах поведінки та елементах наслідків

У випадку із пунктом с) ст. 6 РС видається доцільним побудувати обґрунтування матеріального елемента наступним чином:

1. загальний опис того, що можна вважати «умовами, розрахованими на винищення» українців, що проживали на території МТГ на момент 24 лютого 2022 року.
 2. опис конкретних злочинних діянь (поведінка) та їх наслідки у вигляді створених «умов»
 3. обґрунтування того, що жертвами цих злочинних діянь стали представники захищеної групи — українців, що проживали на території МТГ на момент 24 лютого 2022 року.
123. Загальний опис того, що можна вважати «умовами, розрахованими на винищення» українців, що проживали на території МТГ на момент 24 лютого 2022 року.

В «Елементах злочину» указано, що «умови життя» у сенсі пункту с) ст. 6 РС можуть включати, але не обов'язково обмежуватися цим, умисне позбавлення ресурсів, необхідних для виживання, таких як, їжа чи медичне обслуговування, або систематичне вигнання з дому. Більш глибокому розуміння цієї фрази сприяє звернення до *travaux préparatoires* Конвенції ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 року, а саме до того факту, що відповідно до пропозиції бельгійської делегації слова «розрахованих на фізичне знищення» замінили фразу, яка була початково — «спрямовані на заподіяння смерті»¹²⁶. Очевидна різниця між пунктом с) та пунктом а) ст. 6 РС («вбивства членів групи») полягає саме у часовому вимірі настання летальних наслідків: у разі «вбивства членів групи» акт знищення супроводжується матеріальним діянням і збігається з ним. Пункт с) натомість «потрібно тлумачити як метод знищення, за допомогою якого злочинець не вбиває членів групи негайно, але в кінцевому підсумку має на меті їх фізичне знищення»¹²⁷, що підтвердив МКТР у своїх рішеннях, відносячи до таких методів (1) підпорядкування групи натуральному харчуванню (мінімальному харчуванню), (2) систематичне вигнання з дому, (3) відмова у праві на медичне обслуговування, (4) створення обставин, які призвели б до

¹²⁶ UN Doc. A/C.6/217 (Belgian proposal).

¹²⁷ Прокурор проти Жан-Поля Акайєсу, справа № ICTR-96-4-T від 2 вересня 1998, пар. 505.

повільної смерті, наприклад відсутність належного житла, одягу і гігієна або надмірна робота чи фізичне навантаження¹²⁸, (5) зґвалтування.¹²⁹

124. МКТЮ також утримався від надання будь-якого вичерпного тлумачення «умов життя, розрахованих...», хоча цінність рішень у цих справах полягає у тому, що у них Суд припустив, які критерії того, що умови *розраховані* на знищення групи. Так у справі Прокурор проти Радослава Брджаніна Судова палата зосередилася на «об'єктивній ймовірності» цих умов, на їх фактичному характері та на тривалості часу, протягом якого члени групи були піддані таким умовами, характеристики членів групи, яких було піддано цим умовам.¹³⁰

Міжнародний кримінальний суд у другому рішенні, щодо видачі ордеру на арешт Омара аль-Башира¹³¹, указав, що умови, які були *створені шляхом* актів забруднення колодязів, і водяних насосів, примусового переміщення сотень тисяч цивільних осіб, які належали переважно до декількох споріднених етнічних груп (фур, масаліт і загава), у поєднанні з переселенням у їх залишені села та землі членами інших племен (про урядових), на підтримку політики геноциду, були розраховані на фізичне знищення частини цих етнічних груп.¹³²

Вищенаведені напрацювання міжнародних трибуналів мають важливе значення для обґрунтування *actus reus* за пунктом с) ст. 6 РС. Усталене розуміння категорії «умови життя...» відсутнє у правових документах та судовій практиці, і це здебільшого пов'язане із тим, що неможливо заздалегідь перерахувати «умови життя», які підпадають під ст. 6 РС, тому аналіз цієї категорії у світлі конкретної ситуації з урахуванням інших елементів цього злочину є виправданим.

125. У цьому параграфі обґрунтовується створення російською стороною для жителів МТГ умови життя, що розраховані на доведення представників національної групи українців (українського народу) до повного або часткового фізичного знищення.

Як було зауважено у п. 5.2.1. цього Подання, відповідно до Конституції Україна розвивається як унітарна держава, її територія є єдиною і неподільною, а поділ її на територіальні громади має *функціональне значення*, тобто для того, щоб самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Відтак, Маріупольська міська територіальна громада є невід'ємною частиною України. Жителі міста Маріуполь та невеличких селищ навкруги на момент 24 лютого 2022 року були організовані у життя в територіальній громаді. Як відзначає МКЧХ, громада міста є складним набором підсистем, які представляють різні взаємопов'язані сфери його життя: громаду, економіку, управління та послуги, а люди перебувають у центрі цих підсистем, утворюючи частину тканини міста завдяки незліченній кількості взаємодій і взаємозалежностей. У той же час, виживання у місті залежить від товарів і послуг, наданих державою або третіми сторонами, включаючи воду, санітарію, електроенергію та охорону здоров'я. Це МКЧХ називає «міським парадоксом», робить людей вразливими до системних збоїв і, разом із щільністю населення, розміром і складною соціальною динамікою й динамікою управління, відрізняє міста від інших місць війни та насильства.¹³³

¹²⁸ Прокурор проти Жан-Поля Акайесу, справа № ICTR-96-4-T від 2 вересня 1998, пар. 505-6.

¹²⁹ МКТР, Прокурор проти Клемент Кайішема проти, справа № ICTR-95-I-T, Судове рішення, 21 травня 1999, пар. 114-116.

¹³⁰ МКТЮ, Прокурор проти Радослава Брджаніна, справа № IT-99-36-T, рішення (ТС), 1 вересня 2004 р., п. 906.

¹³¹ Колишнього президента Судана, який звинувачувався у геноциді у контексті конфлікту у Дарфурі.

¹³² МКС, Рішення на підставі заяви Офісу прокурора щодо надання ордеру на арешт Омара аль-Башира, ICC-02/05-01/09-3, PTC I, ICC, 4 March 2009, par. 139: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2009_01517.PDF

¹³³ «Present and engaged: how the ICRC responds to armed conflict and violence in cities»:

<https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2023/01/19/present-and-engaged-icrc-armed-conflict-violence-cities/>

Як зазначалось у п. 5.2.1 Маріупольська територіальна громада, де на момент вторгнення проживало 446 тис. жителів, приблизно 09 березня опинилась у повній облозі, поєднаною із безперервними обстрілами житлових будинків, об'єктів критичної інфраструктури. Евакуація з міста була майже неможливою або вкрай небезпечною. Облога міста тривала до 20 травня 2022 року, коли відбулась повна евакуація усіх, хто знаходився на території заводу «Азовсталь».¹³⁴ У першому звіті Московського механізму ОБСЄ випадок з облогою Маріуполя було названо «екстремальним»¹³⁵.

Наступні параграфи цього розділу будуть спрямовані на демонстрацію доказів того, що російська сторона створила такі умови життя для жителів МТГ, які негайно та у середньостроковій перспективі потенційно становили загрозу існуванню національної групи українців.

Опис конкретних злочинних діянь (поведінка) та їх наслідки у вигляді створених умов

А) Електроенергія, водопостачання, тепло, зв'язок

126. Внаслідок обстрілів Маріуполя російськими військами упродовж першого тижня починаючи з 24 лютого 2022 року у місті повністю зникло світлопостачання, водопостачання, газ та мобільний зв'язок¹³⁶. «Останні шість днів мирні жителі Маріуполя перебувають у пастці висохлого та морозного кошмару без електрики, живучи під постійною загрозою російських бомбардувань», повідомляли у Human Rights Watch у числах до 7 березня¹³⁷. Інформується, що 6 березня російський снаряд влучив в останню діючу вежу мобільного зв'язку в Маріуполі, що майже унеможливило координацію надзвичайних ситуацій. Триваючий обстріл також завадив ремонту пошкодженої інфраструктури електропостачання, водопостачання, зв'язку та опалення. Про це, зокрема, повідомив Міжнародний комітет Червоного Хреста у своєму твіттері, указуючи, що їх маріупольські колеги на місцях переховуються в укриттях: «Немає електроенергії, води та газу. Тобто немає засобів для опалення. Деякі люди все ще мають їжу, але я не впевнений, на скільки її вистачить. Багато хто повідомляє, що немає їжі для дітей.»¹³⁸
127. За повідомленнями мера міста Маріуполя на брифінгу 25 лютого 2022 року, що станом на другий день вторгнення окупанти перебили водопостачання зі сторони Сіверського Донця та перебито 34 трансформаторні підстанції.¹³⁹ Березень 2022 року у Маріуполі видався дуже холодним (температура повітря у деякі дні становила мінус 15 градусів, це створює

¹³⁴ п. 34 Опису фактів.

¹³⁵ Report of the OSCE Moscow Mechanism's mission of experts entitled 'Report on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes Against Humanity Committed in Ukraine» [Звіт Московського механізму «Звіт щодо порушень прав людини, воєнних злочинів та злочинів проти людяності, вчинених в Україні»] (1 April – 25 June 2022): <https://www.osce.org/odihr/522616>

¹³⁶ «Kyivstar announces purposeful destruction of telecoms infrastructure in Mariupol by Russian military»: <https://en.interfax.com.ua/news/general/811368.html>;
«The Last Days Of Mariupol's Internet»: <https://www.forbes.com/sites/thomasbrewster/2022/03/31/the-last-days-of-mariupols-internet/?sh=6f1fc7135962&fbclid=IwAR3fxy7p4CpmokKLUtiX7lmywmkz9GC1fLd5WDrhySwhFNO1wOmQtoBZdQ>

¹³⁷ «Ukraine: Mariupol Residents Trapped by Russian Assault»: <https://www.hrw.org/news/2022/03/07/ukraine-mariupol-residents-trapped-russian-assault>

¹³⁸ Твіттер МКЧХ: <https://twitter.com/ICRC/status/1502588461903224834?s=20&t=McQejFZ-ByySn8BBw3q6Mg>

¹³⁹ «Бои у Павлополя, диверсанти і підтвердження інфраструктури, мер Маріуполя о войне»: <https://novosti.dn.ua/ru/news/321040-boi-u-pavlopolya-diversanty-i-povrezhdennaya-infrastruktura-mer-mariupolya-o-vojne>

вало надзвичайно тяжкі умови для людей, що проживали у місті (загиблі через переохолодження)¹⁴⁰. Єдиним способом обігріву і приготування їжі в умовах відсутності електроенергії та світла ставали багаття, що втім було надзвичайно небезпечно з урахуванням систематичних обстрілів, які тривали у місті до середини-кінця квітня. Відсутність тепла стало критичним для новонароджених дітей та хворих людей (інсультів¹⁴¹, обмороження¹⁴²), а особливо для роботи лікарень.

128. Окупація та часті (систематичні, цілеспрямовані, сплановані) обстріли інфраструктурних об'єктів позбавили жителів Маріуполя основних цивілізаційних засобів, що забезпечують базові потреби людей у електриці, воді, теплі, їжі та зв'язку. Неможливість забезпечити такі потреби для здорової людини вже становить чималий стрес, тоді як діти, хворі та літні люди піддаються значному ризику через свою незахищеність. В той же час хаотичні обстріли житлових кварталів піддавали додатковому ризику навіть пошук можливості самостійно забезпечити базові потреби.
129. Невпинна атака на Маріуполь та його інфраструктуру відбулася наприкінці зими, коли такі комунальні послуги, як опалення та електроенергія, є абсолютно необхідними для фізичного виживання. Збройні сили РФ цілеспрямовано цілили ці об'єкти, щоб створити умови, в яких існування людини було б неможливим. Націлювання на такі об'єкти було визнано МТКЮ геноцидом; «Приклади таких дій включають, але не обмежуються цим, піддавання групи натуральній дієті; ненадання належної медичної допомоги; систематичне вигнання членів групи з дому; і загалом створення обставин, які можуть призвести до повільної смерті, наприклад відсутність належної їжі, води, притулку, одягу, санітарних умов або піддавання членів групи надмірній роботі чи фізичному навантаженню.¹⁴³
130. Безперервний обстріл Маріуполя та його інфраструктури відбувся наприкінці зими, коли комунальні послуги, такі як опалення та електроенергія, є абсолютно необхідними для фізичного виживання. Російські збройні сили навмисно обстрілювали ці об'єкти, щоб створити умови, в яких існування людини було б неможливим. Цілеспрямовані обстріли таких об'єктів були визнані МТКЮ геноцидом: «Приклади таких дій включають, але не обмежуються ними, переведення групи на прожитковий мінімум; ненадання адекватної медичної допомоги; систематичне вигнання членів групи з їхніх домівок; і загалом створення обставин, які призвели б до повільної смерті, таких як відсутність належної їжі, води, притулку, одягу, санітарних умов, або примушування членів групи до надмірної роботи чи фізичних навантажень»¹⁴⁴.

б) Доступ до їжі та питної води

131. Уже з початку березня до Маріуполя через постійні обстріли перестала потрапляти вода через те, що вводи у місто були підірвані окупантами. Міський водоканал розвозив питну воду, поки це було можливо.¹⁴⁵ Пізніше стали з'являтися численні повідомлення про те, що

¹⁴⁰ «Жінки з Маріуполя за життя»: <https://v-variant.com.ua/article/zhinky-z-mariupolia-za-zhyttia/>

¹⁴¹ Інформація з телеграм каналу «Погибшие, пам'ять, Мариуполь»: <https://t.me/mariupolRIP/28572>

¹⁴² Інформація з телеграм каналу «Погибшие, пам'ять, Мариуполь»: <https://t.me/mariupolRIP/31270>

¹⁴³ ICTY, *The Prosecutor v. Radovan Karadžić, Public Redacted Version of Judgement Issued on 24 March 2016*, para. 546–548.

¹⁴⁴ ICTY, *The Prosecutor v. Radovan Karadžić, Public Redacted Version of Judgement Issued on 24 March 2016*, para. 546–548.

¹⁴⁵ «Води для гасіння пожеж вистачало: брали з ріки...»: <https://www.0629.com.ua/news/3459204/vodi-dla-gasinna-pozez-vistacalo-brali-z-riki-u-nas-tehniku-rosiani-znisili-golovnij-pozeznik-mariupola-rozpoviv-ak-ratuvali-misto-foto-video>

- жителі, які залишились у місті, змушені були топити сніг та пити воду з опадів.¹⁴⁶ 6 березня гуманітарна медична організація Médecins sans Frontières (Лікарі без кордонів) повідомила в аудіоповідомленні, що їхні співробітники в місті наголошують на терміновій необхідності відновлення доступу до води. «Вони не знають, де взяти воду», — сказав їхній координатор із надзвичайних ситуацій. «Люди п'ють дощову воду або збирають сніг для води. Люди буквально вламувалися в тепломережі, щоб взяти з них воду, щоб мати можливість помити руки».¹⁴⁷ 6 березня 2022 року маріупольська міська рада повідомила про смерть від зневоднення 6-річної дитини, мати якої загинула від обстрілу¹⁴⁸.
132. У перші дні вторгнення російські сили обстріляли також інші критичні для виживання містян об'єкти, зокрема, великі продуктові магазини та склади із запасами продовольства. За повідомленнями прес-служби Донецької обласної державної адміністрації від 04 березня 2022 року, на цю дату згорілими уже були такі великі магазини як Метро, Епіцентр, Портсіті (на запорізькому напрямку) та Сільпо (у східній частині міста).¹⁴⁹
133. У квітні з'явилися заяви представників Маріупольської міської ради про те, що через обстріл найбільшого складу продовольства та гуманітарної допомоги у м. Маріуполі, що знаходився на території комунального підприємства «Комунальник» було знищено російськими силами за конкретними координатами окремих опозиційних депутатів маріупольської міської ради.¹⁵⁰, що указувало на спланований характер обстрілів продовольства. Ураховуючи щільні обстріли міста російськими силами, розбомбленими або закритими були маленькі та середні продовольчі магазини¹⁵¹, в умовах невизначеності та нерозуміння, скільки триватиме блокада міста люди змушені були брати уцілілу продукцію з магазинів. Також слід окремо відзначити, що щонайменше двічі було атаковано будівлю Міжнародного червоного хреста (МКЧХ) на вул. Торговій, 12.¹⁵², і у зв'язку із цим з 15 березня у Маріуполі не було жодного з представників МКЧХ.¹⁵³
134. Із Звіту Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні: «Місто зазнавало безперервних обстрілів, що призвело до масштабних руйнувань. Запеклі бої

¹⁴⁶ «Збирали сніг, топили і готували на ньому їжу» — багатодітна мама з Маріуполя»:

<https://khp.org/1608810532>;

«Я прожила 21 день з осколком у тілі. Мені пощастило»:

<https://khp.org/1608810403>

¹⁴⁷ «Лікарі без кордонів» не мають доступу в Маріуполь, Мелітополь та на окуповану Херсонщину»:

<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3638417-likari-bez-kordoniv-ne-maut-dostupu-v-mariupol-melitopol-ta-na-okupovanu-hersonsinu.html>

¹⁴⁸ Інформація з телеграм каналу «Маріупольська міська рада»:

<https://t.me/mariupolrada/8760>

¹⁴⁹ Фейсбук сторінка Тетяни Ігнатченко:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1802338073295767&id=100005587749108

¹⁵⁰ «Агресор завдав артудару по Лівоберіжжю, КП Комунальник та площі Кірова»:

<https://www.0629.com.ua/news/3341053/agresor-zavdav-artudaru-po-livoberizzu-kp-komunalnik-ta-plosi-kirova-foto>

¹⁵¹ «Дізнатися про вагітність 24.02 в Маріуполі. Продовження історії лікаря у бомбосховищі»:

<https://khp.org/1608810724>

¹⁵² Damage to ICRC warehouse in Mariupol:

<https://www.icrc.org/en/document/damage-icrc-warehouse-mariupol>; Відео з телеграм каналу, на якому ймовірно зафіксовано момент авіаудару по приміщенню МКЧХ 8 березня 2022 року:

<https://t.me/mariupolnow/5563>

¹⁵³ Damage to ICRC warehouse in Mariupol:

<https://www.icrc.org/en/document/damage-icrc-warehouse-mariupol>;

Відео з телеграм каналу, на якому ймовірно зафіксовано момент авіаудару по приміщенню МКЧХ 8 березня 2022 року:

<https://t.me/mariupolnow/5563>

тижнями перешкоджали неодноразовим спробам евакуації цивільного населення та обмежували доступ мешканців до предметів першої необхідності»¹⁵⁴. Голова Всесвітньої продовольчої програми (ВПП) ООН Девід Біслі заявив, що люди «вмирають з голоду» в обложеному російською армією Маріуполі. Відсутність доступу до їжі помножена на щільні обстріли у місті створювало особливу небезпеку для уразливих груп населення, зокрема, дітей та літніх людей. Так, один літній чоловік помер від голоду, тому що мешкав на дев'ятому поверсі будівлі і не міг спуститись через зруйнований снарядом сходовий майданчик¹⁵⁵.

135. У Звіті Московського механізму ОБСЄ відзначалось, що «... Методи голодомору заборонені через їх багатогранний, руйнівний і болісний вплив на окремих людей і суспільство, але оскільки ці наслідки є поступовими і часто формуються комбінацією умов і факторів впливу, може бути важко відстежити конкретну шкоду, пов'язану з голодомором у конкретному контексті конкретних військових операцій». Коментар до статті 14 Додаткового протоколу II, який забороняє морити голодом цивільне населення під час збройного конфлікту, чітко визначає, що дії, спрямовані на спричинення голоду, можуть становити злочин геноциду, якщо вони вчинені з наміром повністю або частково знищити».
136. Додаткового забезпечення гуманітарною допомогою протягом березня не відбувалось, попри численні спроби ООН, МККК та іноземних держав. Так, 31 березня 2022 року було заблоковано гуманітарний конвой Всесвітньої продовольчої програми ООН¹⁵⁶, пізніше – від МКЧХ.¹⁵⁷ Цитата з доповіді Московського механізму: «1 квітня 2022 року мер Маріуполя заявив, що Росія перешкоджає доставці допомоги в обложено місто та відмовляється дозволити відкрити запланований «гуманітарний коридор», який би дозволив мирним жителям втекти від важких боїв у місті. 13 квітня 2022 року Віце-прем'єр-міністерка України Ірина Верещук заявила, що російські військові блокують автобуси всупереч домовленостям про припинення вогню. Автобуси мали перевозити гуманітарну допомогу та вивозити мирних жителів на окуповані території та з них на схід Луганської та південь Запорізької областей України. Цю ситуацію підтверджують й інші країни, які звинуватили Росію в перешкоджанні доставці їхньої гуманітарної допомоги Україні. Греція стверджувала, що Росія перешкоджала доставці гуманітарної допомоги до Маріуполя, оточеного російськими військами.»¹⁵⁸

в) Ліквідація наслідків, робота надзвичайних служб, зв'язок

137. Разом із важливими для отримання доступу до їжі та питної води, об'єктами першочергових атак були локації Міністерства надзвичайних ситуацій. Так, 10 березня 2022 року було обстріляна будівля МНС на вул. Митрополитській – 10 березня 2022 року відбувся обстріл будівлі ДСНС¹⁵⁹, також було відомо про обстріл пожежних частин по всьому місту.¹⁶⁰ В інтерв'ю

¹⁵⁴ Звіт Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні, п. 30.

¹⁵⁵ Історії війни: «Я прожила 21 день з осколком у тілі. Мені пощастило»: <https://www.helsinki.org.ua/articles/holosy-viynu-ya-prozhyla-21-den-z-oskolkom-u-tili-meni-poshchastylo/>

¹⁵⁶ «Ukraine: Second UN convoy reaches Sumy, Mariupol access thwarted»: <https://news.un.org/en/story/2022/03/1115252>

¹⁵⁷ «Humanitarian convoy fails to reach besieged Mariupol»: <https://www.ft.com/content/5699c18c-f43a-440e-896f-81c5dddc9e54>

¹⁵⁸ Ситуація з правами людини в контексті збройного нападу російської федерації 24 лютого – 15 травня 2022 року, Звіт Управління Верховного комісара ООН з прав людини, 29 червня 2022 року: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ua/2022-08-17/2022-06-UkraineArmedAttack-UKR.pdf>

¹⁵⁹ Телеграм канал Державної служби з надзвичайних ситуацій: https://t.me/dsns_telegram/4599

¹⁶⁰ Пожежна частина на вул. Зелінського, пожежна частина на вул: <https://t.me/mariupolnow/12019>; «Починаючи з 10 березня росіяни стали прицільно бити по нашій частині № 3»: <https://www.0629.com.ua/news/3459204/vodi-dla-gasinna-pozez-vistacalo-brali-z-riki-u-nas-tehniku-rosiani-znisili-golovnij-pozeznik-mariupola-rozpoviv-ak-ratuvali-misto-foto-video>

голови Патрульної поліції Михайла Вершиніна від 4 квітня 2022 року, який лишався у місті увесь час, до початку березня у місті залишалося дві пожежні машини, які згодом згоріли.¹⁶¹ В незліченних повідомленнях офіційної мариупольської влади та інтерв'ю працівників ДСНС Маріуполя, на початку березня гасити численні пожежі, кількість яких зростала з кожним днем через збільшення обстрілів, стало дуже складно, а згодом – неможливо, через відсутність машин, хоча джерела технічної води були. 14 березня в результаті ворожого обстрілу була знищена майже вся техніка ДСНС.¹⁶²

138. На початку березня базові станції всіх операторів зв'язку та інтернету у місті перестали працювати. Лише силами інженерів мережі «Київстар» було забезпечено функціонування базової станції з обладнання, яке зберігалося в офісі.¹⁶³ Завдяки цьому зв'язок у місті проіснував до 21 березня у дуже обмеженому вигляді. Для того, щоб «зловити» зв'язок, слід було вийти у центр міста, перебування у якому уже з перших днів обстрілів стало дуже небезпечно.

Як наслідок, жителі Маріуполя змушені були самостійно гасити пожежі¹⁶⁴. Для літніх людей та людей з інвалідністю, дітей, людей, що опинились під завалами, гасіння пожеж було не під силу, про що свідчать значна кількість повідомлення про смерть людей внаслідок пожеж.¹⁶⁵

г) Охорона здоров'я

139. Заклади охорони здоров'я, це здебільшого лікарні, де могли надавати першу медичну допомогу, а також здійснювати хірургічне втручання, також стали об'єктами перших атак російською стороною. Лікарня № 4 у лівобережній частині була пошкоджена уже 3 березня, а опалення та електроенергії там не було з кінця лютого.¹⁶⁶
140. 09 березня 2022 року росіянами було здійснено ймовірно авіаудар на пологовий будинок та дитячу лікарню у центрі міста Маріуполя, внаслідок якого загинули троє людей, зокрема одна дитина, 17 – постраждали¹⁶⁷. Будівлі лікарні № 2 та обласної лікарні були зруйно-

¹⁶¹ Інтерв'ю:

<https://infokava.com/ru/75755-glava-patrunoj-policii-mariupolja-m-vershinin-u-nas-ostalos-gde-to-100-patrunyh.html>

¹⁶² <https://www.0629.com.ua/news/3459204/vodi-dla-gasinna-pozez-vistacalo-brali-z-riki-u-nas-tehniku-rosiani-znisili-golovnij-pozeznik-mariupola-rozpoviv-ak-ratuvali-misto-foto-video>

¹⁶³ Твіттер Київстар:

<https://twitter.com/twykyivstar/status/1596087838407286785?s=12&t=GuT2Xv5H0wQwoMaPMMyzgA>

¹⁶⁴ Інтерв'ю з Ганною Шевчик:

<https://khp.org/1608810724>;

Історія сестер із Маріуполя. Потрапити до в'язниці у Докучаєвську через гімн України у телефоні та фото у вишиванках:

<https://khp.org/1608811333>

¹⁶⁵ Інформація із телеграм каналу «Погибшие, память, Мариуполь»: 17 березня 2022 року у центральному районі міста:

<https://t.me/mariupolRIP/33057>; південно-східна частина міста 02 квітня 2022 року:

<https://t.me/mariupolRIP/32966>; середина березня:

<https://t.me/mariupolRIP/31617>; західна частина міста, 15 березня:

<https://t.me/mariupolRIP/28406>

¹⁶⁶ «Сповідь лікаря з Маріуполя: дітей знеболювали перед смертю»:

<https://t1.ua/news/67687-spovid-likarya-z-mariupolya-ditey-zneboyuvaly-pered-smertyu.html>

¹⁶⁷ Інформація із телеграм каналу «Мариуполь сейчас»:

<https://t.me/mariupolnow/1791>; перші хвилини після удару:

<https://www.youtube.com/watch?v=2EhsJomegW0>;

«У нее был раздроблен таз». Мать и младенец умерли после обстрела роддома в Мариуполе, врачи рассказали, как пытались их спасти»:

<https://www.currenttime.tv/a/31752691.html>

вані внаслідок обстрілів росіянами до 15 березня, про що повідомляв голова Донецької обласної цивільної адміністрації.¹⁶⁸

Лікувати та оперувати поранених від обстрілів людей в приміщеннях лікарень, що лишилися вцілілими було надзвичайно складно через (1) складні умови (відсутність електроенергії, тепла, води)¹⁶⁹, (2) через брак лікарів, (3) через брак медикаментів чи обладнання, (4) через брак персоналу, (5) та той факт, що багатьох поранених доставляли не одразу до лікарні, а самі поранення мали комплексний характер. Це спричинило багато смертей людей, а тіла загиблих зберігалися в підвалі лікарні та на вулиці.¹⁷⁰ Так, стосовно другого пункту варто указати, що за даними Донецької ОВА 15 березня 2022 року лікарів обласної лікарні на західній частині міста було взято в полон окупантами, і вони не змогли лікувати людей.¹⁷¹ Також надходила інформація про примусовий вивіз лікарів та хворих з лікарні ім. Мацуки¹⁷². Багато лікарів не змогли вийти на роботу через побоювання за своє життя.

141. Відомо, що через атаки на центр профілактики та лікування залежності, а також Товариства Червоного Хреста в Маріуполі під загрозою смерті опинились люди, які отримували медикаменти цих центрів.¹⁷³
142. За відсутності медикаментів в аптеках, руйнування лікарень, очевидно, що багато людей стали непрямыми жертвами цього збройного конфлікту – смертність від обмороження та від нестачі медикаментів. У більшості йдеться про літніх людей, людей з інвалідністю. Нині відповідні офіційні дані відсутні, уявлення про цю тенденцію можна скласти з інтерв'ю очевидців та лікарів, яким вдалось виїхати з Маріуполя, а також повідомлень у телеграм-каналах. До прикладу, відомо про такі випадки: переохолодження¹⁷⁴, нестача медикаментів, що призвело до смерті¹⁷⁵, відсутності лікарської допомоги, яка призвела до смерті дитини з інвалідністю¹⁷⁶, дорослої жінки з ДПЦ¹⁷⁷ та жінки, яка перенесла інсульт у сховищі¹⁷⁸, зупинки серця¹⁷⁹.

¹⁶⁸ «Оккупанты взяли в заложники больницу в Мариуполе – глава области»: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2022/03/15/7331610/>

¹⁶⁹ ««Оперировали как врачи 19 века»: о работе хирурга и травматолога в блокадном Мариуполе», <https://v-variant.com.ua/ru/article/mariupol-khirurh-travmatoloh/>;
«Исповедь врача с Левого Берега Мариуполя», <https://svoi.city/articles/208734/isповед-vracha-s-levogo-berega-mariupolya?fbclid=IwAR3vhlk09aDTR75RYpBAC8yeZfozEn5glfnXMu6puomC2nDVIRiQNJbZ9MY>

¹⁷⁰ «Ад на земле: шокирующие кадры из Мариуполя», <https://www.dw.com/ru/ad-na-zemle-shokirujushhie-kadry-iz-mariupolja/video-61181308>

¹⁷¹ «Дізнатися про вагітність 24.02 в Маріуполі. Продовження історії лікаря у бомбосховищі»: <https://khpg.org/1608810724>

¹⁷² Ймовірний відео доказ за посиланням: <https://novynarnia.com/2022/04/07/okupanty-prymusovo-mariupol/>

¹⁷³ АЛЪЯНС ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я: відповідь на виклики, які спричинила агресія РФ в Україні (Ситуаційний звіт № 4 від 23.03.2022, спеціальний випуск: Ситуація в Маріуполі): <https://www.eatg.org/wp-content/uploads/2022/03/sitrep-war-2022-1.pdf>

¹⁷⁴ Інформація із телеграм каналу «Погибшие, память, Мариуполь»: <https://t.me/mariupolRIP/31270>; <https://t.me/mariupolRIP/19952>

¹⁷⁵ Інформація із телеграм каналу «Погибшие, память, Мариуполь»: <https://t.me/mariupolRIP/33079>

¹⁷⁶ Інформація із телеграм каналу «Погибшие, память, Мариуполь»: <https://t.me/mariupolRIP/31256>

¹⁷⁷ Інформація із телеграм каналу «Погибшие, память, Мариуполь»: <https://t.me/mariupolRIP/31109>

¹⁷⁸ Інформація із телеграм каналу «Погибшие, память, Мариуполь»: <https://t.me/mariupolRIP/32016>

¹⁷⁹ Інформація із телеграм каналу «Погибшие, память, Мариуполь»: <https://t.me/mariupolRIP/30787>

143. Також варто відзначити про випадки самогубства: у квітневому інтерв'ю Михайла Вершиніна, начальника патрульної поліції міста Маріуполя, а фактично – репортажу з місця подій, поліцейський повідомив про те, що кожного дня у березні він отримував інформацію (допоки працювали рації), що 5–6 чи навіть 10 людей стрибали з вікон останніх поверхів, тобто чинили самогубство.¹⁸⁰ В своїх інтерв'ю люди, які врятувались і змогли виїхати з Маріуполя пояснюють, що бажання вчинити самогубство, яке виникало часто, було викликано надзвичайним страхом та стресом у заблокованому місті, що піддається щільним обстрілам.¹⁸¹ Примітними є також випадки т.зв. відкладених наслідків від пережитих обстрілів міста, а саме інсультів у травні 2022 року, коли обстріли міста уже припинились, проте доступу до належної медичної допомоги так і не було.¹⁸² Очевидно, що і сьогодні в окупованому місті і досі не налагоджено охорону здоров'я на належному рівні, про що повідомляє українська сторона¹⁸³, а також проросійські джерела.¹⁸⁴
144. У цьому контексті слід пояснити, що навіть «за відсутності прямих доказів того, чи умови життя, нав'язані групі, були навмисно розраховані на її фізичне знищення, палата може керуватися об'єктивною ймовірністю того, що ці умови призведуть до фізичного знищення групи частково. Фактичний характер умов життя, тривалість часу, протягом якого члени групи перебували в них, і характеристики групи, такі як її вразливість, є ілюстративними факторами, які слід враховувати при оцінці критерію ймовірності.¹⁸⁵

д) Переміщення людей, гуманітарні коридори, евакуація

145. Майже з першого дня вторгнення Маріуполь був оточений російськими силами, гуманітарні виїзди цивільного населення були заблоковані російською стороною, Росія не погоджувалась на евакуацію мирних жителів, або порушувала такі домовленості та/або здійснювала напади на тих, хто намагався виїхати¹⁸⁶. Можливим був лише виїзд в сторону Росії або т.зв. Донецької чи Луганської Народних республік. Більшість людей вимушені були погоджуватись на такий шлях, не маючи іншого варіанту, або отримуючи погрози з боку російських окупантів.
146. Фактично, це означало примусове переміщення: хоча зовні це виглядало як добровільне рішення містян, проте, враховуючи обставини гуманітарної кризи та надзвичайної небезпеки, які утворились у місті Маріуполь, фактично це було вимушене рішення. У звіті Human Rights Watch «У нас не було іншого вибору» йшлося про свідчення маріупольців, яким погрожували російські військові, не залишаючи інших варіантів, аніж виїзд у РФ.¹⁸⁷

¹⁸⁰ <https://censor.net/ua/r3330967>https://censor.net/ua/resonance/3330967/ochilnyk_patrulnoyi_politsiyi_mariupolya_myhayilo_vershynin_moyi_pidlegli_evakuyiovuvaly_jinok_z_rozbytogo

¹⁸¹ «На місці, де в людей душа, у маріупольців – згаріще»: <https://novapolshcha.pl/article/na-misci-de-v-lyudei-dusha-u-mariupolciv-zgarishe/>

¹⁸² Інформація із телеграм каналу «Погибшие, память, Мариуполь»: <https://t.me/mariupolRIP/32583>; <https://t.me/mariupolRIP/26602>; <https://t.me/mariupolRIP/22286>

¹⁸³ «Жителі окупованого росіянами Маріуполя вмирають від нестачі ліків»: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3521842-ziteli-okupovanogo-rosianami-mariupola-vmiraut-vid-nestaciliv.html>

¹⁸⁴ Інформація із проросійського телеграм каналу «Інфраструктура Маріуполя»: <https://t.me/infraMariupol/1141>

¹⁸⁵ ICTY, The Prosecutor v. Radovan Karadžić, Public Redacted Version of Judgement Issued on 24 March 2016, para. 546–548.

¹⁸⁶ «Обстріл евакуаційної колони, яка рухалась із Маріуполя до Запоріжжя – розпочато провадження»: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/obstril-httpstelegraphfile3e34dda373fe7b299700ejpg-evakuciinoyi-koloni-yaka-ruxalas-iz-mariupolya-do-zaporizhya-rozpocato-provadzennya>

¹⁸⁷ «У нас не було іншого шансу»: Звіт HRW: <https://www.hrw.org/report/2022/09/01/we-had-no-choice/filtration-and-crime-forcibly-transferring-ukrainian-civilians>

З іншого боку, повідомлялось про випадки примусового вивезення жителів Маріуполя на територію РФ, жертвами цього злочину стали 15 тисяч маріупольців – майже половина з усіх мешканців, що залишилися у Лівобережному районі станом на кінець березня 2022 року.¹⁸⁸ У такому випадку російською стороною організовувались автобуси та гарантувався відносно безпечний шлях.

147. Слід зазначити, що, згідно з МТКЮ¹⁸⁹, коли йдеться про примусове переміщення людей, термін ««Примусове» не слід тлумачити обмежувальним чином, наприклад, обмежуючись фізичною силою. Це може включати погрозу застосування сили чи примусу, наприклад, викликану страхом перед насильством, примусом, затриманням, психологічним тиском або зловживанням владою щодо такої особи чи осіб чи іншої особи, або через використання примусового середовища. Суттєвим елементом є те, щоб передача мала примусовий характер, коли відповідні особи не мали реального вибору».
148. Слід зазначити, що, згідно з МТКЮ¹⁹⁰, коли йдеться про примусове переміщення людей, термін «примусове» не слід тлумачити в обмежувальному сенсі, наприклад, як такий, що обмежується фізичною силою. Він може включати загрозу застосування сили або примусу, наприклад, викликану страхом перед насильством, примусом, затриманням, психологічним пригніченням або зловживанням владою по відношенню до такої особи чи осіб або до іншої особи, або шляхом використання обстановки, що сприяє примусу. Важливим елементом є те, що переміщення має бути недобровільним за своїм характером, коли відповідні особи не мали реального вибору».
149. Виїзд у бік двох так званих народних республік чи до Росії на практиці означав необхідність проходити через так звані фільтраційні центри, такі як центр у Безіменному в Донецькій області. Тут шукали людей, які загрожують російському контролю над Україною, включаючи всіх, хто дотримується проукраїнських поглядів (пошук тату, слідів від прикладів на плечах, контент в телефонах та ін.). Офіційні пояснення зі сторони т.зв. ДНР звучали так: для «запобігання потраплянню на територію Донецької Народної Республіки осіб, причетних до силових структур України, учасників націоналістичних батальйонів, членів диверсійно-розвідувальних груп, а також їхніх посібників» «на території Республіки проводиться комплекс перевірочних заходів щодо громадян, які проживають на території, раніше підконтрольних Україні».¹⁹¹
150. У першому звіті Московського механізму відзначалось про випадки жорстокого поводження з маріупольцями в таких центрах та невідому долю тих цивільних осіб, які не проходили фільтраційну перевірку. «Цивільним особам, які проходять процедуру фільтрації, видають своєрідні «проїзні ваучери» для евакуації до Росії. На підставі цього документа їх переселяють у так звані Пункти тимчасового розміщення (Пункты временного размещения), до яких входять десятки санаторіїв, колишніх дитячих таборів та подібних закладів, розташованих по всій Російській Федерації, включаючи Крайню Північ Росії (Мурманськ), Сибір (Іркутськ) і Далекий Схід (Камчатка). Згідно з повідомленнями, громадяни України можуть офіційно працевлаштуватися через російські центри зайнятості, у деяких випадках їм також обіцяють безкоштовне житло, знижені ставки по іпотечному кредитуванню та підтримку при переїзді. Вони можуть подати заяву на отримання «тимчасового притулку»

¹⁸⁸ Із телеграм каналу Маріупольської міської ради:
<https://t.me/mariupolrada/8987>

¹⁸⁹ Prosecutor v. Milorad Krnojelac, Case No. IT-97-25-T, Judgement (TC), 15 March 2002, para. 475.

¹⁹⁰ Prosecutor v. Milorad Krnojelac, Case No. IT-97-25-T, Judgement (TC), 15 March 2002, para. 475.

¹⁹¹ «ФСБ ответила на жалобы беженцев с Украины на фильтрационные пункты»:
<https://www.rbc.ru/politics/24/06/2022/62b5a4ed9a79479a7db11145>.

в країні. Загалом пункти тимчасового розміщення функціонують у відкритому режимі, і їх мешканці можуть вільно їх залишати, але їм часто не вистачає інформації, грошей на транспорт, справних мобільних телефонів тощо. Місія визнає особливо складною ситуацію тих осіб, які не мають жодних дійсних особистих документів, оскільки вони були втрачені або знищені під час евакуації чи депортації. Декілька громадських організацій з України та Росії допомагають українським цивільним особам, депортованим до Російської Федерації, виїхати до ЄС чи інших третіх країн, якщо вони цього бажають». ¹⁹² Варто додати, що також є повідомлення про те, що у багато українців, які отримали працевлаштування через центри зайнятості в росії, отримали документи, які забороняють виїзд з російських регіонів протягом двох років. ¹⁹³

151. Жодних точних даних щодо кількості переміщених українців на територію РФ немає, так само як і про долю більшості людей нічого не відомо. Росія не співпрацює з жодними гуманітарними організаціями, міжнародними неурядовими чи урядовими організаціями щодо обміну інформацією та співробітництва для забезпечення інтересів та прав таких людей.
152. Виїзд на територію, підконтрольну уряду України, в умовах неможливості гуманітарних коридорів з причин, описаних вище, жителі могли організувати лише за допомогою приватних автомобілів. Цей шлях був дуже небезпечним, адже колони часто піддавались обстрілам російською стороною, машини потрапляли на міни. Фільтраційні процедури також застосовувалися до таких містян на т.зв. блокпостах, де чергували представники Народної міліції т.зв. ДНР, а пізніше – росгвардійці та «кадирівці». ¹⁹⁴ За словами людей, які проходили фільтрацію, перевірки підлягали факти зв'язку із полком «Азов» та українськими військовими, українською владою, факти проукраїнської позиції; перевіряли ці факти шляхом опитування та допитів із фізичним та психологічним примусом, перевіркою телефонів, особистих речей. У випадку, коли маріупольці викликали «занепокоєння», фільтраційні процедури продовжувались затриманням у імпровізованих відділках поліції, у приміщеннях в'язниць у Докучаєвську ¹⁹⁵ та полоном у колонії в Оленівці ¹⁹⁶.
153. У звіті Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, з посиланням на Міноборони пояснюється, що процедура «фільтрації» на «фільтраційних постах» ТОТ Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей могла тривати від кількох годин до 20 діб. За таких умов існують «фільтраційні пости» відкритого (для проходження швидкої «процедури фільтрації») та закритого типу (з огороженою територією під охороною, з багатоденною «процедурою фільтрації»). Територія «фільтраційного посту» закритого типу огорожена колючим дротом та посилено охороняється

¹⁹² Report of the OSCE Moscow Mechanism's mission of experts entitled 'Report on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes Against Humanity Committed in Ukraine» [Звіт Московського механізму «Звіт щодо порушень прав людини, воєнних злочинів та злочинів проти людяності, вчинених в Україні»] (1 April – 25 June 2022): <https://www.osce.org/odihr/522616>

¹⁹³ «Депортованим до РФ українцям пропонують працевлаштування на Сахаліні», ГУР МО України: <https://gur.gov.ua/content/deportovanym-do-rf-ukraintsiam-proponuiut-pratsevlashtuvannia-na-sakhalini.html>

¹⁹⁴ «Навколо Маріуполя у бік Запоріжжя на блокпостах поставлять кадирівців, радник мера»: <https://www.62.ua/news/3393175/navkolo-mariupola-u-bik-zaporizza-na-blokpostah-postavlat-kadirovciv-radnik-mera>

¹⁹⁵ <https://khp.org/1608811333>

¹⁹⁶ «Маріупольська волонтерка Анна Ворошева 100 днів провела в російському полоні»: <https://babel.ua/texts/85139-mariupolska-volonterka-anna-vorosheva-100-dniv-provela-v-rosiyskomu-poloni-vona-sidila-v-kameri-z-azovom-stvoryuvala-merezhu-zv-yazku-mizh-polonenimi-i-borolasya-z-administracijeyu-v-olenivci-istoriya>

військовослужбовцями з автоматичною зброєю. Вільний вихід з такої території заборонений.¹⁹⁷

У середині квітня фільтрація також була запроваджена для переміщення Маріуполем та отримання гуманітарної допомоги та інших необхідних благ¹⁹⁸.

154. Умови, які створені такими діями. Злочинні дії у вигляді змушення до переміщення або насильницького переміщення до рф у поєднанні із фільтраційними процедурами поставило під загрозу життя щонайменше 15 тис українців Маріуполя, що є значною частиною національної групи українців, що проживали на території міста. Це фактично призвело до руйнування української громади Маріуполя, створило не тільки серйозні загрози ідентичності переміщених українців, але і загрози їх фізичному існуванню, враховуючи практики поведіння із українцями під час фільтрації, а також те, що про долю більшості людей нічого не відомо нині.
155. На нинішньому етапі протистояння росія вдається не лише до переміщення дорослих людей, але і до жорстокого злочину примусової депортації українських дітей до рф, що описано у п. 5.2.1.
156. За повідомленнями Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій,¹⁹⁹ у результаті російських атак у Маріуполі пошкоджень зазнали понад 61 тис. приватних і 2,3 тис., що є найбільшим руйнуванням житлового фонду в Україні після 24 лютого 2022 року. Офіційні дані відсутні з цього приводу, проте можна допустити, що мова йде про руйнування житла для більш ніж 100 тис. маріупольців.

ii) Суб'єктивний елемент (*mens rea*)

157. У «Елементах злочинів» суб'єктивний елемент означає, що злочинець мав «намір знищити, повністю або частково» захищену групу «як таку». Це є т.з. загальним суб'єктивним елементом для будь-якого акту геноциду, передбаченого статтями б(а)-(е) Римського Статуту. На нього поширюються вимоги статті 30 щодо наміру та знання. Ця стаття говорить про те, що особа підлягає кримінальній відповідальності й покаранню за злочин лише в тому випадку, якщо він вчинений умисно та свідомо. Якщо конкретніше, то умисел стосовно діяння означає намір особи вчинити таке діяння; щодо наслідку – ця особа має намір спричинити цей наслідок або усвідомлює, що він настане за звичайного перебігу подій. «Усвідомлення» («свідомо») означає розуміння того, що обставина існує або що наслідок настане за звичайного перебігу подій. Аналіз, представлений у цьому параграфі, призводить до єдиного можливого висновку: усі описані злочинні діяння були вчинені свідомо і з наміром створити врешті-решт умови для руйнування групи українських маріупольців.
158. Специфіка реалізації геноцидного умислу за п. с) ст. 6 РС на території Маріуполя, у порівнянні з іншими місцевостями, де з високою вірогідністю можна стверджувати про вчинення геноциду проти українців (зокрема, Київська область), полягала у тому, що методами його здійснення були (1) обстріли міста з різних видів озброєння – як свідомо невибірково, так і цілеспрямовані проти цивільних об'єктів, які позбавили українців фундаментальних

¹⁹⁷ «Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо додержання прав осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України (за період 24 лютого – 31 жовтня 2022 р.)».

¹⁹⁸ «У Маріуполі зрадники з ОПЗЖ допомогли окупантам знищити склад з гуманітаркою»: <https://www.segodnya.ua/ua/strana/podrobnosti/v-mariupole-predateli-iz-opzzh-pomogli-okkupantam-unichtozhit-sklad-s-gumanitarkoy-1615772.html>

¹⁹⁹ «Руїни Маріуполя і попіл Авдіївки...»: <https://minre.gov.ua/news/ruyiny-mariupolya-y-popil-avdiyivky-taktyka-spalenoyi-zemli-po-rosiysky>

- потреб, необхідних для життя і виживання, а також (2) примусове вивезення українців на територію РФ, поєднані із фільтраційними процедурами.
159. Щодо обстрілів міста, то російські сили як сторона міжнародного збройного конфлікту не просто повністю проігнорувала основоположні принципи міжнародного гуманітарного права. Аналіз цих правил в контексті подій Маріуполя 24 лютого 2022 року-20 травня 2022 року має визначальне значення для встановлення суб'єктивної сторони злочину геноциду за пунктом с) ст. РС. Фундаментальними принципами МГП є принцип розрізнення, принцип пропорційності, принцип обережності (обачності) та принцип заборони надмірних ушкоджень та страждань.
160. Принцип пропорційності²⁰⁰ вимагає від сторін збройного конфлікту проводити розрізнення між цивільними особами і цивільними об'єктами, з одного боку, та комбатантами і військовими об'єктами – з іншого, а напади дозволені тільки на комбатантів або військові об'єкти. При цьому забороняються невивіркові атаки, тобто такі, що під час яких застосовуються методи чи засоби ведення воєнних дій, які не можуть бути спрямовані на конкретну військову ціль; або напади, під час яких застосовуються методи чи засоби ведення воєнних дій, наслідки яких не можуть бути обмежені, як того вимагає міжнародне гуманітарне право; і які, таким чином, у кожному такому випадку влучають без розрізнення у військові цілі та цивільних осіб чи цивільні об'єкти; забороняються напади з використанням будь-яких методів чи засобів, коли як єдина військова ціль розглядається ряд військових цілей, що явно розрізнені та відокремлені одна від одної та розташовані у місті, селі чи на іншій території, на якій щільно проживає цивільне населення або сукупно розташовані цивільні об'єкти.
161. Хаотичні обстріли міста («засипання міста обстрілами») російською стороною порушували норми міжнародного звичаєвого гуманітарного права щодо вибіркових атак. Такі напади не були спрямовані на конкретну військову ціль; використання реактивної системи залпового вогню²⁰¹, яка хаотично обстрілює за принципом «квадрату», «килимові» обстріли з літаків, не могли бути спрямовані на конкретну військову ціль (інакше, тоді виходить, що усе місто – це військова ціль); у такому випадку російська сторона не могла не розуміти, що невивірковий обстріл міста не може зменшити наслідки для цивільного населення, що є серцевиною міжнародного гуманітарного права. Більше того, що важливо у даному випадку, російська сторона не могла не знати, що атакує місто невивірковими атаками, де щільно проживає цивільне населення і сукупно розташовані цивільні об'єкти. Відповідно, росія не могла не знати, що це принесе значні втрати серед цивільного населення та створить неможливим доступ до тих послуг чи благ, джерелом яких були обстріляні об'єкти.
162. З іншого боку, у ряді випадків – наприклад, обстріл продовольчої бази²⁰², яку було знищено російською стороною за наводкою місцевих жителів, – доводить, що російська сторона достеменно знала, на які об'єкти вона спрямовує свої атаки. Прицільні атаки на інші конкретні об'єкти інфраструктури (наприклад, пожежної частини міста, коли через обстріли місто потерпало від пожеж), хоча і за відсутності прямих доказів про намір їх знищити все одно вказувало на усвідомлення російською стороною сенсу таких атак та того, які умови таким чином створюються для українців міста. У такому випадку, про принцип пропорційності МГП, який забороняє спричинення надмірних атак та шкоди порівняно з очікуваною

²⁰⁰ Ук.

²⁰¹ Див. п. 6, 7, 8 Опису фактів.

²⁰² «Агресор завдав артудару по Лівоберіжжю, КП Комунальник та площі Кірова»: <https://www.0629.com.ua/news/3341053/agresor-zavdav-artudaru-po-livoberizzu-kp-komunalnik-ta-plosi-kirova-foto>.

- конкретною та безпосередньою військовою перевагою, годі і говорити. Російська сторона свідомо та цинічно нехтувала цими правилами також.
163. Російська сторона свідомо порушувала принцип обережності, який вимагає атакуючу сторону зробити усе, щоб упевнитися, що об'єкти нападу є військовими цілями. Так, у випадку із атакою пологового будинку, вихолощуючи у звичній спосіб значення принципів міжнародного гуманітарного права, РФ заявила, що атакуючи цей заклад охорони здоров'я, намагалась вибити звідти «українацистів». У результаті, жертвами стали 17 жінок, одна з яких загинула.²⁰³ Повідомлення про кількість «ліквідованих» «українацистів» не з'явилися ніде в російському просторі. Про умисел завдати удару по пологовому будинку, як відомо, російською стороною було анонсовано заздалегідь.²⁰⁴
164. Отже, обстріли міста Маріуполь, які мали комбінований характер, тобто були і невибірковими, і прицільними, так чи інакше, були спрямовані на те, щоб створити такі умови для Маріупольців (як описано в об'єктивній стороні), які з великою ймовірністю призведуть до руйнування цієї національної групи. Росія «інструменталізувала» порушення та МГП для вчинення ймовірного геноциду щодо українців у Маріуполі.
165. Також, важливо відзначити, що характерною для Маріуполя стала облога, тобто оточення міста. Відповідно до МГП не забороняється брати в облогу район, де знаходяться лише сили супротивника, або блокувати їх підкріплення чи поповнення запасів, у тому числі для досягнення їхньої капітуляції через голодування. Існують правила облоги: 1) сторона, яка здійснює облогу дотримується правил вибірковості, пропорційності та запобіжних заходів, а захисник не використовує цивільних осіб як живий щит і тримає військові цілі та цивільних осіб окремо, цивільні особи повинні мати можливість залишатися у своїх будинках і не бути змушеними тікати (і немає потреби в евакуації); 2) сторона, що взяла місто в облогу, повинна пропустити гуманітарну допомогу, але тільки на користь цивільного населення, що передбачає складні переговори та домовленості про те, як і ким має здійснюватися моніторинг розподілу допомоги лише цивільному населенню; 3) мирним жителям необхідно дозволити покинути обложену територію. Як правило, обложені сили (у даному випадку українська сторона) не зацікавлені в тому, щоб усі мирні жителі покинули обложене місто, тому що це значно полегшить захоплення обложеного населеного пункту, бо кожен, хто залишиться там, стане законною ціллю атак. 167. Нарешті, хоча сторона, яка здійснює облогу, теоретично зацікавлена в тому, щоб мирне населення покинуло район, на практиці та коли війна ведеться проти всього населення ворожої держави, вона не буде погоджуватися на запропоновані умови виходу.²⁰⁵ Гуманітарні коридори повинні сприяти як надходженню гуманітарної допомоги для цивільного населення, так і виїзду цивільних осіб, які цього бажають. Однак, щоб такий гуманітарний коридор запрацював, потрібна справжня згода військових обох сторін. Через застосовувану зброю – артилерію, ракети – угода має охопити великий простір, оскільки гуманітарний коридор може бути обстріляний здалеку. Крім того, необхідний мінімум довіри між сторонами, щоб одна сторона не скористалася припиненням вогню у військових цілях.²⁰⁶

²⁰³ п. 14 Опису фактів.

²⁰⁴ «Захарова анонсувала бомбежку Мариуполь за чотири часа до авиаударов»: <https://war.obozrevatel.com/zaharova-anonsirovala-bombezku-roddoma-v-mariupole-za-chetyre-chasa-dov-aviaudarov-video.htm>

²⁰⁵ Звіт про порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини, воєнні злочини та злочини проти людяності, вчинені в Україні починаючи з 24 лютого 2022 року, БДІПЛ ОБСЄ: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/2/517815.pdf>

²⁰⁶ «Катастрофа в Мариуполе и отсутствие «зеленого коридора»: что на самом деле происходит в городе?»

166. Як повідомляється у різних джерелах, що у березні Росія не погоджувалась на евакуацію мирних українців з Маріуполя у бік України, або порушувала такі домовленості, здійснюючи обстріли тих, хто намагається вийти. Так, 5 березня 2022 року, с 9:00 до 16:00 мав бути встановлений режим тиші, та з 11:00 мала початися евакуація мирного населення. В якості гуманітарного коридору був вибраний маршрут Маріуполь – Нікольське – Розівка – Пологи – Оріхів – Запоріжжя. Евакуація мала бути з 3-х локації міста: СК «Іллічівець» (пр. Нахімова, 53), Драматичний театр (Театральна площа, 1), Кальміуська районна адміністрація (пр. Металургів, 193).²⁰⁷
167. Тоді ж мер міста Вадим Бойченко повідомив про те, що з російською стороною було досягнуто домовленості про режим припинення вогню для створення гуманітарного коридору. Однак, коли вже все було готове до евакуації, окупанти знову відкрили вогонь і порушили тимчасове затишшя.²⁰⁸ 06 березня 2022 року була друга спроба евакуації мирного населення з міста, евакуаційні колони з місцевим населенням так і не змогла вийти за межі Маріуполя: росіяни почали перегрупування своїх сил та потужний обстріл міста.²⁰⁹ Про подробиці спроб евакуації та безуспішних спроб доставки гуманітарних конвоїв див. п.п. 38–41.

Ці факти доводять те, що у російської сторони був явний умисел створити максимальні ризики для безпеки та життя українців у Маріуполі.

168. Примусове переміщення українців Маріуполя до РФ не мало також випадкового чи спорадичного характеру, а було пронизане усвідомленням безпосередніх виконавців та умислом представників політичного та військового керівництва РФ. Так, за інформацією Ради національної безпеки і оборони України, у регіони, куди відвозять українців, з початку 2022 року Кремль розсилав директиви з інформацією, скільки таборів для депортованих потрібно та на скількох людей вони мають бути розраховані. Також, помічено, що ще на початку 2021 року міністр оборони рф с. шойгу оприлюднював дивну ініціативу щодо будівництва нових міст-мільйонників у Сибіру. У поєднанні із відомими фактами про видання українцям документів про заборону виїзду з рф на три роки, ці факти свідчать про те, що росія умисно створювала умови для примусової культурної асиміляції переміщених українців у рф, щоб стерти їхню українську культурну ідентичність.²¹⁰

iii) Контекстуальний елемент

169. Відповідно до «Елементів злочинів» означає, що злочинні дії відбувались «у контексті явної моделі подібної поведінки, спрямованої проти цієї групи», або це були дії, які самі по собі могли спричинити таке знищення. Як видно, ця вимога є диз'юнктивною: поведінка, яка відповідає actus reus злочину, має бути вчинена або як частина політики чи плану геноциду або бути здатною безпосередньо вплинути на повне чи часткове знищення захищеної групи.
170. У випадку із подіями, що мали місце у Маріуполі з 24 лютого 2022 року по 20 травня 2022 року, видається, що обидві підвиди контекстуального елементу пункту с) ст. 6

²⁰⁷ Телеграм канал Маріупольської міської ради:
<https://t.me/mariupolrada/8730>

²⁰⁸ «Про евакуацію із Маріуполя та Волновахи»:
<https://www.youtube.com/watch?v=oeA73WSfYWg&t=6s>

²⁰⁹ <https://dn.gov.ua/news/evakuacijna-kolona-ne-zmogla-sogodni-viyhati-za-mezhi-mariupolya-cherez-potuzhniy-obstril-mista-z-boku-rosiyan>

²¹⁰ «Які традиції геноциду застосовує рф проти українців»:
<https://cpd.gov.ua/main/yaki-tradyciyi-genocydu-zastosovuye-rf-proty-ukrayincziv/>

РС можуть бути задоволені. Як уже відзначалось у п. 5 цього Подання, знищення жителів та самого міста Маріуполя стало частиною загального вторгнення в Україну, яке було обґрунтовано необхідністю захисту російськомовного населення Донбасу від геноциду,²¹¹ що потребувало денацифікації та демілітаризації України. У поєднанні з еліміністською риторикою про заперечення існування України та українців, це є яскравим свідченням наміру знищити український народ. Маріуполь розглядається як територія, де було реалізовано цей умисел.

171. З іншого боку, описані вище матеріальні акти — обстріли міста при абсолютному нехтуванні норм та принципів МГП, які призвели до того, що люди, які перебували у місті Маріуполь протягом аналізованого періоду, були цинічно позбавлені базових потреб, а швидко згодом — взагалі опинились під загрозою каліцтв та смерті примусові створення таких умов життя маріупольців, які спрямовані були на їх знищення. Йдеться про свідоме та методичне знищення локацій із продовольством та запасами води, тобто позбавлення права на їжу та питну воду, що призвело в умовах абсолютної небезпеки у місті до ймовірно великої кількості жертв голодомору; свідоме та методичне знищення закладів охорони здоров'я, що в умовах щільних обстрілів, відсутності зв'язку та інтернету, стало фатальним для багатьох прямих та непрямих жертв збройної агресії; свідоме маніпулювання свідомістю маріупольців та примусове вивезення людей на територію РФ, про долю більшості яких невідомо досі, або відомо про їх вивезення у віддалені міста та села РФ, що свідчить про намір окупантів «розчинити» українців серед росіян, відмовляючи українцям у праві на ідентичність. Навіть за відсутності точних даних про кількість людей, які постраждали від таких дій російською стороною, їх характер та кумулятивний ефект створило загрозу для національної групи українців на території Маріуполя.

6.3. НАСИЛЬНИЦЬКА ПЕРЕДАЧА ДІТЕЙ ЦІЄЇ ГРУПИ ДО ІНШОЇ ГРУПИ

Об'єктивна сторона (*actus reus*)

172. 22 березня 2022 року, представник міністерства оборони Російської Федерації Михайло Мізінцев повідомив, що з моменту початку проведення так званої спеціальної воєнної операції було евакуйовано 366 182 людини, з яких 77 062 були дітьми²¹². Частина цих дітей, цілком ймовірно, була саме з Маріуполя.
173. Показовою є одна з ситуацій, яка стосувалася дітей одного з лікувальних закладів міста. Так, у березні 2022 року в Маріупольському санаторії імені Крупської (Обласний дитячий кістково-туберкульозний санаторій) одні, без батьків, залишились 19 дітей. 18 березня 2022 року за дітьми приїхав доброволець Олександр Ярошенко — голова Федерації футболу Маріуполя. Він намагався вивезти до м. Запоріжжя 17 дітей. Двох з них забрали знайомі. Перевозили дітей в машині швидкої допомоги. Цього ж дня, 18 березня, машина з дітьми була зупинена на першому блокпості у місті Мангуш (розташоване у 20 кілометрах на захід від Маріуполя) бійцями так званої «ДНР». Дітей відправили до тимчасового пункту розміщення в Мангуші. Наступного дня приїхав автобус з радницею голови невизнаної

²¹¹ «Putin orders special military operation»:

<https://www.bloomberg.com/news/videos/2022-02-24/putin-orders-special-military-operation-for-ukraine-video-l00nw4qc>

²¹² «Более 19,4 тыс. человек эвакуированы в РФ за сутки с Украины, из ЛНР и ДНР»:

<https://tass.ru/armiya-i-opk/14150857>

- «ДНР» з прав дітей Елеонорою Федоренко, а також співробітницею телеканалу RT і двома операторами, які, ймовірно, знімали сюжет про порятунок дітей. Їх повезли та поселили у Донецьку в місцевій клінічній туберкульозній лікарні²¹³. Отже, за подібною процедурою представники Російської Федерації вивозили дітей з міста Маріуполь.
174. За інформацією російських ЗМІ, вранці 10 квітня 2022 року до Ленінградської області прибув потяг із біженцями з України. Як зазначається, це мешканці Маріуполя. Загалом приїхало понад 600 осіб, з яких чверть – це діти²¹⁴.
175. Трохи згодом, 23 квітня 2022 року, на сайті уповноваженої при Президентові РФ з прав дитини з'явилася перша інформація щодо всиновлених дітей з Донбасу. Вказано, що за сприяння уповноваженої Марії Львової-Бєлової двадцять сім сиріт із «ДНР» влаштовані до російських родин під тимчасову опіку. Діти були передані під тимчасову опіку в десять сімей з Богородського, Домодедовського, Волоколамського, Серпухівського, Талдомського, Чеховського та інших міських округів Підмосков'я²¹⁵. Зауважимо, що це фактично перша зафіксована нами на офіційному вебресурсі представників органів влади Російської Федерації заява, де підтверджується всиновлення українських дітей.
176. 27 квітня 2022 року на сайті уповноваженої повідомили, що відбулися перші засідання штабів із синхронізації законодавства Росії, «ЛНР» та «ДНР» у питаннях сімейного влаштування дітей-сиріт²¹⁶. Зі змісту стає зрозумілим, що предметом обговорення було розроблення механізмів всиновлення українських дітей, а також продовження роботи з їх примусового вивезення з окупованих територій.
177. 30 травня 2022 року на офіційному інтернет-порталі правової інформації Росії було опубліковано Указ Президента Російської Федерації від 30.05.2022 № 330²¹⁷. Актом передбачається: «Установить, что дети-сироты и дети, оставшиеся без попечения родителей, недееспособные лица, являющиеся гражданами Донецкой Народной Республики, Луганской Народной Республики или Украины, приобретают гражданство Российской Федерации в упрощенном порядке в соответствии с частью восьмой статьи 14 Федерального закона от 31 мая 2002 г. № 62-ФЗ «О гражданстве Российской Федерации»».
- Підписавши даний Указ, президент Російської Федерації на найвищому політичному рівні офіційно затвердив політику примусової передачі українських дітей до Росії.
178. Вже наступного дня, 31 травня 2022 року, радник мера Маріуполя Петро Андрющенко у соціальних мережах опублікував дані, відповідно до яких у спортивно-оздоровчому комплексі «Ромашка», що знаходиться у с. Золота Коса Ростовської області, росіяни тримають 540 дітей-сиріт з Донецької області. При цьому, з них 267 з території Волновахи та Маріуполя²¹⁸. Цілком можливо погодитись з позицією радника, що цих дітей на той час готували

²¹³ «Я привіз малих здоровими і живими». Як шестеро дітей вижили в Маріуполі, застрягли в «ДНР» і опинилися в Європі»: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62164267>

²¹⁴ «Поезд с беженцами из Украины прибыл в Ленинградскую область»: <https://www.spb.kp.ru/online/news/4700604/>

²¹⁵ «Первые дети-сироты из Донбасса устроены в российские семьи под временную опеку»:

<http://deti.gov.ru/articles/news/pervye-deti-siroty-iz-donbassa-ustroeny-v-rossijskie-sem-i-pod-vremennuyu-opeku>

²¹⁶ «Состоялись первые заседания Штабов по синхронизации законодательства России, ЛНР и ДНР в вопросах семейного устройства детей-сирот»:

<http://deti.gov.ru/articles/news/sostoyalis-pervye-zasedaniya-shtabov-po-sinhronizacii-zakonodatelstva-rossii-lnr-i-dnr-v-voprosah-semejnego-ustrojstva-detej-sirot>

²¹⁷ «Указ Президента Российской Федерации от 30.05.2022 № 330»:

<http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202205300008?index=0&rangeSize=1>

²¹⁸ «267 детей – сиріт з Маріуполя та Волновахи утримуються в Спортивно – оздоровчому комплексі «Ромашка»»: <https://t.me/andriyshTime/1174>

- до набуття російського громадянства за спрощеною процедурою, з відповідною подальшою передачею до російських родин.
179. 5 липня 2022 року сталася досить суттєва подія, яка полягала у тому, що в Уряді Московської області пройшла церемонія вручення документів про вступ до громадянства Російської Федерації дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, з так званої ДНР. З рук губернатора Андрія Воробйова громадянство одержали 14 дітей. Як зазначається далі, це частина групи, переданої 23 квітня (дивіться п. 177) під опіку підмосковних прийомних сімей. Усього було 27 дітей – решта отримає документи, коли повернуться з відпочинку. Дітей прийняли 10 сімей, які вже мають досвід виховання дітей-сиріт²¹⁹. Таким чином, отримавши формально російське громадянство, примусово вивезені з України діти за російським законодавством могли бути всиновлені на постійній основі. Звичайно, за таких обставин мова йде про остаточну втрату правового та іншого (культурного, соціального) зв'язку з Україною.
180. На даному етапі слід додатково проаналізувати наскільки такі дії Росії є сумісними з вимогами Четвертої Женевської конвенції (Конвенція про захист цивільного населення під час війни). У ст. 50 вказується, що окупаційна держава повинна вжити всіх необхідних заходів для полегшення процедури встановлення особи дітей та реєстрації їхніх сімейних зв'язків. Така держава за будь-яких обставин не повинна змінювати громадянського статусу дітей або вносити їх до списків підконтрольних їй формувань або організацій. У ст. 24 передбачено, що сторони конфлікту сприятимуть прийманню дітей нейтральною країною на час конфлікту за згодою держави-покровительки. Таким чином, якщо казати про можливі варіанти реального захисту інтересів тих дітей, які опинилися під владою РФ, то найбільш доречним постає варіант їх вивезення до третьої (нейтральної) країни, де ці діти, по-перше, будуть у безпеці, по-друге, зможуть бути ідентифіковані та повернуті у подальшому до України. Надання ж громадянства з подальшим швидким всиновленням викликає об'єктивні сумніви у тому, що дії РФ ґрунтувалися виключно саме на бажанні їх захистити та задовольнити їх першочергові потреби.
181. 15 липня 2022 року, на сайті уповноваженої РФ з прав дитини було опубліковано черговий допис, у якому повідомлялось про взяття найближчим часом під опіку 108 дітей з так званої «ДНР». Ця інформація свідчить про налагодження відповідного постійного процесу передачі дітей з України. Окремо у новині наголошується на тому, що діти отримують російське громадянство, навіть якщо їх передають до родичів, які проживають на території Росії²²⁰.
182. Одним з інших підтверджень може бути інформація, яка 23 серпня 2022 року з'явилася на сайті російського Управління з питань сім'ї та дитинства. Згідно з публікацією, понад 1000 малюків зі «звільненого» Маріуполя вже знайшли нові сім'ї у Тюмені, Іркутську, Кемерово та Алтайському краї. Ще понад 300 малюків перебувають на тимчасовому утриманні у спеціалізованих установах Краснодарського краю та «з нетерпінням» чекають знайомства зі своїми новими родинами. Далі по тексту зазначається, що особи, які виявлять бажання всиновити дітей з України, отримають право на спеціальні грошові виплати^{221 222}.

²¹⁹ «Дети из ДНР начали получать гражданство России в упрощенном порядке»:

<http://deti.gov.ru/articles/news/deti-iz-dnr-nachali-poluchat-grazhdanstvo-rossii-v-uproshennom-poryadke>

²²⁰ «В ближайшее время приемные семьи 6 регионов России возьмут под опеку 108 детей из ДНР»:

<http://deti.gov.ru/articles/news/v-blizhajshee-vremya-priemnye-sem-i-6-regionov-rossii-voz-mut-pod-opeku-108-detej-iz-dnr>

²²¹ «Малыши из Мариуполя ищут новые семьи»: <https://archive.ph/q03Uw#selection-765.0-765.282>

²²² «Понад 1000 дітей із Маріуполя примусово перебувають в родинях у Росії»:

<https://bykvu.com/ua/bukvy/ponad-1000-ditei-iz-mariupolia-prymusovo-perebuvauiut-v-rodynakh-u-rossii/>

Досить цікавим є той факт, що згодом публікація була видалена з сайту, а якщо перейти за посиланням зараз, то відкривається сторінка, де написано про начебто «взлом» сайту, внаслідок чого і було опубліковано інформацію щодо дітей²²³. Звичайно, що такі дії цілком можливо оцінити як бажання знищити доказовий матеріал, а сервіси з архівування веб-сторінок дозволяють безперешкодно отримати доступ до видаленої публікації.

183. В одному з репортажів російського телеканалу показали сюжет про прийняття Мурманською областю 11 дітей з так званої «ДНР»²²⁴. Тут слід звернути увагу саме на регіони, у яких дітей всиновили. Зокрема, клімат вказаного регіону істотно відрізняється від тієї території, де діти проживали до цього.
184. Також показовими є дії вже неодноразово згадуваної раніше уповноваженої при Президенті Російської Федерації з прав дитини Марії Львової-Белової. У своєму телеграм каналі вона 21 вересня 2022 року повідомила, що її прийомний син Пилип отримав російське громадянство. Омбудсман написала, що *«для моего приемного сына из Мариуполя это событие — доказательство того, что он теперь «свой». В нашей стране, в обществе, среди сверстников»*²²⁵. Оскільки раніше ми не вказали про цього примусово вивезеного хлопця, якого було всиновлено, зупинимось на одному з дописів російського засобу масової інформації. Так, у публікації від 16 липня 2022 року вказується, що багатодітна мати Марія Львова-Белова всиновила 16-річного підлітка з Маріуполя. Сам хлопець народився у Маріуполі. Як розповіла уповноважена, до зустрічі з Філіпом вона не планувала поповнення у сім'ї, але знайомство з ним усе змінило. Через деякий час після спілкування з Пилипом (як вдається зрозуміти, після вивезення його з Маріуполя, він перед всиновленням знаходився у пансіонатах/санаторіях), Марія Львова-Белова *«поняла, что очень хочу, чтобы он был нашим»*²²⁶. Згодом, 26 листопада 2022 року, у тому ж телеграм каналі уповноваженої було опубліковано фрагмент документального фільму, де вона також розповідає про всиновлення Пилипа²²⁷.
185. Такі вчинки офіційної посадової особи є, як ми зазначили на початку, дуже показовими. Мова йде про те, що метою є «рекламування» подібних дій серед населення Росії. Робиться акцент саме на всиновленні українських дітей, хоча цілком зрозуміло, що у Російській Федерації очікують всиновлення і велика кількість інших дітей, які не є громадянами України. Не можна й оминати поза увагою використання уповноваженою таких категорій як «свій» та «наш».
186. Окремі видання робили публікації щодо приголомшливих індивідуальних історій окремих родин. Наприклад, Associated Press розповіли про історію хлопця Тимофія з Маріуполя, який був вимушений піклуватись про своїх молодших братів та сестер, щоб вижити. Намагаючись покинути зону активних бойових дій та виїхати з міста, його та інших дітей відмовились вільно пропустити на одному з російських блокпостів, і направили до однієї з лі-

²²³ «Информация о кибератаке»: <https://uvsd.ru/news/important/340-informacija-o-kiberatake.html>

²²⁴ «Мурманская область приняла 11 детей из ДНР»: <https://www.youtube.com/watch?v=bcaaoK29Kqs>

²²⁵ «Этого дня Филипп ждал в нашей семье больше всех. Сегодня он получил паспорт гражданина Российской Федерации и не выпускает его из рук! Признался, что эмоции переполняют»: <https://t.me/malvovabelova/578>

²²⁶ «Сердце просто екнуло»: многодетная мать Мария Львова-Белова усыновила 16-летнего подростка из Мариуполя»: <https://readovka.news/news/104603>

²²⁷ «Это — небольшой фрагмент документального фильма, в котором своей личной историей делится мой приемный сын»: <https://t.me/malvovabelova/809>

карень в так званій «ДНР». Надалі чиновники казали Тимофію, що суд позбавить їх матір та її чоловіка опіки над ними, а його молодші брати і сестри поїдуть спочатку в дитячий будинок, а вже потім у нові сім'ї в Росії. Тільки завдяки дивовижним зусиллям окремих людей, зокрема волонтерів, дітей вдалося вивезти до матері у Францію²²⁸. Російське видання Meduza у своїй статті розповіли про іншу історію. Так, Євген, який до вторгнення працював машиністом, після початку повномасштабної війни разом із дітьми місяць ховався від обстрілів у підвалах у Маріуполі, а потім їх та інших мешканців міста «евакуювали» російські військові. Євген опинився у колонії в Оленівці, він проходив так звані «фільтраційні заходи», в той час як його дітей вивезли до підмосковного пансіонату, з якого їх мало не відправили до прийомної родини. У середині червня Євгену зателефонував син Матвій, та сказав: *«Тату, ти маєш максимум п'ять днів, щоб нас забрати, інакше нас усиновлять»*. Соцпрацівники йому запропонували — або до прийомної сім'ї, або до дитбудинку²²⁹.

187. У звіті Amnesty International також підіймається питання примусового вивезення українських дітей. Так, дітей, які намагалися втекти без батьків чи інших опікунів на контрольовану Україною територію, зупиняли на російських блокпостах і передавали під опіку підконтрольній Росії владі в Донецьку. Окремо наводиться приклад 11-річного хлопчика, якого під час фільтрації відлучили від матері. Він сказав Amnesty International: *«Вони відвели мою маму в інший намет. Її допитували... Мені сказали, що мене заберуть від мами... Я був шокований... Вони нічого не сказали про те, куди їде моя мама... Відтоді я не чув про неї»*²³⁰.
188. Не оминув це питання й Institute for the Study of War (ISW). У доповіді від 16 листопада 2022 року зазначається, що російські джерела та довірені особи відверто рекламують примусове всиновлення українських дітей у російські родини. Відомі російські «мілблогери» 9 листопада 2022 року почали тиражувати багатосерійний документальний серіал про кількох українських дітей із Донбасу, яких усиновили у російські сім'ї. У документальному серіалі стверджується, що тільки у 2022 році російські чиновники евакуювали з Донбасу понад 150 000 дітей²³¹. Глава Чеченської Республіки Рамзан Кадіров також заявив, що співпрацює з уповноваженою РФ з прав дитини Марією Львовою-Беловою над тим, щоб «тяжкі підлітки» з різних регіонів Росії та окупованих Донецької та Луганської областей були доставлені до Чечні для «профілактичної роботи» та «військово-патріотичного виховання»²³². Далі у доповіді згадується і усиновлення уповноваженою дитини з Маріуполя, про що ми писали вище (дивіться п. 186).
189. За даними директора громадської організації «Інститут стратегічних досліджень та безпеки» (Україна) Павла Лисянського, росіяни змінюють імена та прізвища депортованих українських дітей, що у подальшому істотно ускладнює їхній пошук. Нові «батьки» дитини можуть змінювати ім'я, прізвище та давати своє ім'я по батькові. *«Приміром, є хлопчик*

²²⁸ «How Moscow grabs Ukrainian kids and makes them Russian»:

<https://apnews.com/article/ukrainian-children-russia-7493cb22c9086c6293c1ac7986d85ef6>

²²⁹ « «Пап, у тебя есть максимум пять дней, чтобы нас забрать» «Медуза» рассказывает историю мариупольца, который прошел через плен и знаменитую колонию в Еленовке — и не дал россиянам усыновить его детей»: <https://meduza.io/feature/2022/11/03/pap-u-tebya-est-maksimum-pyat-dney-chtoby-nas-zabrat>

²³⁰ «Ukraine: Russia's unlawful transfer of civilians a war crime and likely a crime against humanity — new report»: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/11/ukraine-russias-unlawful-transfer-of-civilians-a-war-crime-and-likely-a-crime-against-humanity-new-report/>

²³¹ «Детство. Возвращение — 3 серия; Детство. Возвращение — 4 серия»:

<https://t.me/sashakots/37079>; <https://t.me/voenkorKotenok/42776>

²³² «В рамках реализации федеральной программы «Подростки России» в Чеченскую Республику прибыли 200 трудных подростков из различных субъектов России, в том числе Луганской и Донецкой Народных Республик, состоящих на учёте в соответствующих органах»: https://t.me/RKadyrov_95/3104

Сашко. Дитину віддають у нову «сім'ю». Новий «батько» каже дитині: «У мене була мрія мати сина, назвати його Денисом. Будеш Денисом». Що дитина може зробити?» – зазначив Павло Лисянський²³³.

190. 23 грудня 2022 року одне з російських видань розповіло про родину Токушевих, що проживає у Тюменській області. Усього у родині виховують 11 дітей, трьох з них нещодавно привезли з так званої «ЛНР». Як вказує Станіслав (приймний батько): «Предложили нам ребятишек. Сначала так, невзначай: «Посмотрите». Мы такие: «Ну да, хорошо». «Подумайте, будете брать – не будете». Мы с супругой думаем: «Ну месяц, подумайте». Через час пишут: «Ну всё, подумали? Ну всё, вы берете?» Мы шокированы были»²³⁴. Хоча діти були вивезені з так званої «ЛНР», важливим є підкреслити саме швидкість всиновлення дітей. Не складно помітити, що саме щодо українських дітей існує особливе ставлення, яке полягає у прискореній процедурі їх всиновлення.
191. Наприкінці грудня організацією Molfar було опубліковано власне розслідування, присвячене питанню примусової депортації українських дітей. За встановленими даними, однією з відповідальних за примусове переміщення є місія (ініціатива) «Дітям – у руки». Очолює дану місію уповноважена Марія Львова-Белова. Схема взаємодії фонду з бойовиками так званих «Л/ДНР» така: спочатку військові «Л/ДНР» знаходять дітей. Це можуть бути як і сироти, що осиротіли внаслідок агресивної війни Росії проти України, так і діти, батьки яких, згідно з постановою окупаційної влади, були позбавлені батьківських прав. Після цього бойовики передають дітей до штабу «Дітям – у руки», який займається депортацією та подальшою долею дітей. На практиці, як зазначають дослідники, схема дещо складніша і вимагає участі певної кількості проміжних партнерських організацій, серед яких російський Червоний хрест, благодійний фонд «Гольфстрим» та інші²³⁵.
192. 13 січня 2023 року одне з українських видань повідомило про заяву посла США при ОБСЄ Майкла Карпентера, яку він зробив під час спеціального засідання Постійної ради у Відні. Він повідомив, що «протягом останніх тижнів ми спостерігали за тим, як Росія подвоїла деякі зі своїх найогидніших дій в Україні. Це включає продовження насильницького вилучення дітей з їхніх родин та домівок в Україні та переміщення їх до Росії. За повідомленнями, з Нового року Росія викрала до двох тисяч дітей з України до Росії під виглядом захисту їх від насильства російської ж війни»²³⁶.

Суб'єктивна сторона (*mens rea*)

193. Злочин геноциду, як відомо, характеризується наявністю подвійного умислу: злочинець не тільки вчиняє безпосередньо діяння, що у нашому випадку полягає у примусовому переміщенні дітей відповідної групи з однієї в іншу, а і робить це зі спеціальним наміром, який полягає у повному або частковому знищенні національної, етнічної, расової чи релігійної групи як такої.

²³³ «Росіяни змінюють імена та прізвища депортованих дітей, що ускладнює їхній пошук, – правозахисники»: <https://zmina.info/news/rosiyany-zminyuyut-imena-ta-prizvyshha-deportovanyh-ditej-shho-uskladnyuye-yihnij-poshuk-pravozahysnyku/>

²³⁴ «11 детей Токушевых. Как живут многодетные тюменцы, приютившие сирот из ЛНР, – история»: <https://72.ru/text/gorod/2022/12/23/71881781/>

²³⁵ «Ukrainian children stolen by Russia: how many have been taken, who is behind it, whereabouts of children»: https://www.molfar.global/en-blog/ukrainian-children-stolen-by-russia?utm_source=C2%A0twitter&utm_medium=native&utm_campaign=dity_eng

²³⁶ «З початку року росія викрала в Україні близько двох тисяч дітей – Штати в ОБСЄ»: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3651945-z-pocatku-roku-rosia-vikrala-v-ukraini-blizko-dvoh-tisac-ditej-stati-v-obse.html>

194. У контексті доведення вчинення геноциду, найбільш складним постає саме зазначений спеціальний намір, який також прийнято називати *dolus specialis*. Як було вказано у справі Акаєсу²³⁷:

Геноцид відрізняється від інших злочинів, оскільки він втілює у собі особливий умисел або *dolus specialis*. Спеціальний умисел злочину — це конкретний умисел, необхідний як складовий елемент злочину, який вимагає, щоб винний явно прагнув вчинити інкриміновану дію. Таким чином, особливий умисел у злочині геноциду полягає у «намірі знищити, повністю або частково, національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку».

195. Вищезазначений підхід фактично було втілено МС ООН у справі Боснія проти Сербії, де суд постановив, що злочин геноциду вимагає від прокурора довести, що злочинець мав «додатковий умисел» поряд з елементами, які перелічені у статті 2 Конвенції. Відповідно до МС ООН²³⁸:

Стаття 2 вимагає додаткового ментального елемента. Це вимагає встановлення «наміру знищити, повністю або частково, ... [захищену] групу як таку». Недостатньо встановити, наприклад, з точки зору пункту (а), що мало місце навмисне незаконне вбивство членів групи. Додатковий умисел також має бути встановлений і визначений дуже точно. Його часто називають особливим або конкретним наміром або *dolus specialis*; ... Недостатньо, щоб члени групи стали цілком лише тому, що вони належать до цієї групи, тобто тому, що злочинець має дискримінаційні наміри. Потрібно щось більше. Дії, перелічені у статті 2, мають бути вчинені з наміром повністю або частково знищити групу як таку.

196. Перейдемо до практичного аспекту. Звичайно, що говорячи про примусове переміщення українських дітей, мова йде про конкретну політику Російської Федерації, яка затверджена її найвищим політичним керівництвом, та безпосередньо президентом. Щодо останнього, то такий спеціальний намір можна простежити у статті Володимира Путіна «Про історичну єдність росіян та українців», яка була опублікована 12 липня 2021 року, менше ніж за рік до початку повномасштабного вторгнення в Україну. Так, наведемо окремі частини цього допису російського очільника:

«Недавно, отвечая в ходе «Прямой линии» на вопрос о российско-украинских отношениях, сказал, что русские и украинцы — один народ, единое целое. Эти слова — не дань какой-то конъюнктуре, текущим политическим обстоятельствам. Говорил об этом не раз, это моё убеждение. Поэтому считаю необходимым подробно изложить свою позицию, поделиться оценками сегодняшней ситуации. ... Таким образом, современная Украина — целиком и полностью детище советской эпохи. Мы знаем и помним, что в значительной степени она создавалась за счёт исторической России. Достаточно сравнить, какие земли воссоединились с Российским государством в XVII веке и с какими территориями УССР вышла из состава Советского Союза. ... Проект «анти-Россия» отвергли миллионы жителей Украины. Крымчане и севастопольцы сделали свой исторический выбор. А люди на Юго-Востоке мирно пытались отстоять свою позицию. Но их всех, включая детей, записали в сепаратисты и террористы. ... Все ухищрения, связанные с проектом «анти-Россия», нам понятны. И мы никогда не допустим, чтобы наши исторические территории и живущих там близких для нас людей использовали против России. А тем, кто предпримет такую попытку, хочу

²³⁷ «The Prosecutor vs Jean-Paul Akayesu, Judgement, 2 September 1998, Case (ICTR-96-4-T)»: <https://www.dipublico.org/1551/akayesu-case-ict-96-4-t/>

²³⁸ «The Case concerning the application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina vs Serbia and Montenegro), Judgement, 26 February 2007»: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/91/091-20070226-JUD-01-00-EN.pdf>

сказать, что таким образом они разрушат свою страну. ... Вместе мы всегда были и будем многократно сильнее и успешнее. Ведь мы — один народ»²³⁹.

197. В цілому наведена частина тексту зображає головний контекст, який був закладений її автором. Варто зробити декілька висновків. По-перше, Володимир Путін акцентує увагу на «штучності» України, називаючи її «дітищем Радянського Союзу». По-друге, наводиться теза про те, що окремі землі України, зокрема південний схід (до яких належить і Маріуполь), є історичними землями Росії. Статус людей, які там проживають, визначається як «наші люди», та «близькі нам люди». По-третє, і це є досить цікавим, що Україна, на думку президента, записала навіть дітей (які проживають на південному сході) у «сепаратисти та терористи». Таким чином, у сукупності цілком сміливо можливо стверджувати, що мова йшла саме про сумніви в існуванні Української держави, а головна мета Росії — «захистити людей». Є очевидним, що російський президент не визнає право на існування української національної групи.
198. Таким чином, підсумовуючи попередні два абзаци, слід констатувати, що ще влітку 2021 року російський очільник виклав свою власну позицію, де він поставив під сумнів статус України як окремої та незалежної держави, та як наслідок майже нігілістично підійшов до можливості існування українців як окремої національної групи. Особливо останнє стосується тих регіонів, які, як вважає президент Володимир Путін, є «історичними землями» Росії. Дану статтю потрібно вважати своєрідною «декларацією», яка намагається пояснити та виправдати напад на Україну, а також вчинення злочину, зокрема геноцидних дій, щодо народу України.
199. Ключовою подією, про яку ми писали у частині, що присвячена об'єктивній стороні, є прийняття Указу про спрощений порядок всиновлення українських дітей (дивіться п. 179). Ще 9 березня 2022 року, російський президент у спілкуванні з Уповноваженою РФ з прав дитини Львовою-Беловою повідомив, що ситуація щодо дітей це «*чрезвычайные обстоятельства и, мне кажется, нужно думать не о бюрократических проволочках, а об интересах детей. Вы сделайте предложения, мы внесём изменение в законодательство. Обратимся в Государственную Думу, я уверен, депутаты вас поддержат*». При цьому окремо наприкінці наголошено, що відсутність російського паспорта не повинна заважати всиновленню та тимчасовому розміщенню дітей у Росії. Наприкінці травня, як відомо, був прийнятий вищезгаданий Указ. З наведеного тексту вбачається, що порядок спрощеного набуття громадянства було встановлено для трьох категорій осіб: громадяни «ДНР», «ЛНР», а також України. Тобто, виключно для громадян України, оскільки факт надання громадянства так званих «Л/ДНР» у минулому не має жодного правового наслідку як такий, а тому ці діти продовжували бути у статусі громадян України. Отже, одразу можливо зробити висновок, що порядок було спрощено виключно для дітей громадян України. Президент Російської Федерації цілком свідомо прийняв цей Указ, маючи за мету нівелювати можливість повернення цих дітей до української національної групи.
200. Розглядаючи дії Володимира Путіна у системному зв'язку, цілком можливо пояснити політику щодо примусового вивезення українських дітей з їх подальшим вступом у громадянство та всиновленням. Мова йде в першу чергу про те, що якщо щодо повнолітніх громадян України, як членів національної групи, застосовується політика терору та фізичного знищення шляхом воєнних та інших дій, через те, що вони відмовляються підкоритися та стати «єдиним цілим з російським народом», то щодо дітей, в силу їх об'єктивної немож-

²³⁹ «Статья Владимира Путина «Об историческом единстве русских и украинцев»»: <http://kremlin.ru/events/president/news/66181>

ливості якимось чином опиратись, застосовується політика примусового вивезення. Особливо останнє варто підкреслити щодо дітей-сиріт.

201. Досить цікавими в контексті суб'єктивної сторони постають зауваження пана Переза Перозо (Венесуела), які були зроблені ним під час обговорення проєкту Конвенції про запобігання злочину геноциду. Так, він вказав наступне:

Конвенція не повинна обмежувати поняття геноциду фізичним знищенням людських груп, які вона мала на меті захистити. Визначення, наведене в статті II, не полягало у тому, що знищення групи повинно було бути саме фізичним. Можна стверджувати, що перші чотири пункти II статті посилалися лише на конкретні акти фізичного знищення, але слід мати на увазі, що комітет включив і п'ятий пункт, що охоплює «примусову передачу дітей». Таким чином, комітет визнав, що група може бути знишена, навіть коли окремі її члени продовжували б жити нормально, не зазнавши фізичної шкоди. Підпункт 5 статті II був прийнятий, оскільки примусова передача дітей у групу, де їм надаватиметься освіта, що буде відмінна від власної групи, і мали б нові звичаї, нову релігію і, ймовірно, нову мову, була на практиці еквівалентною до знищення групи, майбутнє якої залежало від примусово перемішеного покоління дітей. Таке переміщення може бути зроблене з групи з низьким рівнем цивілізації і життя в умовах, які можуть бути нездоровими або навіть примітивними, до високоцивілізованої групи, будучи членами якої діти не страждали б від фізичного навантаження, і дійсно насолоджувалися б життям, яке було матеріально набагато краще; у цьому разі не підіймалося б питання про масові вбивства, каліцтво, тортури або недоїдання; але якби метою передачі було знищення групи, злочин геноциду, безсумнівно, було б вчинено. Делегація Венесуели усвідомлювала, що людська свідомість була особливо вражена тими актами геноциду, які становлять масові вбивства, і актами, які охоплюються пунктом 3 статті II; однак «менш вражаючі» злочини не слід недооцінювати, а поняття геноциду має поширюватися на включення таких актів, які самі по собі є менш жахливими, але призводять до «великих втрат для людства у формі культурних та інших внесків», внаслідок чого було б знищено людську групу²⁴⁰.

Крім того, як було зазначено під час роботи Міжнародного трибуналу щодо Руанди²⁴¹, «щодо насильницького переміщення дітей з однієї групи в іншу [...] метою є не лише покарання за безпосередній акт насильницького фізичного переміщення, а й покарання за погрози або травмування, які призвели б до насильницького переміщення дітей з однієї групи в іншу».

202. Окрім президента Володимира Путіна, іншою відповідальною особою за відповідні дії з переміщення українських дітей є омбудсмен РФ з прав дитини Марія Львова-Белова, дій якої ми вже торкалися в попередньому розділі (дивіться п. 186). На одній з пресконференцій уповноважена розповіла про те, як поводити себе українські діти після їх вивезення з Маріуполя. Вона наголосила, що діти дуже погано казали про президента Росії, співали гімн України, а також кричали «Слава Україні». Однак, через деякий час після передачі цих дітей до російських сімей, а також безпосередньо до родини уповноваженої, розпочала відбуватись інтеграція²⁴².

²⁴⁰ «Eighty third meeting: held at Palais de Chaillot, Paris, on Monday, 25 October 1948 : [6th Committee, General Assembly, 3rd session]»: <https://digitallibrary.un.org/record/604635?ln=ru>

²⁴¹ «Prosecutor v. Alfred Musema, Case No. ICTR-96-13-T, Judgement (TC), 27 January 2000, para. 159; Prosecutor v. George Rutaganda, Case No. ICTR-97-20-T, Judgement (TC), 6 December 1999, ICTR, para. 54; Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu, Case No. ICTR-96-4-T, Judgement (TC), 2 September 1998, para. 509».

²⁴² «Детский омбудсмен Мария Львова-Белова на пресс-брифинге в Общественной палате рассказала об украинских детях, об их адаптации к российской действительности и осознанном выборе в пользу РФ»: <https://t.me/malvovabelova/605>

203. До речі, щодо «інтеграції» у російській пресі можливо знайти окремі публікації, які присвячені цьому питанню. Так, уповноважена з прав дитини в республіці Татарстан Ірина Волинець заявила, що охочі всиновити дитину з тимчасово окупованих територій України мають пройти навчання у школі прийомних батьків та отримати позитивний висновок. Зазначена вище процедура в цілому відповідає загальній практиці. Однак, додатково для всиновлення українських дітей вимагається проходження так званих курсів з ідеологічної підготовки. Так, в Омському центрі сприяння сімейному вихованню заявили про розробку програми з підготовки прийомних сімей, які хочуть усиновити дітей з тимчасово окупованих регіонів України. Згідно з інформацією під час проведення тренінгів для сімей в Омську, як тренера було запрошено доцента кафедри теології, філософії та культурології Омського Державного Університету В'ячеслава Данилова, який пояснював тонкощі ідеологічного виховання дітей з тимчасово окупованих територій України²⁴³.
204. Отже, цілком можливо казати про те, що дітей вивозять не тільки суто примусово, а і з метою подальшого перевиховування та інтеграції в «російську реальність». Внаслідок таких дій українським дітям надаватиметься освіта, що буде відмінна від їх попередньої, вони будуть мати нові звичаї, нову релігію (у контексті цінностей російської православної церкви), і, особливо, спілкуватимуться новою мовою, виключаючи можливість спілкуватись українською. Тим самим подальше повернення цих дітей постає як дуже складний процес, а їх вилучення з національної групи істотно впливатиме на її розвиток.

**Чи можна вважати твердження про «інтереси дитини» таким,
що виключає злочин геноциду?**

2057. Окремим важливим та дискусійним в контексті мотиву геноциду є так звана проблема «захисту інтересів дитини». Трохи нижче буде наведено досить яскравий приклад, а перед цим варто зупинитись на деяких загальних положеннях.
206. Дане питання досить ґрунтовно висвітлене в дисертаційному дослідженні Kurt Mundorff. Автор вказує, що сучасні дебати щодо примусового переміщення дітей часто зводяться до одного основного аргументу, а саме: передача здійснювалася з доброзичливими намірами, а отже, «за визначенням» не може становити злочин геноциду. Далі у відповідному розділі дослідник розкриває параметри геноцидного наміру, висувуючи тезу, що змішані наміри та доброзичливі мотиви в цілому не можуть «врятувати» осіб, які скоїли такі діяння. У висновках до відповідного розділу акцентується увага на тому, що більшість тих, хто планував й впроваджував програми примусового переміщення дітей, щиро й помилково вірили, що це відповідає «найкращим інтересам» дітей. Однак, це переконання не може виправдати акт геноциду. Доброзичливе ставлення до окремих осіб не повинно виправдовувати злочин проти групи в цілому. Конвенція про геноцид проводить чітку лінію, забороняючи п'ять дій, спрямованих на знищення групи, і не містить винятків, які вважаються корисними для окремих осіб групи. Більш важливо те, що в іншому випадку це дозволить суб'єктивним переконанням злочинця переважити саму злочинність. Це створить небезпечний прецедент, особливо в історичному контексті геноциду, коли злочинці часто вчиняли жажливі дії в гонитві за тим, що вони вважали вищим благом²⁴⁴.

²⁴³ «Аналитический отчет. Принудительная депортация детей в РФ»: <https://drive.google.com/file/d/1hChKv3DosrZPSWym-YdOhfrE4ySjcrX4/view?fbclid=IwAR0dG3GzV0dc9OxecPwe3zE-drvUBimolAyhilw6eLsN9gfkALuSRiPtvg>

²⁴⁴ «Аналитический отчет. Принудительная депортация детей в РФ»: <https://drive.google.com/file/d/1hChKv3DosrZPSWym-YdOhfrE4ySjcrX4/view?fbclid=IwAR0dG3GzV0dc9OxecPwe3zE-drvUBimolAyhilw6eLsN9gfkALuSRiPtvg>

207. Щодо прикладу, то слід навести коментар уповноваженої РФ з прав дитини Марії Львової-Белової²⁴⁵. Так, вона сказала, що коли до неї звернулась Ірина Верещук з вимогою повернути примусово вивезених дітей, то уповноважена виходячи «з інтересів дитини» їй відмовила. Втім, цей приклад не є єдиним. На одному з засідань штабів щодо синхронізації законодавства Росії та так званих «ЛНР» та «ДНР» з питань сімейного влаштування дітей сиріт, начальник управління з питань громадянства ГУВМ МВС Росії Микола Євдокимов наголосив, що *«Министерство внутренних дел, реализуя свои полномочия по приему гражданства России, в том числе детей, оставшихся без попечения родителей, всегда исходит в первую очередь из интересов ребенка»*²⁴⁶. Раніше ми також наводили позицію безпосередньо російського очільника, який також наголошував на інтересах дитини (дивіться п. 201).
208. Як можемо побачити, посадові особи Російської Федерації досить активно використовують тезу щодо «захисту інтересів дитини». В контексті досліджуваної проблеми, такі твердження слід оцінювати критично, оскільки наявний умисел на знищення української національної групи в цілому.
209. Тут слід зазначити, що коли йдеться про примусове переміщення, «слово «примусове» не слід тлумачити в обмежувальному сенсі, наприклад, як таке, що обмежується застосуванням фізичної сили. Воно може включати загрозу застосування сили або примусу, наприклад, викликаного страхом перед насильством, примусом, затриманням, психологічним пригніченням або зловживанням владою щодо такої особи чи осіб або іншої особи, або шляхом використання обстановки примусу. Важливим елементом є те, що переміщення має бути недобровільним за своїм характером, коли відповідні особи не мали реального вибору»²⁴⁷.

V. Зауваження щодо захищеної групи

210. Як вже відомо, примусове вивезення дітей за загальним правилом передбачає декілька етапів, які зводяться до: 1) вивезення (перевезення) дітей на територію Російської Федерації; 2) влаштування у пункти тимчасового тримання (санаторії, дитбудинки та інші заклади); 3) надання громадянства у прискореному режимі; 4) всиновлення до російських родин. Втім, деяких дітей завдяки неймовірним зусиллям вдається повернути. Як ми побачимо далі, зазвичай це є можливим, якщо дитині ще не було надано російське громадянство та дитину не було всиновлено.
211. Ми вже наводили деякі з історій в частині присвяченій об'єктивній стороні (дивіться п. 188), однак в мережі можна знайти й деякі інші приклади. Так, під час проведення Всесвітнього економічного форуму у Давосі неповнолітній житель Маріуполя Олександр Радчук розповів свою історію. У березні 2022 року російські військовослужбовці вивезли 12-річного Олександра та його маму Сніжану з Маріуполя та направили до так званого фільтраційного табору. Під час фільтрації родину розділили. Тоді Олександр бачив свою маму востаннє. Росіяни не дозволяли дитині зателефонувати рідним і розповідали, що

²⁴⁵ «Детский омбудсмен Мария Львова-Белова на пресс-брифинге в Общественной палате рассказала об украинских детях, об их адаптации к российской действительности и осознанном выборе в пользу РФ»: <https://t.me/malvovabelova/605>

²⁴⁶ «Состоялись первые заседания Штабов по синхронизации законодательства России, ЛНР и ДНР в вопросах семейного устройства детей-сирот»: <http://deti.gov.ru/articles/news/sostoyalis-pervye-zasedaniya-shtabov-po-sinhronizacii-zakonodatel-stva-rossii-lnr-i-dnr-v-voprosah-semejnego-ustrojstva-detej-sirot>

²⁴⁷ «Prosecutor v. Milorad Krnojelac, Case No. IT-97-25-T, Judgement (TC), 15 March 2002, para. 475».

- Олександра всиновить нова родина у Росії. Проте хлопцю вдалося зв'язатися з бабусею й unikнути депортації. Як розповіла його бабуся, російські представники соціального захисту намагалися відмовити її від наміру повернути онука. Вони казали, що це буде непросто: мовляв, потрібно буде зібрати чимало документів, пройти бюрократичні процедури²⁴⁸.
212. Іншим прикладом може бути історія 16-річного хлопця Давида, який також до початку війни проживав у Маріуполі. Давиду вдалось виїхати з міста завдяки допомозі жінки, яка на блокпостах називалася його опікуном. Коли автобус з Маріуполя доїхав до кінцевої точки в західній частині Росії, місцева влада відібрала у Давида паспорт, після чого його відвезли до дитбудинку і сказали, що він залишиться там до настання повноліття. На початку жовтня хлопець випадково дізнався, що він може залишити дитячий будинок за письмовою згодою матері (яка залишилась у Маріуполі), про що співробітники йому відразу не сказали. Допомогти Давиду зголосилися російські волонтери, що привезли йому телефон. Щоправда, на те, щоб умовити його матір у Маріуполі сходити до нотаріуса за дозволом, пішло кілька тижнів. Давид протягом тижня переїжджав від волонтера до волонтера, доки нарешті не опинився у Києві²⁴⁹.
213. Незважаючи на це, ми повинні підкреслити, що передані діти не склалися виключно з тих, хто був сиротою або позбавлений батьківського піклування. У цій категорії також були діти, які були фізично розлучені з батьками або з тими, хто їх супроводжував під час процедури фільтрації.

Елементи злочину, які закріплені в Римському статуті

214. Перед тим як перейти до висновків, ми хочемо окремо навести елементи злочину, опираючись на документ МКС «Elements of Crimes»²⁵⁰. Також враховуючи наведені матеріали, надамо коментар кожному з елементів.
- Щодо п. «е» ст. 6 Римського статуту вимагається:
1. **Примусове переміщення злочинцем однієї чи більше осіб.**
*При цьому термін «примусово» не обмежується виключно фізичною силою, а може включати й погрозу застосування сили чи примусу, наприклад, що викликані страхом перед насильством, примусом, затриманням, психологічним тиском або зловживанням владою, проти такої особи чи осіб, чи іншої особи, або скориставшись обстановкою примушування («coercive environment»)
215. Наразі достеменно відомо про масові випадки примусового вивезення дітей до території Російської Федерації з Маріуполя. Одного з хлопців, який проживав у місті, було особисто всиновлено уповноваженою РФ з прав дитини Марією Львовою-Беловою. Оскільки мова йде про неповнолітніх дітей під час воєнних дій, у них об'єктивно не було жодної можливості опиратись або іншим чином заперечувати рішення щодо їх вивезення до території Російської Федерації. Окремі випадки примусового розлучення батьків та дітей під час проходження фільтраційних заходів є додатковим аргументом, що переміщення має примусовий характер.

²⁴⁸ «Пряма трансляція з Відкриття та Дискусійної програми проекту Ukraine is You (День 1)»: <https://www.youtube.com/watch?v=ARC8In2VeIE>

²⁴⁹ «'I saw it was over': the boy who tried to escape war in Ukraine via Russia»: <https://www.theguardian.com/world/2023/jan/05/boy-who-tried-to-escape-war-in-ukraine-via-russia>

²⁵⁰ «International Criminal Court, Elements of Crimes. 2011»: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/ElementsOfCrimesEng.pdf>

2. Така особа чи особи мають належати до певної національної, етнічної, расової чи релігійної групи

216. Усі примусово вивезені діти з Маріуполя мали українське громадянство. Слід зауважити, що в рамках цього та інших обґрунтувань, Харківська правозахисна група відстоює позицію, що дії Російської Федерації були направлені саме на часткове або повне знищення української національної групи.

3. Злочинець мав намір знищити, повністю або частково, відповідну національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку

217. Головні посадові особи, серед яких безпосередньо Президент Російської Федерації Володимир Путін, а також його підлеглі, зокрема уповноважена РФ з прав дитини Марія Львова-Белова, безсумнівно своїми діями прагнуть частково або повністю знищити українську національну групу шляхом примусової депортації українських дітей. Сумніви щодо існування української національної групи у статті президента, дії щодо спрощеного порядку набуття російського громадянства, всиновлення дітей російськими сім'ями з подальшим ідеологічним перевихованням свідчить про наявність спеціального геноцидного умислу.

4. Переміщення було з однієї групи в іншу

218. Надання українським дітям російського громадянства з подальшим всиновленням до російських родин, фізичне переміщення таких дітей до віддалених регіонів свідчить про те, що переміщення відбувалось з однієї групи в іншу.

5. Особа або особи були віком до 18 років

219. Наведені в об'єктивній стороні цього обґрунтування докази підтверджують поза всяким розумним сумнівом факт того, що примусово вивезені особи були молодші за 18 років.

6. Злочинець знав або повинен був знати, що така особа або особи були молодше 18 років

220. Політично керівництво РФ цілком усвідомлює, що вивезені діти молодші за 18 років. Відповідно до Указу президента Володимира Путіна від 30 травня 2022 року, порядок набуття громадянства було спрощено виключно для дітей. При всиновленні українського хлопця уповноваженою РФ з прав дитини вказувалось, що хлопцю 16 років.

7. Поведінка мала місце в контексті явної моделі подібної поведінки, спрямованої проти цієї групи, або була поведінкою, яка сама могла спричинити таке знищення

221. Даний елемент є спільним для всіх форм геноциду, що закріплені в Римському статуті. Його також називають контекстуальним елементом. Як було зазначено в рішенні МКС по справі Омара аль-Башира (ICC-02/05-01/09)²⁵¹ (п. 123–124):

123. Більшість також зазначає, що відповідно до цього контекстуального елемента, передбаченого в Елементах злочинів, поведінка, за яку підозрюваний нібито відповідає, повинна мати місце в контексті явної моделі подібної поведінки, спрямованої проти цільової групи або повинна була мати такий характер, що сам по собі міг призвести до повного або часткового знищення цільової групи.

124. На думку більшості, згідно з цим контекстуальним елементом злочин геноциду є закінченим лише тоді, коли відповідна поведінка становить конкретну загрозу існуванню цільової

²⁵¹ «ICC, «Decision on the Prosecution's Application for a Warrant of Arrest against Omar Hassan Ahmad, Al Bashir», 4 March 2009»: <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-02/05-01/09-3>

групи або її частини. Іншими словами, захист, запропонований кримінально-правовою нормою, що визначає злочин геноциду як *ultima ratio* механізм збереження найвищих цінностей міжнародного співтовариства спрацьовує лише тоді, коли загроза існуванню цільової групи або її частині стає конкретною і реальною, а не просто прихованою або гіпотетичною.

222. Перед «накладенням» усіх зібраних даних на даний елемент, слід підійти більш змістовно до його осмислення. У попередніх розділах ми не виокремлювали цей елемент, оскільки існують сумніви щодо його наявності в Конвенції про запобігання злочину геноциду. Як з цього приводу було зазначено в рамках Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії, у справі Радіслава Крстіча²⁵²:

223. Злочин винищення, як злочин проти людяності, потребує доказів того, що заборонене діяння було частиною широкомасштабного чи систематичного нападу на цивільне населення та що злочинець знав про цей зв'язок. Ці дві вимоги відсутні в правових елементах геноциду. Хоча свідома участь злочинця в організованому чи широкомасштабному нападі на цивільних осіб може підтверджувати висновок про наміри геноциду, це залишається лише доказовою основою, на основі якої особа, яка встановлює факти, може зробити такий висновок. Злочин геноциду, як визначено в Статуті та міжнародному звичаєвому праві, не потребує доказів того, що виконавець геноциду брав участь у широкомасштабному та систематичному нападі на цивільне населення.

224. Розмірковуючи інакше, Судова палата спиралася на визначення геноциду в елементах злочинів, прийнятих МКС. Це визначення, як заявила Судова палата, «чітко вказує на те, що геноцид вимагає, щоб «діяння мало місце в контексті явної моделі подібної поведінки»». Покладення Судової палати на таке визначення геноциду, надане в Елементах злочинів МКС, є недоречним. Як уже пояснювалося, вимога про те, щоб заборонена поведінка була частиною широкомасштабних чи систематичних нападів, не міститься в Конвенції про геноцид і не передбачена міжнародним звичаєвим правом. Оскільки визначення, що наведено в Елементах злочинів, не відтворює звичаєве право, яке існувало у той час, коли Крстіч скоїв свої злочини, його не можна використовувати для підтвердження висновку Судової палати.

223. Певним чином цього питання в рамках трибуналу щодо Югославії торкалась і Судова палата у справі щодо Радована Караджича та Радко Младича²⁵³:

У всіх випадках обвинувачення вважає, що в інтересах міжнародного правосуддя геноцид не слід розмивати або тлумачити його дуже широко. Дійсно, воно повинно бути зарезервовано лише для актів виняткової тяжкості та масштабу, які шокують сумління людства і які насамперед виправдовують назву геноциду як «найтяжчого злочину».

224. Свого часу цю проблему освітлював Клаус Кресс. Коментуючи справу Басада Аль-Башира та аналізуючи відповідну практику інших трибуналів, він вказує, що у цілому слід погодитись, що намір має бути реалістичним і розумітися як такий, що вимагає більше, ніж просто марну надію одного виконавця злочину на ґрунті ненависті знищити повністю або частково відповідну групу. На основі такої реалістичної концепції наміру, яка повністю сумісна з формулюванням юридичного терміну, можливе послідовне пояснення останнього елемента наступним чином: окремий злочинець діятиме з реалістичним на-

²⁵² «ICTFY: Prosecutor v. Radislav Krstic, Judgement, Case No. IT-98-33-A, 19 April 2004»: <https://www.icty.org/x/cases/krstic/acjug/en/>

²⁵³ «ICTFY: The Prosecutor of the Tribunal v. Radovan Karadzic and Ratko Mladic, 27 June 1996, Case No. IT-95-5-R61, para. 29»: <https://www.icty.org/x/cases/karadzic/trans/en/960627it.htm>

міром знищити повністю або часткового цільову групу, якщо його поведінка сама по собі здатна реалізувати це знищення. Однак майже у всіх випадках це буде не так. Отже, для всіх практичних цілей реалістичний умисел злочинця вимагає, щоб його поведінка мала місце «в контексті явної моделі подібної поведінки, спрямованої проти цієї групи». Згідно з цим підходом, останній елемент становить об'єктивну точку відліку геноцидного наміру. Існує лише тонкий аналітичний нюанс між цією концепцією геноцидного наміру та широко поширеною судовою практикою розглядати геноцидну кампанію як «лише доказову базу, з якої той, хто шукає факти, може зробити висновок» про існування геноцидного наміру²⁵⁴.

225. Маючи справу з вимогою щодо наміру у рішенні по справі аль-Башира, Палата обирає підхід, який дуже близький до концепції реалістичного наміру. Палата проводить різницю між тим, що вона називає «геноцидним наміром уряду Судану» та геноцидним наміром аль-Башира, і здається, дотримується думки, що не може бути індивідуального наміру без колективного наміру. Якщо «урядовий намір» перекласти на «план проведення кампанії геноциду», то стає зрозуміло, що Палата вважає, що загальний план геноциду є об'єктивною точкою відліку для (реалістичного) наміру аль-Башира. Виходячи з такої концепції геноцидного наміру, окрема розумова вимога щодо елемента об'єктивних обставин є зайвою. Таким чином, Палата пройшла половину шляху до прийняття концепції реалістичного наміру, і пропонується, щоб вона повністю підтримала цю ідею, коли з'явиться наступна можливість²⁵⁵.
226. З одного боку, Палата, як видається, встановлює занадто високий поріг для вчинення злочину геноциду. Вона тлумачить останній загальний елемент таким чином, що злочин геноциду є закінченим лише тоді, коли «загроза існуванню цільової групи або її частини стає конкретною та реальною, а не просто прихованою чи гіпотетичною». Точне розуміння Палатою «конкретної загрози» не зовсім зрозуміле, але існує ризик, що цей термін буде розумітися як такий, що створює надто значну перешкоду, яку неможливо подолати.
227. Як слушно зауважує суддя Аніта Ушацька у своїй окремій думці по справі аль-Башира, передумова «конкретної загрози» наближається до «вимоги, заснованої на результатах», тобто вимоги, коли кампанія геноциду просунулася до точки, коли фактичне знищення може статися. Інакше кажучи, незабаром вже буде результат. Жодне з перерахованих вище міркувань не вимагає запровадження настільки суворого порогу, і те саме стосується попередньої практики. На відміну від того, що здається вважає Палата, останній (загальний) елемент також не вимагає виникнення настільки небезпечної ситуації. За другою альтернативою цього Елемента достатньо, щоб відповідна поведінка могла спричинити руйнівний результат.
228. Відповідно, для першої альтернативи також має бути достатньо того, що кампанія геноциду за своєю природою здатна призвести до запланованого знищення. Таке тлумачення підтверджується тим фактом, що у вступі до елементів злочину геноциду підкреслюється, що термін «в контексті» включатиме початкові дії моделі, що формується. Це означає, що злочин геноциду завершується початковим актом кампанії геноциду. Однак на даний момент часу загроза цільовій групі як такий або значній її частині ще не буде конкретною. Звідси випливає, що для типового випадку геноциду в якості об'єктивної точки відліку для наміру злочинця не повинно вимагатися більше, ніж існування реалістичної колективної

²⁵⁴ «Claus Kreß. The Crime of Genocide and Contextual Elements: A Comment on the ICC Pre-Trial Chamber's Decision in the Al Bashir Case»: <https://www.legal-tools.org/doc/ec3f98/pdf/>

²⁵⁵ Там само, дивіться примітку 258.

мети знищити цільову групу повністю або частково. Суд має роз'яснити це питання наступного разу²⁵⁶.

229. Таким чином, повертаючись до суті нашого обґрунтування, в рамках розкриття останнього елемента нам слід відповісти на наступне питання: чи є загроза існуванню українській національній групі або її частині внаслідок примусового переміщення українських дітей конкретною і реальною, а не просто прихованою або гіпотетичною?
230. Ми цілком погоджуємось з позицією, що вимогу конкретності не потрібно розуміти як таку, що вимагає безпосередньо фактичного результату, який би полягав у знищенні (повному або частковому) захищеної групи. Тому, ми маємо вказати, чи здатна була така поведінка за своєю природою призвести до результатів часткового або повного знищення та руйнівного результату.
231. Враховуючи положення, які ми наводили в об'єктивній стороні, дії щодо примусового переміщення дітей були розпочаті майже одразу після окупації Маріуполя. На момент написання цього обґрунтування Російська Федерація продовжує свою політику примусового вивезення українських дітей, і наразі відомо про істотну кількість таких випадків. Окрім суто фізичного переміщення, дії Російської Федерації охоплюють і прискорене прийняття дітей до громадянства, з подальшим всиновленням на постійній основі.
232. На відміну від фізичного знищення представників відповідної групи, як було б у випадку доведення п. «а» ст. 6 Римського статуту, зміст дій щодо примусового переміщення дітей має свої особливі риси, які полягають у настанні негативних наслідків у майбутньому. Немає жодних сумнівів, що навіть фактично вчинених дій вже достатньо для того, щоб завдати українській національній групі, а саме жителям Маріуполя руйнівного результату. Оскільки такі діти втратять культурний та інший зв'язок, вони вже не зроблять свій внесок у розвиток своєї рідної спільноти, а тому національна група зазнає у майбутньому істотної шкоди.

²⁵⁶ Там само, дивіться примітку 258.

07 ВИСНОВКИ

233. Всі передумови для початку розслідування злочину геноциду проти захищеної національної групи українців на конкретній території – місті Маріуполі та його найближчих околицях – виконані відповідно до пунктів (а)-(с) частини 1 статті 53 Римського статуту. Тому ми закликаємо Офіс Прокурора Міжнародного кримінального суду МКС взяти до уваги матеріали та докази, викладені в цьому поданні, і якнайшвидше розпочати розслідування злочину геноциду, описаного в ньому, щоб вирішити питання несправедливості та безкарності від імені захищеної національної групи українців на конкретній території, місті Маріуполі та його найближчих околицях.

ДОДАТКИ

Додаток 1. ОПИС ФАКТІВ

ОПИС ФАКТІВ У ХРОНОЛОГІЧНОМУ ПОРЯДКУ ПРО ПОДІЇ, ЩО ВІДБУВАЛИСЬ НА ТЕРИТОРІЇ МАРІУПОЛЬСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ У ПЕРІОД З 24 ЛЮТОГО 2022 РОКУ ПО 20 ТРАВНЯ 2022 РОКУ

З 26 лютого 2022 року почалось невибіркоче бомбардування цивільних об'єктів в м. Маріуполі, які не мали жодного відношення до військових.

З початку березня 2022 року місто перебувало під шквалом ударів російської реактивної артилерії, авіаудари військами РФ наносилися майже по всім районам міста по житловим будинкам.

Під бомбардування російських військ потрапили також пологовий будинок і дитяча лікарня, в яких були породіллі та малюки, а також драмтеатр, басейн та школа мистецтв, де ховалися мирні жителі.

1. 24.02.2022 року

05.37 перші повідомлення в телеграм каналі «Маріуполь – безпечне місце» (надалі ТК МБМ) про вибухи на Лівому березі міста: https://t.me/Bezpechnuy_Mariupol/134305

05.39 інформація з ТК МБМ про потужний вибух поселок Горький, вул. Гурамишвили: https://t.me/Bezpechnuy_Mariupol/134320

05.40. Повідомлення про падіння снаряду в Східному районі міста. Пишуть вулиця Лазо, біля школи № 51 – пряме попадання в будинок:

https://t.me/Bezpechnuy_Mariupol/134327, https://t.me/Bezpechnuy_Mariupol/134337,
https://t.me/Bezpechnuy_Mariupol/134340, https://t.me/Bezpechnuy_Mariupol/134420.

06.13 повідомлення на ТК МБМ про пожегу після вибуху по вулиці Зої Космодем'янської: https://t.me/Bezpechnuy_Mariupol/134753

06.19 за інформацією з ТК МБМ вибухи вже чуто на 23 мікро районі міста, АС2, Приморському районі, селища Моряків: https://t.me/Bezpechnuy_Mariupol/134332

Обстріл м-на Східний, поранення 2-х осіб:

<https://www.youtube.com/watch?v=vMKfkPv7sYk>, <https://youtu.be/fUSJOuHuGHQ>

Обстріл селища Сартана: <https://www.youtube.com/watch?v=7IUQVTaRY6I>

2. 25.02.2022 року

Попадання снарядів в школу № 48 та дванадцяти поверховий будинок. Постраждало 3 людини: <https://www.0629.com.ua/news/3338250/vtrati-voroga-z-pocatku-vijni-povidomlae-stab-zsu>
<https://www.0629.com.ua/news/3338522/v-seti-poavilos-video-posledstvij-obstrelya-os-no48-i-domov-v-levobereznom-rajone-video>

З 26 лютого 2022 року почалось невибіркоче бомбардування цивільних об'єктів в м. Маріуполі, які не мали жодного відношення до військових.

3. 26.02.2022 року

О **14.30** військами РФ був нанесений авіаудар по приватним будинкам в селищі Сартана Маріупольського району. 2-є загиблих та 6 поранених.

<https://www.0629.com.ua/news/3338735/obstrilali-sartanu-pocilili-u-budinok-golovi-mariupolskogo-rajonu>
Повторні авіаудари по с. Сартана. 4 загиблих, 9 поранених:

<https://www.0629.com.ua/news/3338932/rosijski-vijska-znovu-obstrilali-sartanu-kilkist-zertv-zrosla>

Авіаудари по с. Сопино. Постраждалих не має:

<https://www.0629.com.ua/news/3338747/v-rezultate-aviaudara-poselok-sopino-otrezan-ot-civilizacii>

4. 27.02.2022 року

Ранок – авіаудари по селищам Сартана, Талаковка:

<https://www.0629.com.ua/news/3339095/utrom-sartanu-snova-obstrelali-iz-poselka-vedetsa-evakuacia-zitelej-dopolнено>

Авіаудари по селищу Бердянське.

Також повідомляють про авіаудари по Лівобережному району міста (пр. Перемоги, 115, вул. Горлівська, 4, 6 та будівельний технікум)

<https://www.0629.com.ua/news/3339310/obstrilali-budivelnij-tehnikum-na-livomu-berezi-z-livobereznogo-rajonu-budut-evakujovuvati-ludej-cii-budinki-postrazdali>

Обстріл селища Сартана:

<https://www.0629.com.ua/news/3339580/sartana-znovu-zaznala-obstrilu>

Артобстріл багатопверхових будинків по пр Свободи , школи № 48.

<https://www.youtube.com/watch?v=o5v7zUR4LLw>, <https://youtu.be/o5v7zUR4LLw>

5. 28 лютого 2022 року

Росія вчинила черговий авіаналіт на селище Сартана біля Маріуполя:

<https://t.me/mariupoltopnews/4088>, <https://www.youtube.com/watch?v=7IUQVTaRY6I>

https://lb.ua/society/2022/02/26/507024_rosiya_vchinila_avianalit_s_sartana.html

<https://t.me/mariupolnow/9725>

<https://www.0629.com.ua/news/3339850/sartana-vcergove-popala-pid-vorozij-obstril-pid-zavalami-ludi-aki-potrebuut-evakuacii>

За період з 24.02.2022 року по 28.02.2022 року задокументовано загибель 5 осіб, руйнування 52 будівель житлового – побутового призначення.

З початку березня 2022 року місто перебувало під шквалом ударів російської реактивної артилерії, авіаудари військами РФ наносилися майже по всім районам міста по житловим будинкам:

01.03.2022 року: за інформацією керівника Донецької обласної військової адміністрації Павла Кириленко кількість поранених становила 21 осіб, про загиблих інформації не було. За його словами, російські військові навмисно руйнують об'єкти критичної та комунальної інфраструктури: один із залпів вони нанесли по комунальному підприємству «Комунальник», поставивши під загрозу міське господарство, що забезпечує життєдіяльність міста.

<https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3417136-kirilenko-mariupol-pid-skvalom-reaktivnoi-artilerii-rf-obstrili-ne-pripinautsa.html>

6. 01.03.2022 року

14.00 снаряди влучили в будинки по бульвару Шевченка: <https://t.me/mariupolrada/8660>

<https://www.0629.com.ua/news/3341053/agresor-zavdav-artudaru-po-livoberizzu-kp-komunalnik-ta-plosi-kirova-foto>

Є загиблий – Денис Савченко 16 років.

<https://www.0629.com.ua/news/3341681/vid-obstriliv-zaginuiv-16-ricnij-denis-savcenko-foto>

Обстріл гуртожитка по вул.Гугеля.: <https://www.0629.com.ua/news/3341146/agresor-obstrilav-prihistok-dla-pereselenciv-na-vulici-gugela>

Маріуполь обстріляли реактивною зброєю. Постраждали будинки мирних мешканців на Лівобережжі, в Центральному районі міста, а також КП Комунальник. Є один загиблий та троє поранених. Руйнувань зазнали декілька будинків та школа № 16.

Близько 17:30 розпочався новий обстріл міста.

<https://www.0629.com.ua/news/3341216/zavilos-video-ak-neludi-obstriluut-nas-ridnij-mariupol-smiucis-i-peredauci-vitanna-vid-dnr-video>

Обстріл Лівобережного району з гвинтокрилів:

https://www.tiktok.com/@_konstantinovna_/video/7070036322466958598?is_from_webapp=v1&item_id=7070036322466958598

7. 02.03.2022 року

Обстріл школи 42.

<https://www.0629.com.ua/news/3341529/sogodni-zranku-pid-obstril-popala-skola-u-kalmiuss-komu-rajoni>

Обстріл з реактивної артилерії пологового будинка на Лівобережжі.

<https://www.0629.com.ua/news/3341409/tvarini-z-rosijskimi-trikolorami-nakrili-gradami-pologovij-budinok-na-livoberezzi>

Обстріл селища Мангуш градами. В результаті ворожого обстрілу пошкоджена центральна вулиця Миру, будинок культури, Пантеон Слави, п'ятиповерхові будинки.

<https://www.0629.com.ua/news/3341681/vid-obstriliv-zaginu-16-ricnij-denis-savcenko-foto>

Обстріл реактивною артилерією Лівого берегу, район Хатастрой:

<https://www.0629.com.ua/news/3342098/ce-budinok-moih-batkiv-mariupolec-pokazav-so-putin-zrobiv-z-jogo-malou-batkivsinou-foto>

Обстріл Східного мікрорайону: <https://t.me/mariupolnow/59>

Відключено електропостачання та водопостачання.

8. 03.03.2022 року

10.45 біля Маріупольського Дерматовенерологічного диспансеру на вул. Бахмутській розірвався снаряд:

<https://www.0629.com.ua/news/3342784/bila-dermatovenerologicnogo-dispanseru-rozirvavsna-snarad-foto>

Обстріл 17 та 22 мікрорайонів міста, є попадання в станцію переливання крові.

Обстріл вул. Купріна, Центральний район (<https://t.me/mariupolnow/15956>),

Обстріл площі Меотіди, Лівобережний район: <https://t.me/mariupolnow/343>

Попадання снаряду в багатоповерховий будинок по вул. Воїнів Визволителів:

<https://t.me/mariupolnow/568>

Обстріл житлових будинків по пр. Ілліча: <https://t.me/mariupolnow/432>

Пошкодження будинків по вул. Рівній:

<https://t.me/mariupolnow/328>; <https://t.me/mariupolnow/287>

Обстріл пр. Металургів, Центральний район: <https://t.me/mariupolnow/348>

Обстріл мікрорайону Східний: <https://t.me/mariupolnow/251>

Війська РФ обстріляли ТЦ «Епіцентр», 22-й та 17-й мікрорайони та станцію переливання крові, обстріли тривали цілий день, ситуація у місті лишалася напруженою:

<https://pr.ua/news/rosiyisqki-viyisqka-obstrilyali-22-yi-ta-17-yi-mikrorayioni-mariupolya-trivaue-evakuacsiya-z-volnovahi>

9. 04.03.2022 року

Обстріл районів міста.

<https://www.0629.com.ua/news/3343249/mariupol-visim-dniv-pid-bombami-foto>

Обстріл Лівобережного району (пр. Перемоги): <https://www.youtube.com/watch?v=UuZyGAYWfAA>, вул. Азовстальської: <https://t.me/mariupolnow/682>, бул. Морського: <https://t.me/mariupolnow/674>, вул. Полтавської 3: <https://t.me/mariupolnow/655>

вул. Карасівська 31, Центральний район (<https://t.me/mariupolRIP/25440>):

<https://t.me/mariupolnow/1056>

Під обстріл попав Приморський район міста, вул. Латишева: <https://t.me/mariupolnow/609>

Обстріл будинків в районі магазину «1000 дрібниць» перехрестя пр. Будівельників/Миру:

<https://t.me/mariupolnow/498>

Обстріли міста російськими окупантами продовжилися, ситуація в місті стала критичною. В місті відсутні світло, вода, опалення, зв'язок та продукти. Комунальні служби не можуть полагодити лінії водо- та електропостачання через постійні російські обстріли. Мер міста Вадим Бойченко пояснив, що станом на вечір, 300 жителів міста було поранено. У міськраді повідомляють, що на цей момент очікується план зі створення гуманітарного коридору в умовах режиму тиші. Мер Маріуполя у своєму зверненні до громадян заявив про те, що наразі головним завданням є режим тиші та створення гуманітарного коридору, щоб у місто змогли доставити їжу та речі першої необхідності.

<https://web.archive.org/web/20220304215527/https://www.rbc.ua/ukr/news/proishodit-mariupole-seychas-situatsiya-4-1646398709.html>

10. 05.03.2022 року

Артобстріли бул. Меотіди: <https://t.me/mariupolnow/1045>

Попадання снарядів в багатоповерхові будинки по бульвару Шевченка в Центральному районі міста: <https://t.me/mariupolnow/1034>.

Руйнування приватних будинків по вул. Семенішина: <https://t.me/mariupolnow/1015>

Обстріл пр. Ленінградський Лівобережний район: <https://t.me/mariupolnow/1004>,

Обстріл 23 мікрорайону міста, району ТЦ «Порт сіті»:

<https://t.me/mariupolnow/955>, <https://t.me/mariupolnow/905>, <https://t.me/mariupolnow/904>

11. 06.03.2022 року

Відключено газопостачання.

Загибель 18 місячної дитини.

<https://www.0629.com.ua/news/3344882/rosia-vbivae-ditej-v-marupoli-zagynuv-18-misacnij-hlpscik-foto>

Йде обстріл Приморського району. Є руйнування приватних будинків за адресами вул. Якорна, Матроська, Юнговська, пр. Нахімова 98:

<https://t.me/mariupolnow/11190>, <https://t.me/mariupolnow/17495>

Обстріл Лівобережного району, вул. Пашковського, Українського козацтва:

<https://t.me/mariupolnow/1277>

Обстріл вул. Левченка Кальміуський район міста: <https://t.me/mariupolnow/1123>

Обстріли бульвару Шевченка Центральний район: <https://t.me/mariupolnow/1102>

Обстріли вул. Зелінського Центральний район: <https://t.me/mariupolnow/1078>

12. 07.03.2022 року

Артобстріл бульвару Шевченка (Запорізьке шосе): <https://t.me/polkazov/3994>

Обстріл мікрорайону Східний: <https://t.me/mariupolnow/1279>; <https://t.me/mariupolnow/1277>

13. 08.03.2022 року

В Маріуполі через обезводнення померла 6-річна дівчинка. Її мати загинула під час обстрілів, а дитина залишилась сама під завалами.

<https://www.0629.com.ua/news/3345401/pavlo-kirilenko-pro-provokacii-pid-cas-sprob-evakuacii-meskanciv-mariupola-so-vlada-bude-robit-dali-video>

<https://www.0629.com.ua/news/3345740/u-mariupoli-vid-znevodnenna-zagynula-ditina>

Авіаудар по перехрестю пр. Миру та вул. Торговій. Скинуто дві бомби на установи біля Міжнародного Комітету Червоного Хреста та українського філіалу Червоного Хреста. Зруйновано житлові будинки та торговельний центр.

<https://www.0629.com.ua/news/3345740/u-mariupoli-vid-znevodnenna-zaginula-ditina>

<https://t.me/mariupoltopnews/7149>

<https://www.infobae.com/ua/2022/03/31/satellite-photos-showing-before-and-after-the-russian-bombing-of-the-red-cross-office-in-mariupol/>

Обстріл Лівобережного району міста:

<https://youtu.be/UuZyGAYWfAA>; <https://t.me/mariupolnow/1701>; <https://t.me/mariupolnow/1700>

Артобстріл 23 мікрорайону: вул. Орлика, буд 111 зруйнований через пожежу:

<https://t.me/mariupolnow/1687>, вул. Орлика 75: <https://t.me/mariupolnow/1651>

14. 09.03.2022 року

Авіаудар по пр. Нахімова, 82: <https://t.me/mariupolnow/2019>

<https://www.0629.com.ua/news/3346498/trupi-rozkidani-po-mistu-mariupol-ne-vstigae-hovati-zagiblih-rozpovidaemo-so-vidbuvaetsa-foto>

Авіаудар по будівлям Гіпромезу, ПГТУ: <https://t.me/mariupolnow/1728>

Руйнування Центрального будинку зв'язку. Одна з бомб впала в самий центр міста, поруч з підземним переходом.: <https://t.me/mariupolnow/1728>

Обстріл провулка Ровенського, 15: <https://t.me/kalmiusmari/7409>

Обстріли багатопверхових будинків по бульвару Морському в Лівобережному районі міста:

<https://t.me/mariupolnow/1776>

У місті Маріуполі за два тижні війни внаслідок обстрілів загинули щонайменше 1170 мирних мешканців, заявив заступник міського голови Сергій Орлов.

09.03.2022 року російські воєнні здійснили авіаудар на пологовий будинок та дитячу лікарню Маріуполя, внаслідок якого загинули троє людей, зокрема одна дитина, 17 – постраждало.

Під час авіанальоту, за даними Маріупольської міської ради, на лікарню скинули кілька бомб. (<https://www.youtube.com/watch?v=2EhsJomegW0>).

15. 15 березня 2022 року

Був здійснений авіаудар по гуртожитку за адресою: м. Маріуполь, вул. Казанцева, 20. В гуртожитку знаходилися мешканці селища Сартана та інші мешканці міста, які були евакуйовані з небезпечних районів Маріуполя. Зі слів коменданта гуртожитку Галини Мороховець весь час там знаходилось від 130 до 140 людей.

<https://www.currenttime.tv/a/nikogo-ne-zhaleyut-ni-detey-ni-beremennyh-prosto-ubivayut-vseh-podryad-semya-iz-mariupolya-vyzhila-posle-popadaniya-snaryada/31791239.html?fbclid=IwAR14jkVxjOwBXy3CiLap9ZT5xclSE0WRSID-iA4MN7neIDRYPVBZelDveMY>

Обстріли інших районів міста:

- провулок Трамвайний, Центральний район (<https://t.me/mariupolRIP/18496>), район Жовтневого РОВД: <https://t.me/c/1277164908/1285>,
- район ринку Бахчиванджі: <https://t.me/c/1277164908/1288>,
- Приморський район міста: <https://t.me/c/1277164908/1289>

16. 16 березня 2022 року

Окупаційні війська скинули надпотужну бомбу на Маріупольський драматичний театр, де ховалися мешканці від постійних обстрілів. Маріупольська міська рада повідомляла, що в драматичному театрі внаслідок бомбардування російським літаком загинуло близько 300 людей.

На відео, оприлюдненому 10 березня 2022 року на Ютуб-каналі «AZOV media» (<https://www.youtube.com/watch?v=Lg3JYn2JukA>) видно, що у приміщеннях театру тимчасово мешкала велика кількість людей, які рятувались від постійних обстрілів. У дописі було зазначено, що в театрі знайшли прихисток близько 1000 людей. Супутникові знімки театру, зроблені 14 березня 2022 року, показують слово «Діти», написане російською мовою, у двох місцях за межами театру, намагаючись ідентифікувати його для сил вторгнення як цивільне авіаукриття, в якому знаходяться діти, а не військові. Представники Маріупольської міської ради заявили, що театр був найбільшим поодиноким бомбосховищем у місті, і на момент нападу в ньому були лише жінки та діти.

Про те, що в театрі знаходилися цивільні, серед яких багато дітей, хворих повідомляв 10.03.2022 року місцевий телеграмканал «Маріуполь Online»: <https://t.me/c/1277164908/1117>

Зі слів Євгенії Забогонської, яка була комендантом театру: «...З початку люди не залишалися в бомбосховище, в театрі були тільки під час сильних обстрілів, а коли все стихало йшли по домівкам. Але через декілька днів ситуація змінилась: люди почали приходити сім'ями та залишатися на ніч»:

- <https://svoi.city/articles/213201/komendant-ubezhischa-v-dramteatre-mariupolya>
- <https://www.youtube.com/watch?v=kvLz6TdE8gQ>
- <https://www.youtube.com/watch?v=1xndTU5slgA>
- <https://www.youtube.com/watch?v=4ZMKkGWyplA>
- <https://t.me/dvvideo/316>
- <https://www.youtube.com/watch?v=4ZMKkGWyplA>
- <https://t.me/suspilnedonbas/4412>
- Інтерв'ю людей, які вижили під час ракетного обстрілу:
- <https://www.facebook.com/watch/?ref=saved&v=670612094145566>
- <https://www.facebook.com/watch/?ref=saved&v=431869132042924>

Очевидці розповіли про кількість загиблих та обставини авіаудару по театру:

<https://web.archive.org/web/20220325142258/>

<https://www.0629.com.ua/news/3357271/teatr-mariupolskoi-drami-so-naspravdi-vidbulosa-16-berezna-v-centri-mariupola-svidoctvo-ocevidciv-tragedii>.

16 березня 2022 року у Маріуполі російські війська завдали удар ще по басейну «Нептун», де були вагітні та діти. <https://www.youtube.com/watch?v=UiyHo0Oe5OM>.

Обстріли міста:

- пр. Миру 75Б, вул. Казанцева, 17а, 19а, 20, Центральний район (<https://t.me/mariupolRIP/1315>),
- пр. Миру, буд 89 – <https://t.me/c/1277164908/1377>,

16.03.2022 року – вул. Митрополитська 108, Центральний район (<https://t.me/mariupolnow/9725>)

Російські кораблі почали обстрілювати Маріуполь

<https://suspilne.media/226929-20-pacientiv-tazkina-dnipropetrovsini-likuut-ponad-80-poranenih-iz-kramatorska-novi-podrobici/>

- обстріл вул. Прожекторної: <https://t.me/kalmiussmari/2274>
- обстріл р-ну магазину АТБ по вул. Карпинського: <https://t.me/kalmiussmari/2334>
- обстріл вул. Семашка: <https://t.me/kalmiussmari/4702>

17. 18.03.2022 року

Обстріл район будинку зв'язку по пр. Мира: <https://t.me/c/1277164908/1328>

На вулицях лежать тіла загиблих цивільних осіб: <https://t.me/c/1277164908/1337>

Авіаудари по Приморському району, пр. Нахімова: <https://t.me/mariupolnow/4429>

Відео Маріуполя, знятого з дрону: https://youtu.be/M9au_9A2YRo

18. 19 березня

Російські військові скинули бомби на школу мистецтв № 12 у Лівобережному районі Маріуполя, де ховалося близько 400 маріупольців – жінки, діти та люди похилого віку. Про це повідомили у Маріупольській міській раді: <https://t.me/mariupolrada/8917>.

Обстріли вул. Ломізова буд. 3, 9, 11, 13, 17, Лівобережний район:

<https://t.me/c/1277164908/3308>, <https://t.me/mariupolnow/7614>

Обстріл вул. Покришкіна: <https://t.me/kalmiusmari/2429>

Обстріл вул. Купріна: <https://t.me/kalmiusmari/2918>

19. 20.03.2022 року

Постійні обстріли Маріуполя: <https://t.me/kalmiusmari/3163>

Обстріл 25 кварталу, буд 5–6: <https://t.me/kalmiusmari/3772>

Руйнування школи № 20 через артобстріли: <https://t.me/kalmiusmari/4094>

Обстріл вул. Дундича 59: <https://t.me/kalmiusmari/7496>

20. 21.03.2022 року

Обстріли вул. Гвардійська, бул. Меотіди Лівобережний район

<https://t.me/mariupolRIP/15965>, <https://t.me/mariupolnow/3252>

Обстріл Металургів 87 (Покришкіна): <https://t.me/kalmiusmari/4274>

21. 22.03.2022 року

Обстріл вул. Донська, буд. 88, Лівобережний район (<https://t.me/mariupolRIP/28809>)

Напад на автомобіль чоловіка, який завозив у Маріуполь гуманітарну допомогу:

<https://t.me/mariupolnow/5016>

22. 23.03.2022 року

Обстріл вул. Полетаєва 120, Лівобережний район: <https://t.me/mariupolRIP/18264>

Обстріл Кальміуського району: <https://t.me/kalmiusmari/6430>

Обстріл вул. Ломізова, буд 11, Лівобережний район: <https://t.me/kalmiusmari/6496>,

<https://t.me/mariupolnow/3472>, <https://t.me/mariupolnow/6466>, <https://t.me/mariupolnow/10812>

23. 24.03.2022 року

Обстріли районів міста:

- вул. Кальміуська, Кальміуський район: <https://t.me/kalmiusmari/7310>
- пр. Металургів, буд 219а: <https://t.me/kalmiusmari/7106>
- вул. Куїнджі: <https://t.me/kalmiusmari/7202>
- мікрорайон Курчатова: <https://t.me/kalmiusmari/7486>
- школи на 17 мікрорайоні: <https://t.me/kalmiusmari/7529>
- пр. Перемоги 119,123,125: <https://t.me/kalmiusmari/7624>
- обстріл будинків район «танка», Кальміуський район: <https://t.me/kalmiusmari/7864>

24. 25.03.2022 року

Обстріл вул. Героїчної (Східний): <https://t.me/kalmiusmari/8453>

Обстріл міста: <https://t.me/kalmiusmari/8455>

Обстріл пр. Металургів, буд. 100: <https://t.me/kalmiusmari/8520>

Обстріл пр. Нікопольський, буд. 138: <https://t.me/kalmiusmari/8585>

Обстріл 25 кварталу, Кальміуський район: <https://t.me/kalmiusmari/8610>

Обстріл площі Кирова (пр. Металургів): <https://t.me/kalmiusmari/8668>

Обстріл район плав басейну «Нептун» <https://t.me/kalmiusmari/9422>

25. 26.03.2022 року

Обстріли будинків за адресами:

- вул. Бахчиванджи 25, Центральний район (<https://t.me/mariupolRIP/11245>)
- вул. Ракетна <https://t.me/kalmiussmari/9339>

26. 27.03.2022 року

Обстріл будинків район ТЦ «Портсити» <https://t.me/kalmiussmari/10023>

<https://t.me/kalmiussmari/10025>

Відео зруйнованих будинків <https://youtu.be/x-R3NC9octo>

27. 28.03.2022 року

Обстріл вулиці Рельєфна, Кальміуський район:

<https://t.me/mariupoltopnews/6980>, <https://t.me/mariupolnow/4168>

28. Кінець березня 2022 року

Обстріл бул. Морський, буд. 20а, Лівобережний район (<https://t.me/mariupolRIP/18683>)

29. 31.03.2022 року

Обстріл вул. Цибулько, Приморський район (<https://t.me/mariupolRIP/15842>)

30. 01.04.2022 року

Обстріл житлових будинків у Лівобережному районні міста (вул. Пашковського) з танку <https://www.youtube.com/watch?v=aUUz9d9z7ps>

31. 03–10 квітня 2022 року

Під авіаудари потрапив Приморський район міста, вулиці Амурська, вул. Латишева 25,2,31 та Лівобережний район, вул. Московська 30/18 (<https://t.me/mariupolnow/13033>):

<https://khp.org/1608811333>

32. 15.04.2022 року

Обстріл вул. Євпаторійської: <https://khp.org/1608811082>

33. 23.04.2022 року

В підвалах заводу «Азовсталь» знаходяться цивільні люди, які чекають коридору:

<https://www.facebook.com/watch/?v=413987610554604>

34. 26.04.2022 року

Обстріл приміщень заводу «Азовсталь», у тому числі фосфорними бомбами:

<https://youtu.be/Q5KGFlipyTs>

35. Протягом ночі з 27 на 28 квітня 2022 року

Військові РФ десятки разів скидали авіабомби на завод «Азовсталь», в якому перебували також цивільні люди:

<https://mrpl.city/news/view/po-azovstali-v-mariupole-byt-nanesjon-massirovannyj-aviaudar-est-pogibshie>

<https://tsn.ua/ru/ukrayina/eta-noch-eto-prosto-kolossalnoe-kolichestvo-fosfornyh-bomb-50-aviaudarov-azov-ob-obstrele-mariupolya-2048458.html>

Представник Маріупольської міської ради повідомив, що станом на 28.04.2022 року у місті зруйновано 90% будівель та споруд, загинуло понад 21 тис. мирних жителів:

<https://kanal.com.tv/mariupol-novi-dani-shhodo-zagyblyh-ta-rujnuvan-sytuacziyu-v-misti-obgovoryuyemo-iz-zastupnykom-mera-sergiyem-orlovym/>

36. 14.05.2022 року

Обстріл заводу «Азовсталь» <https://news.zerkalo.io/world/14316.html>

Невибіркові обстріли**37. Невибіркове бомбардування житлових будівель, лікарень, драматичного**

театру, басейну, шкіл привело до загибелі великої кількості мешканців Маріуполя.

Так, в телеграм каналах є свідчення про стихійне поховання за адресою бульвар Морський 58: <https://t.me/mariupolRIP/14668>

Інформація про зберігання загиблих є в Приморському районі міста (р-н Черемушки) в приміщенні відділення Нової Пошти: <https://t.me/mariupoltopnews/9855>

Людей хоронили во дворах житлових будинків https://youtu.be/s5iiMZrk_60, в братських могилах: <https://youtu.be/-Q7KuqBQblo>

Є інформація про стихійне поховання загиблих на 23 мікрорайоні міста: <https://t.me/mariupolRIP/20674>

Поховання по вул. Зелінського 106 – <https://t.me/mariupolRIP/17695>, біля школи № 10: <https://t.me/mariupolRIP/243> та в інших містах – <https://t.me/mariupolnow/2086>

Тільки під підвалами одного будинку на перехресті бульвару Меотіди та проспекту Перемоги було виявлено 100 загиблих цивільних. <https://hromadske.radio/news/2022/06/27/pid-zavalamy-odnoho-z-rozbomblenykh-budynkiv-u-mariupoli-vyavyly-shche-100-zahyblykh>.

Під час розбирання завалів приміщень колишнього заводу «Октябрь» по вул. Куїнджі було знайдено близько 70 загиблих: <https://t.me/mariupoltopnews/10013>

Вищевказані приміщення були єдиним місцем, де люди намагалися залишитися в безпеці від постійних авіаударів, та не мали жодного відношення до військових об'єктів.

13.03.2022 року представники Маріупольської міської ради повідомили про загибель 2184 людини: <https://www.slovoidilo.ua/2022/03/13/novyna/suspilstvo/mariupolya-znovu-ne-pustyly-hum-doromohu-ta-kolonu-evakuacziyi>

Станом на 21.03.2022 року було повідомлено про 3000 тисячі загиблих мешканців Маріуполя: <https://web.archive.org/web/20220323141629/https://zn.ua/ukr/UKRAINE/u-mariupoli-zahinuli-ponad-3-tisjachi-mirnikh-zhiteliv-.html>

На сьогоднішній час за інформацією з різних офіційних джерел української влади кількість загиблих цивільних у м. Маріуполі становить 87 тисяч:

<https://socportal.info/ua/news/mariupolskii-morg-viiskovi-rf-vbili-blizko-90-tisyach-liudei/>

Повний масштаб вбивств не буде відомий, доки не буде отримано доступ до міста.

Блокада Маріуполя, відсутність доступу до їжі, води, медикаментів та ресурсів

38.

До 02 березня 2022 року російські війська оточили Маріуполь із заходу, півночі та сходу, а також блокували місто на півдні, з боку Азовського моря, катерами.

Підвіз продуктів харчування, води, ліків в місто не здійснювався. Все це посилювалося відсутністю води, електропостачання, газу та опалення. В 15 кілометрах від міста знаходилися російські військові. Місто постійно піддавалося обстрілу.

Через блокаду з 2 березня 2022 року в місті не було електрики, води, газу, опалення та мобільного зв'язку. Неможливо доставляти в місто воду, продукти, ліки, дитячі товари.

Жителі Маріуполя змушені були збирати дощову воду, щоб пити, їжу готували на вуличних багаттях, а загиблих ховали прямо у дворах у братських могилах.

Продукти були відсутні в місті. Воду люди були вимушені брати в джерелах, а хто не мав доступу до таких джерел — з систем опалення.

8 березня 2022 року пішов сніг, який мешканці збирали замість води.

Повідомлялося, що **8 березня** під руїнами свого будинку в Маріуполі від зневоднення померла 6-річна дівчинка (<https://kr.ua/ua/incidents/a645358-u-mariupoli-jakij-zablokuvali-rosijski-okupanti-pomerla-vid-znevodnennja-6-richna-divchinka>).

За свідченнями місцевих російські війська обстрілювали черги за водою. Були випадки мінування джерел.

Так, мешканка Маріуполя — Вдовиченко Марія, повідомила про загибель двох осіб через мінування джерела води. <https://khpq.org/1608810994>

Через блокаду Маріуполя та постійні обстріли мешканці міста не мали можливості виїхати з окупованого Маріуполя.

Про відсутність світла, води, газу, зв'язку, неможливість отримати медичну допомогу, постійні обстріли, пошук ліків, води, будь-якої їжі наступні свідчення:

- <https://khpq.org/1608811082>, <https://khpq.org/1608811047>,
- <https://khpq.org/1608810994>, <https://khpq.org/1608810890>,
- <https://khpq.org/1608810724>, <https://khpq.org/1608810737>,
- <https://khpq.org/1608810701>, <https://khpq.org/1608810639>,
- <https://khpq.org/1608810532>, <https://khpq.org/1608810403>,
- <https://khpq.org/1608810403>, <https://khpq.org/1608810420>,
- <https://khpq.org/1608810187>, <https://khpq.org/1608811178>.

Гуманітарну катастрофу в місті Маріуполі підтверджує телеграм канал РФ:

<https://t.me/wargonzo/6118>

Оточення Маріуполя російськими військами підтверджується новинами:

«Російські окупанти 1 березня обстріляли комунальні підприємства Маріуполя. Постійні обстріли не дають можливість ремонтним бригадам відновити електропостачання та теплопостачання у місті». <https://t.me/mariupolrada/8657>

Новинами з «ДНР»:

«Окружение Мариуполя войсками Донецкой народной республики (ДНР) при поддержке Вооруженных сил России (ВС РФ) завершится 1 марта, город будет взят в кольцо. Об этом во вторник заявил замначальника управления Народной милиции ДНР Эдуард Басурин.

«Сегодня окружение Мариуполя будет полностью закончено, он будет взят полностью в кольцо», — сказал он в эфире телеканала «Россия 24».

Замначальника управления Народной милиции отметил, что ВС РФ и Народная милиция ДНР организуют для выезда мирных жителей Мариуполя два гуманитарных коридора. По его словам, город можно покинуть до 2 марта»:

<https://iz.ru/1298631/2022-03-01/v-dnr-zaiavili-o-planakh-vziat-mariupol-v-koltco-1-marta>.

«Представитель Народной милиции Донецкой Народной Республики (ДНР) Эдуард Басурин 2 марта заявил о блокировании города Мариуполь.

«Всё идет, как и планировалось. Мариуполь блокирован. Войска будут дальше двигаться в том направлении, которое нам поможет окончательно прекратить обстрелы жилых кварталов населенных пунктов не только у нас, но и у наших соседей в Луганске», — заявил он в эфире телеканала «Россия 24».

<https://iz.ru/1299181/2022-03-02/v-dnr-zaiavili-o-blokirovanii-mariupolia>

39.

Під час обстрілів м. Маріуполя значна кількість людей отримала тяжкі травми.

Про це свідчили лікарі, які на час активних бойових дій залишалися в місті та працювали.

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid023Fx4Txv4xqXYECgGLk7CFCPXk3zDhiczbAVnCdryvaFPJdhRtERtNsZ6aoyTWy3yl&id=100008930616342

<https://fakty.ua/400035-trupy-na-derevyah-i-na-zemle-kuski-chelovecheskoj-ploti-bratskie-mogily---vrach-intern-ob-ade-v-mariupole>

<https://vchasnoua.com/donbass/73459-try-doby-ne-vykhodyv-iz-likarni-istoriia-travmatoloha-iakyi-riatuvav-poranenykh-z-kramatorska-i-mariupolia>

Тіла загиблих зберігалися в підвалі лікарні та на вулиці:

<https://www.dw.com/ru/ad-na-zemle-shokirujushhie-kadry-iz-mariupolja/video-61181308>

Багато людей загинуло в місті через брак необхідних ліків при хронічних захворюваннях.

(https://zaxid.net/27_richniy_likar_rozpoviv_yak_ryatuvav_zhittya_pid_obstrilami_v_mariupoli_n1541875).

40.

04 березня 2022 року на телеграм каналі представників РФ була надана інформація про відкриття гуманітарних коридорів в бік с. Безіменне. Зі слів представника після оформлення в с. Безіменне, людей направляють до РФ або на територію «днр»: <https://t.me/wargonzo/6107>

05–06.03.2022 року була спроба виїзду з міста евакуаційних колон в бік Запоріжжя.

По інформації Координаційного центру 5 березня 2022 року, с 9:00 до 16:00 мав бути встановлений режим тиші, та з 11:00 мала початися евакуація мирного населення. В якості гуманітарного коридору був вибраний маршрут Маріуполь – Нікольське – Розівка – Пологи – Оріхів – Запоріжжя. Евакуація мала бути з 3-х локації міста:

- СК «Іллічівець» (пр. Нахімова, 53)
- Драматичний театр (Театральна площа, 1)
- Кальміуська районна адміністрація (пр. Металургів, 193) <https://t.me/mariupolrada/8730>

Віце-прем'єр-міністр – міністр з питань реінтеграції ТОТ Ірина Верещук теж повідомила про гуманітарний коридор. Червоний хрест гарантував зупинку вогню. https://t.me/OP_UA/5794

Про евакуацію з Маріуполя писав голова Донецької обласної адміністрації Павло Кириленко: «Станом на 10.55 підтвердження тиші отримано на території Донецької області. Але далі за маршрутом слідування, у Запорізькій області, точаться бої.» https://t.me/pavlokyrylenko_donoda/2511

Мер міста Вадим Бойченко повідомив про те, що з російською стороною було досягнуто домовленості про режим припинення вогню для створення гуманітарного коридору. Однак, коли вже все було готове до евакуації, окупанти знову відкрили вогонь і порушили тимчасове затишшя. <https://www.youtube.com/watch?v=oeA73WSfYWg&t=6s>

Відео по стану евакуації 05.03.2022 року <https://youtu.be/RiO03b5VSyg> та інформація від патрульної поліції Маріуполя <https://t.me/mariupolnow/1040>

06 березня 2022 року була друга спроба евакуації мирного населення з міста. <https://t.me/mariupolrada/8739>

Евакуаційні колони з місцевим населенням так і не змогла виїхати за межі Маріуполя: росіяни почали перегрупування своїх сил та потужний обстріл міста.

<https://dn.gov.ua/news/evakuacijna-kolona-ne-zmogla-sogodni-viyihati-za-mezhi-mariupolya-cherez-potuzhnij-obstril-mista-z-boku-rosiyan>.

Представники «днр» та РФ повідомляють про відмову мешканців виїхати з міста Маріуполя в бік Запоріжжя через мінування доріг <https://t.me/wargonzo/6120> та евакуацію мешканців міста в бік «днр» https://t.me/mariupol_z/356

На каналах «днр» намагаються залякати людей розстрілами з боку українських військових. https://t.me/chp_donetsk_vz/10517, https://t.me/mariupol_z/374, https://t.me/chp_donetsk_vz/10768

07.03.2022 року представники «днр» повідомляють про вивід мирних мешканців через с. Виноградне. https://t.me/chp_donetsk_vz/10639

Також із Запоріжжя в Маріуполь відправився перший гуманітарний конвой із продуктами, медикаментами та товарами першої необхідності <https://t.me/mariupolrada/8740>

Голова Донецької ОВДА Павло Кириленко повідомив, що евакуаційна колона так і не змогла сьогодні виїхати з Маріуполя. А гумконвой, який виїхав із Запоріжжя, ще перебуває в дорозі.

07.03.2022 року міністр з питань реінтеграції ТОТ України Ірина Верещук в прямому ефірі повідомила про дуже важку ситуацію у Маріуполі та Волновасі. «У Маріуполі відрізані майже всі шляхи комунікацій», — пояснила вона. Гуманітарний вантаж у Маріуполь, як нагадала міністр, російські окупанти не пропустили — туди везли 8 вантажівок з медикаментами та продуктами та 30 автобусів для евакуації людей.

08.03.2022 року Україна намагається домовитися з російськими окупантами про нові маршрути евакуації громадян, зокрема з Маріуполя та Волновахи. «Ми надсилали російській стороні та Червоному хресту розроблені маршрути для гуманітарних коридорів: Волноваха — Запоріжжя, Маріуполь — Запоріжжя, Київ та Київська область — у напрямку Західної України, а також Харків та Харківська область — у напрямку Західної України», — сказала міністр з питань ТОТ Ірина Верещук. <https://www.rbc.ua/ukr/news/proishodit-mariupole-seychas-situatsiya-4-1646398709.html>
<https://t.me/meduzalive/53907>.

Була також зроблена друга спроба відправити гуманітарний конвой. Маріупольська міськрада повідомила про те, що із Запоріжжя до них виїхав гуманітарний вантаж. Маріуполь зазнав жорстокої атаки з боку російських загарбників. У місті складна гуманітарна ситуація. <https://t.me/mariupolrada/8755?single>

Більше 50 автобусів і 9 вантажівок з гуманітарною допомогою готові виїхати до Маріуполя із Запоріжжя як тільки-но російські військові перестануть обстрілювати місто і будуть дотримуватися «зеленого коридору», сказав голова Запорізької обласної військової адміністрації Олександр Старух. <https://www.rbc.ua/ukr/news/proishodit-mariupole-seychas-situatsiya-4-1646398709.html>

Російські окупанти обстріляли «Градами» гумконвой, який їхав до Маріуполя територією Запорізької області. Про це заявив радник міського голови Маріуполя Петро Андрющенко. Окупанти все ж здійснили авіа наліт на гуманітарний конвой. https://gazeta.ua/articles/np/_niyakogonatyaku-na-zelenij-koridor-gumkonvoj-yakij-yihav-do-mariupolya-obstrilyali-z-gradiv/1074609

<https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3429661-rosijski-vijska-dosi-ne-propustili-gumanitarnukolonu-do-mariupola.html>

Ситуація у Маріуполі станом на ранок 9 березня.

Гуманітарний вантаж так і не надійшов. Місто продовжують атакувати, росіяни нанесли авіаудари по будівлі Червоного Хреста. У місті немає води, електрики, газу, їжі, ліків.

12.03.2022 року з'явилась інформація, що «зелений коридор» відкрито. Гумконвой прямує з Запоріжжя до Маріуполя. <https://t.me/c/1277164908/1192>

13.03.2022 року гумконвой ще був в дорозі. <https://t.me/c/1277164908/1230>.

Пізніше була опублікована інформація, що до Маріуполя знову не пустили гуманітарну допомогу.

<https://www.slovoidilo.ua/2022/03/13/novyna/suspilstvo/mariupolya-znovu-ne-pustylyhumdopomohu-ta-kolonu-evakuacziyi>

41.

14 березня 2022 року перша колона жителів міста на приватних автівках виїхала з міста. Але виїхати мали можливість ні всі, так як в місті не працювали заправки та не було палива:

<https://t.me/c/1277164908/1270>

16 березня 2022 року близько 16:00 російські військові обстріляли колону автомобілів з мирними людьми, яка рухалась з Маріуполя в Запоріжжя, з РСЗО БМ-21 «Град»:

<https://nikopolnews.net/region/na-zaporizhzhii-okupanti-rozstrilyali-z-gradiv-kolonu-bizhenciv-z-mariupolya-sered-poranenih-ditina-video/>

Про начебто розблокування міста через знищення основних сіл українських військ під Маріуполем та відкриття коридорів пишуть представники «днр» <https://t.me/opersvodki/1665>. Також вони повідомляють про прибуття 200 автобусів для вивозу людей в бік РФ. https://t.me/mariupol_z/475, <https://t.me/c/1227266881/404>, https://t.me/chp_donetsk_vz/11557

Лавров повідомив про евакуацію 33 тис мешканців Маріуполя в бік РФ за їх згодою. https://t.me/chp_donetsk_vz/11590

15.03.2022 року було повідомлено, що гумкомвой з продуктами харчування, ліками повернувся до м. Бердянськ. <https://t.me/c/1277164908/1272>

Мешканці Маріуполя виходили з міста в бік неокупованої території пішки. <https://khrpg.org/1608810560>

Люди були вимушені йти в бік «днр», та потім робити вибір: або залишатися в «днр» або їхати до РФ. <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60871609>.

Також надходила інформація про примусовий вивіз лікарів та хворих з лікарні № 4 ім. Мацуки. <https://t.me/mariupoltopnews/7151>.

Дану інформацію підтверджує також окупаційна влада https://t.me/chp_donetsk_vz/12954

Примусовий вивіз мешканців Маріуполя до РФ

42.

04 березня 2022 року на телеграм каналі представників РФ була надана інформація про відкриття гуманітарних коридорів в бік с. Безіменне. Зі слів представника після оформлення в с. Безіменне, людей направляють до РФ або на територію «днр». <https://t.me/wargonzo/6107>.

Свідки розповідають, що 15 березня 2022 року російські війська наказали жінкам і дітям вийти з бомбосховища в Маріуполі. Один свідок сказав, що їх силою доставили автобусами з двома-трьома сотнями до Новоазовська, де їм довелося годинами чекати в автобусах, поки їм наказали пройти через групу наметів до так званого «фільтраційного табору».

Російська урядова газета «Российская газета» повідомила, що в таборі Безіменне було затримано 5000 українців і що вони проводили перевірки, щоб не допустити «українських націоналістів від проникнення в Росію, переодягнених під біженців, щоб уникнути покарання».

<https://www.theguardian.com/world/2022/apr/04/hundreds-of-ukrainians-forcibly-deported-to-russia-say-mariupol-women>

Окупованими районами міста пересувались агітаційні бригади й оголошували, що Запоріжжя вже не приймає біженців, а Одесу захопила Росія, тому єдиний спосіб евакуюватися — до Ростова, бо, мовляв, Україна покинула місто напризволяще.

В особливій небезпеці опинилися 15 тис. мешканців Лівобережного району Маріуполя, яких російські окупанти змушували виїжджати на російську територію й забирали в них документи та мобільні телефони.

Російські війська вивозили цивільне населення до фільтраційних таборів, де перевіряли й агітували їхати на Сахалін та до інших депресивних регіонів Росії.

«Як кінцевий пункт призначення називають низку північних областей, зокрема Сахалін. Українцям «пропонують» офіційне працевлаштування через центри зайнятості. Ті, хто погоджується, отримують документи, які забороняють виїзд з російських регіонів протягом двох років», – ідеться в повідомленні Головного управління розвідки Міноборони України:

<https://texty.org.ua/articles/106643/vohon-i-stal-hronolohiya-vijny-u-mariupoli/>

43.

14 березня 2022 року в телеграм каналах почала з'являтися інформація щодо евакуації на тимчасово непідконтрольну територію України та в Росію.

«Для эвакуации жителей Мариуполя организованы 200 автобусов, первые 50 уже прибыли в город – Минобороны РФ. Успешная операция по разблокированию города позволила сегодня с 15 часов открыть гуманитарные коридоры для выхода мирных жителей и приступить к массовой эвакуации населения, которое длительное время находилось в заложниках у неонацистов.

Для эвакуации мариупольцев сформированы 4 колонны общей численностью 200 автобусов, из которых 50 уже прибыли в Мариуполь. Все желающие жители Мариуполя будут доставлены в пункты временного размещения.

Отправлены автомобильные колонны с гуманитарным грузом. Первая колонна уже прибыла в Мариуполь и доставила 450 тонн медикаментов, предметов первой необходимости и продовольствия, в том числе детского питания»

<https://t.me/kalmiussmari/1264>, <https://t.me/kalmiussmari/1295>

В телеграм каналах люди пишуть, що не дають можливості користуватися телефонами. З підконтрольних «ДНР» територій Маріуполя людей евакуюють до Таганрогу:

<https://t.me/kalmiussmari/1685>

Потім з'явилась інформація що частину людей евакуюють в інші області Росії:

<https://t.me/kalmiussmari/1853>

44.

26 березня 2022 року за словами очевидців, окупанти насильно вивезли у невідомому напрямку медичний персонал, хворих та решту мариупольців, які ховалися від обстрілів ворога у підвалах медичного закладу. У повідомленні зазначається, що на території лікарні було близько 700 осіб. <https://t.me/mariupolrada/9156>

45.

Підтверджує примусовий вивіз і історія Олени.

36-річну Олену та її 9-річну доньку, які ховалися від обстрілів у підвалі місцевого садочку у Маріуполі, одного дня вигнали з укриття. Окупанти змусили їх виїхати до Росії – так Олена та її рідні опинилися у Казані, де щодня їх допитували російські соціальні служби та слідчі. Допитували навіть малолітню дитину.

25-го березня 2022 року люди у військовій формі з білими пов'язками прийшли до підвалу, де знаходилась Олена, і склали список людей. Сказали, що це потрібно для надання гуманітарної допомоги. Коли вони віддали цей список, до них прийшли інші військові. Це вже були чеченці.

Вони сказали, щоб люди збиралися, бо зараз буде зачистка міста від військових ЗСУ і вони зможуть повернутися лише через два дні. Їх вивезуть у безпечне місце, а потім вони повернуться, тож навіть не потрібно брати із собою речі. Військові вишукували коридор із солдатів через кожні 50 метрів один від одного та вели людей вздовж морської лінії, у бік Виноградного (село на східному виїзді з Маріуполя).

Людей привезли у Безіменне (село на березі Азовського моря, за 30 км від Маріуполя на схід) і поселили до школи. На першому поверсі були ліжка, на яких лежали старі люди, які погано ходять. Інші знаходились на другому та третьому поверхах. Ліжок не вистачало. Школа була переповнена, а людей все привозили та привозили. Там була поліція «ДНР» та адміністрація цієї школи – їх направили туди працювати.

Разом із Оленою привезли 540 людей. Через шість днів приїхали автобуси і у першу чергу забрали людей із дітьми. Але куди їх везуть, не казали. Вже дорогою люди дізналися, що їх везуть до Росії без фільтрації. Автобус з людьми привезли до пункту пропуску Куйбишеве (Ростовська область), де влаштували допити.

Спочатку пункт пропуску поліції «ДНР» – такий контейнер у полі стояв. Всього було 10 автобусів. На блокпосту дані людей занесли до якихось баз, відсканували документи, дивилися мобільні телефони.

Потім був блокпост «ДНР», де військові допитували людей та оглядали речі. Це колишній український митний пункт. Людей допитували окремо без сім'ї.

Спочатку Олену допитала одна людина. Потім її відправили до зали очікування. Телефон Олени залишився у них. Її мати з дитиною залишилися у іншій залі. Потім її знову викликали на допит. Питали: де працювала, хто друзі, що вона робила після початку бойових дій. Запитували, як її ставлення до «військової операції Росії». Допит тривав десь півтори години. У Олени зняли відбитки пальців, фото з усіх боків. <https://www.slidstvo.info/warnews/desyat-dniv-dopytiv-u-kazani-istoriya-zhinky-z-mariupolya-yaku-z-mamoyu-ta-donkoyu-nasylnu-vyvezly-do-rosiyi/>

46.

Такі ж свідчення надавали інші мешканці Маріуполя: <https://khp.org/1608810586>

Люди були вимушені йти в бік «днр», та потім робити вибір: або залишатися в «днр» або їхати до РФ. <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60871609>, <https://khp.org/1608810861>

Також надходила інформація про примусовий вивіз лікарів та хворих з лікарні ім. Мацуки. <https://t.me/mariupoltopnews/7151>.

Дану інформацію підтверджує також окупаційна влада https://t.me/chp_donetsk_vz/12954

Фільтраційні табори

47.

З 17 березня 2022 під час евакуації мешканців Маріуполя представники військових РФ та «днр» почали затримку українських громадян для проходження «фільтрації». Для цього були створені «фільтраційні табори».

Фільтрації підлягали люди, які загрожують російському контролю над Україною, включаючи всіх, хто дотримується проукраїнських поглядів.

В ЗМІ з'являється інформація, що російські загарбники утримують понад три тисячі цивільних жителів Маріуполя у «фільтраційній в'язниці» – колишній виправній колонії № 52 у селищі Оленівка Донецької області. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3485437-rosiani-utrimuut-ponad-tri-tisaci-mariupolciv-u-filtracijnij-vaznici.html>

«В селі Оленівка на базі колишньої Єнакієвської колонії суворого режиму № 52. Саме тут утримуються колишні правоохоронці, проукраїнські активісти та журналісти. Тепер стало відомо про другу фільтраційну тюрму на базі колишньої Волноваської виправної колонії № 120»:

<https://konkurent.ua/publication/97685/bilya-mariupolya-znayshli-drugiy-filtratsiyniy-tabir-video/>
Постійно збільшується кількість людей в таких таборах.

«Під Маріуполем за останні два тижні кількість людей у фільтраційних таборах сіл Безіменне та Козацьке зросла майже удвічі — до 3-4 тисяч осіб»:

<https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3488001-pid-mariupolem-za-dva-tizni-kilkist-ludej-u-filtracijnih-taborah-zrosla-udvici.html>

З Маріуполя за добу до фільтраційного табору в село Безіменне доставлено 416 маріупольців, зокрема 46 дітей, а після фільтрації депортовано до росії 512 людей:

<https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3488256-z-mariupola-za-dobu-do-filtracijnogo-taboru-dostavili-416-osib-z-nih-46-ditej.html>

З Маріуполя за 22 травня до фільтраційного табору в селі Безіменне доправили 257 маріупольців, серед них 30 дітей. <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3490290-iz-mariupola-do-filtracijnogo-taboru-za-dobu-vivezli-30-ditej-i-ponad-220-doroslih.html>

Радник мера міста п. Андрющенко в телеграм каналі повідомив про 95 тисяч депортованих маріупольців, які утримуються на території РФ у спеціальних таборах.

«Маріупольців утримують в 66 таборах в Росії. Загальна планова кількість місць в таборах 95 тисяч. Такі результати отримані британськими розслідувачами в результаті перевірки нашої інформації по депортації».

Всі переважно на Далекому сході. Коли ми почали про це говорити, майже ніхто не вірив. Тепер правду про нелюдство бачить весь світ. Сумна але перемога інформаційного фронту Маріуполя.

21 сторіччя. Депортація. Табори. Сибір. Росія не змінює свого ставлення до українців віки.»

<https://t.me/andriyshTime/919>

27 травня 2022 року радник мера Маріуполя повідомив, про те, що за доби до фільтраційного табору в с. Безімяне було вивезено 280 маріупольців, зокрема 36 дітей.

<https://t.me/andriyshTime/1099>

Відео з фільтраційного табору <https://t.me/andriyshTime/662>.

Свідки знімають відео про умови проживання в таких таборах:

<https://www.youtube.com/watch?v=1AJVKOQfeWY>

Створення значної кількості фільтраційних таборів, дає підстави вважати про спрямовані дії російських військових на знищення частини української національної групи.

Повний перелік фільтраційних пунктів Донецькій області для мешканців Маріуполя та Маріупольського району:

- Донецьк: Ленінський район, вул. Аксакова, 56 (так званий райвідділок МВС);
- Докучаєвськ: вул. Незалежності, 19 (так званий райвідділок МВС);
- Старобешеве: вул. Паши Ангеліною, 30 (так званий райвідділок МВС);
- Амвросіївка: вул. Карла Лібкнехта, 65 (фільтраційний табір «Успенка»);
- Нікольське: (так званий райвідділок МВС);
- Мангуш: вул. Титова, 63 (так званий райвідділок МВС);
- Безіменне: вул. Советська, 48 (фільтраційний табір «Безімене»);
- Новоазовськ: вул. Комунарів, 69 (так званий райвідділок МВС);
- Бугас: вул. Радянська, 35 (селищна окупаційна адміністрація);
- траса Одеса — Мелітополь — Новоазовськ, 619- й км (фільтраційний пост «Мангуш»);
- автодорога Сніжне — Маріновка, 11-й км (фільтраційний пост «Степанівка»).

Даний список був опублікований радником мера міста Маріуполь на своєму телеграм каналі:
<https://t.me/andriyshTime/1054>

48.

Термін «фільтрації», тобто перебування в колонії, становить 30 діб. Для «особливо неблагонадійних» – активістів, колишніх військових, правоохоронців він продовжується ще на місяць.

Під час «фільтрації» російські військові шукають тих громадян, які на їх думку загрожують російському контролю над Україною, включаючи всіх, хто дотримується проукраїнських поглядів. Коли російський військовослужбовець знаходить такі факти підтвердження чи людина просто викликає «сумнів» – на неї чекатимуть тортури, зникнення або навіть смерть.

Також під час фільтраційних заходів російські військові незаконно збирають біометричні дані цивільних осіб, проводять обшуки, допити, затримують, б'ють та катують для отримання потрібної інформації чи просто задля зйомки чергової порції пропаганди.

Вивіз дітей в РФ

49.

Інформація з джерел РФ та свідчення мешканців міста підтверджують факти вивозу дітей на території тимчасово непідконтрольного Україні Донецька та в міста РФ.

Так, дітей, які втратили батьків під час бойових дій вивозили до лікарень м. Донецька. Родичи були вимушені шукати їх по всім інстанціям так званої «днр» та гуманітарним штабам РФ, які були розміщені на території Маріуполя.

Спрямований вивіз дітей з міста Маріуполя для подальшого їх всиновлення підтверджується також наказом Путіна В. В. про спрощений порядок всиновлення дітей, які прибули до РФ з України.

50.

Достеменно відомо про декілька випадків незаконного вивезення дітей з м. Маріуполь до м. Донецьк.

а)

В березні 2022 року в Маріупольському санаторії імені Крупської (Обласний дитячий кістково-туберкульозний санаторій) одні, без батьків, залишилось 19 дітей.

18 березня 2022 року за дітьми приїхав доброволець Олександр Ярошенко – голова Федерації футболу Маріуполя і лікар-дерматовенеролог. Він намагався вивезти до м. Запоріжжя 17 дітей. 2-х зібрали знайомі. Перевозили дітей в машині «швидкої допомоги».

18.03.2022 року машину з дітьми зупинили на першому ж блокпості у Мангуші бійці «ДНР», що за 20 кілометрів на захід від Маріуполя.

Дітей відправили до тимчасового пункту розміщення в Мангуші.

Наступного дня приїхав автобус з радницею голови невизнаної «ДНР» з прав дітей Елеонорою Федоренко, співробітницею телеканалу RT і двома операторами – як зрозумів Тимофій, вони знімали сюжет про порятунок дітей. Їх повезли до Донецька. Дітей з санаторію поселили в Донецьку в місцевій клінічній туберкульозній лікарні.

<https://www.bbc.com/ukrainian/features-62164267>

б)

17 березня 2022 року загинув батько 12 – літньої Кіри Обединської. Дівчинка з знайомими 25.03.2022 року намагалася виїхати на підконтрольну Україні територію. Під час евакуації

вона отримала поранення та була зупинена на блок посту в смт Мангуш представниками «днр». Окупанти забрали Кіру і на швидкій відвезли її в Донецьк.

За повідомленням Павла Кириленка, Кіра перебувала у Донецьку, її туди депортували разом із людьми, з якими вона перебувала в укритті.

У пості йшла мова про те, що окупанти в усіх українців забрали документи та пообіцяли видати нові російській документи, щоб у майбутньому відправити їх у Росію. В Україні у доньки спортсмена залишились рідні. Олександр Обедінський, дідусь Кіри, готовий забрати під опіку внучку.

Павло Кириленко звернувся за допомогою до усієї спортивної спільноти, гуманітарних та правозахисних організацій, щоб повернути до родини 12-річну Кіру Обедінську.

https://sport.24tv.ua/donka-zagiblogo-vaterpolista-obedinskogo-zalishilasya-sirotoyu_n1928228

Дідусю дівчинки вдалось забрати дитину в сім'ю.

<https://health.fakty.com.ua/ua/novyny/istoriya-kiry-batko-zagynuv-a-poranenu-12-richnu-divchynku-okupanty-ne-viddavaly-didusyu/>

Разом з Кірою з окупованої території повернули 9-річного Іллю Матвієнка. Його мама загинула під час бомбардування Маріуполя. Єдина родичка хлопчика – бабуся – також звернулася до омбудсмена з проханням встановити опіку над онуком.

https://24tv.ua/12-richnu-kiru-obedinsku-yaku-okupanti-vkrali-mariupoli-povernuli_n1963638

с)

Також на сайтах представників «днр» була інформація щодо дівчинки 10 років, яка була вивезена до лікарні в м. Донецьк.

«Ане Филипповой 10 лет. Аня из неблагополучной семьи. Родители в разводе. Когда началась война Аня жила вместе с бабушкой в Мариуполе. Вместе с другими детьми она пряталась от обстрелов в подвале девятиэтажки. Но последний удар был настолько сильным, что разрушил дом. Аня единственная, кто выжил в том подвале. Её привалило бетонной плитой, и прижатый бетоном ребёнок провёл 6 дней среди трупов, пока её не нашли спасатели.

Родственники Ани попросили команду @wargonzo найти её. И мы совместно с Вячеславом Пономарёвым, который известен как народный мэр Славянска, нашли Аню в больнице Донецка.

В результате травмы, и психологической, и физической, её сознание перестроилось, и часть информации, исходящей от враждебного, как она считает, внешнего мира, Аня не воспринимает. Поначалу она находилась в постоянной тревоге, но в больнице состояние улучшилось, она стала принимать пищу и общаться.

Команде @wargonzo удалось найти бабушку и отца Анечки. Теперь бабушка с ней в палате. Скоро, пройдя все фильтрационные процедуры, из Мариуполя приедет к ней отец».

<https://t.me/wargonzo/6705>

<https://zen.yandex.ru/media/wargonzoya/62623dd82eb3b607e01a6af3>

d)

31 травня 2022 року представник Маріупольської міської ради написав в телеграм каналі про вивіз 15 дітей у невстановленому напрямку.

«Окупаційна влада розпочала процес встановлення та збору безпритульних дітей Маріуполя. Попередньо, ці діти, що втратили або загубили батьків під час окупації Маріуполя. Зокрема відомо, що близько 15 дітей, яким надали пріхисток маріупольці за адресою пр. Меотиди 18 російськими військовими було забрано і вивезено у невстановленому напрямку. Наразі ми працюємо над встановленням місця призначення та утримання наших нових сиріт та загублених дітей».

<https://t.me/andriyshTime/1151>

e)

Зникнення Куранди Богдана, 2011 р.н та Куранди Артема, 2013 р.н. У період з 05 березня по 08 березня 2022 року через артобстріл будинку за адресою: м. Маріуполь, пр. Будівельників, буд. 101 загинули 2 людини, серед них була Куранда Ганна. Про зникнення дітей та загибель доньки повідомила рідна бабуся, яка почала пошук зниклих внуків в групах телеграм каналів та вайберу.

Пізніше в телеграм каналі з'явилося повідомлення, що діти живі та знаходяться у лікарні у м. Донецьку. Інформація, що хлопчики знайшлися у м. Донецьк в дитячий лікарні № 5:

<https://t.me/c/1532641156/4474>

Пізніше бабуся зниклих хлопчиків підтвердила їх знаходження в м. Донецьк:

<https://t.me/c/1532641156/5735>

f)

23.04.2022 року на телеграм каналі «днр» – ЧП Донецк Z була опублікована стаття про передачу 27 дітей сиріт в опіку в сім'ю в Московській області.

«Сегодня мы передали 27 детей-сирот из «днр» под временную опеку в семьи Московской области. Самой старшей 17 лет, младшему – три года. Ребята уже дома, отдыхают с дороги.

Прежде они жили в детских домах.

...На следующей неделе состоится заседание штаба, который должен помочь уравновесить законодательство РФ и республик Донбасса в вопросах усыновления».

https://t.me/chp_donetsk_zv/14440

g)

06.07.2022 року на телеграм каналі «ЧП Донецк Z» з'явилась новина, що 14 дітей з Донбасу отримали російське громадянство.

«14 ребят из Донбасса получили российское гражданство. Поздравляю!

Когда в апреле мы впервые встречали детей с поезда, на вопрос, куда едут, они отвечали: домой. Теперь Россия и Московская область действительно стали их домом.

Дети живут под опекой в семьях, где их любят, они занимаются в кружках и отдыхают в летних лагерях. Мы оформили им свидетельство о рождении с гражданством РФ, медицинский полис, помогли родителям с документами для опеки»

https://t.me/chp_donetsk_zv/23164

h)

14.07.2022 року на цьому ж телеграм каналі була опублікована новина про 7 дітей, вивезених з Донецька до РФ.

«Сегодня в Подмосковьё приехали 7 родных братьев и сестер из Донбасса, которые остались без попечения родителей. Ещё двое малышей – из этой же семьи – прилетят сегодня вечером.

Все дети изначально жили в разных детских домах Донецка, потом ребят эвакуировали – кто-то оказался в Курске, кто-то в Ростове.

Долгое время для них не могли найти одну семью, которая примет сразу 9 детей. На этот шаг решились Татьяна и Дмитрий из Люберец».

https://t.me/chp_donetsk_zv/24217

Додаток 2. ІНФОРМОВАНА ЗГОДА

Ця інформована згода надається Харківській правозахисній групі (ХПГ) та Данському інституту проти катувань (DIGNITY).

Ваша інформована згода необхідна як для збору, так і для використання наданої Вами інформації з метою кримінального розслідування та/або судових процесів, а також для більш широких зусиль щодо притягнення до відповідальності у відповідь на серйозні порушення міжнародного права, такі як міжнародні злочини та порушення прав людини, скоєні з моменту вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року.

Надаючи свою інформовану згоду, Ви підтверджуєте, що були проінформовані, розумієте характер та обсяг діяльності з документування, погоджуєтеся на участь у ній та погоджуєтеся з тим, що надана Вами інформація може бути передана компетентним національним та/або міжнародним слідчим органам, у тому числі Офісу Прокурора Міжнародного кримінального суду.

Ви також погоджуєтеся з тим, що надана інформація може бути передана іншим міжнародним органам, таким як Європейський суд з прав людини, договірні органи ООН та/або інші міжнародні/регіональні механізми, уповноважені сприяти зусиллям щодо забезпечення справедливості в Україні.

Підписуючи цей документ, Ви надаєте свою інформовану згоду.

Цим я визнаю і підтверджую, що:

- Це добровільний процес, і я надав/надала інформацію, документацію або речові докази вільно, без будь-якого примусу, погроз або тиску.
- Мене повідомили, що надана мною інформація, документація або речові докази можуть бути використані у кримінальному розслідуванні та/або судових процесах та передані компетентним національним та/або міжнародним слідчим органам, у тому числі Офісу Прокурора МКС.
- Мене поінформували, що надана мною інформація, документація або речові докази можуть бути також використані в міжнародних судових процесах з прав людини, процедурах ООН з прав людини та/або процедурах по виплаті компенсацій/репарацій.
- Мене поінформовано про моє право відкликати свою згоду в будь-який час. Відкликання згоди не впливає на законність юридичних процедур, які започатковані на підставі згоди до її відкликання.
- Я усвідомлюю, що мої особисті дані, а також будь-яка надана мною інформація можуть бути розкриті сторонам під час майбутнього кримінального та/або іншого процесу.
- Я розумію характер і мету діяльності з документування, потенційне використання наданої мною інформації, а також всі потенційні ризики, пов'язані з моєю участю в цій діяльності.

Цим я даю свою згоду:

1. Зазначте, на що дається згода:

- на розповідь про те, що Ви пережили або свідком чого Ви стали;
- на передачу інформації, документації або інших предметів;
- на відео- та аудіо- фіксацію інтерв'ю;
- на фотографування та документування тілесних ушкоджень;

- на розповсюдження переданої мною інформації в медіа та інтернеті;
 - інше [будь ласка, опишіть] _____
2. На передачу інформації, документації або фізичних предметів, які я надав/надала:
- Офісу Прокурора МКС для використання у кримінальних розслідуваннях та/або судових процесах;
 - компетентним національним органам України для використання у кримінальних розслідуваннях та/або судових процесах;
 - компетентним органам іноземних держав, що діють за принципом універсальної юрисдикції, для використання у кримінальних розслідуваннях та/або судових процесах за кордоном;
 - іншим компетентним міжнародним механізмам для використання в судових процесах з прав людини та/або інших більш широких ініціативах щодо притягнення до відповідальності, процедурах ООН з прав людини та/або процедурах по виплаті компенсацій/репарацій.
3. Якщо є будь-які обмеження, будь ласка, уточніть:

Ім'я та прізвище: _____

Підпис: _____

Дата: _____

Про обробку персональних даних:

Я приймаю, що ХПГ володітиме моїми персональними даними та надаю свою інформовану згоду на обробку моїх персональних даних ХПГ та її партнерською організацією «DIGNITY», отриманих документаторами/юристами ХПГ у процесі їхньої діяльності з документування та/або надання правової допомоги, з метою сприяння притягненню до відповідальності у зв'язку з російсько-українською війною, з моменту 24 лютого 2022 року.

Я ознайомився/ознайомила із Заявою про обробку персональних даних ХПГ/»DIGNITY» та розумію політику ХПГ щодо збору та використання моїх персональних даних, а також здійснення прав відповідно до Закону України № 2297 «Про захист персональних даних» («ЗПД») та Загального регламенту про захист даних Європейського Союзу («GDPR») при передачі інформації партнерській установі ХПГ «DIGNITY» зі штаб-квартирою в Данії.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ПРО ОБРОБКУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Ця записка пояснює, як і чому Харківська правозахисна група («ХПГ») та Данський інститут проти катувань («DIGNITY») використовують персональні дані, які Ви надаєте під час інтерв'ю. Причина, через яку ми маємо пояснити це перед інтерв'ю, полягає в тому, щоб переконатися, що Ви повністю поінформовані про Ваше право на захист даних та конфіденційність відповідно до Закону України № 2297 «Про захист персональних даних» («ЗПД») та Загального регламенту ЄС про захист даних («GDPR»), після подальшої обробки інформації DIGNITY (штаб-квартира знаходиться в Копенгагені, Данія).

I. Інформація, яку ми збираємо

Під час цього інтерв'ю ХПГ збиратиме про Вас **персональні дані**, які в подальшому будуть оброблятися ХПГ та її партнерською організацією DIGNITY. Типи персональних даних, які ми можемо збирати у Вас, включають Ваше ім'я, адресу та контактні дані; дату та місце народження; Ваш рівень освіти; інформацію про інциденти та події за участю Вас як жертви або свідка (наприклад, деталі катувань або інших ймовірних міжнародних злочинів, яким Ви піддавалися або свідком яких Ви були). Ми також можемо збирати та використовувати **спеціальні категорії персональних даних** про Вас, включаючи Ваше расове або етнічне походження, політичні погляди, фізичне та психічне здоров'я, релігійні або філософські переконання, членство в профспілках, сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність.

I. Як ми використовуємо цю інформацію

Ми збираємо, зберігаємо, переглядаємо та надалі обробляємо ці персональні дані з метою:

- Обмінюватися інформацією про ймовірні міжнародні злочини з компетентними національними та/або міжнародними слідчими та прокурорськими органами, включаючи Офіс Прокурора Міжнародного кримінального суду, з метою проведення кримінальних розслідувань та судових процесів.
- Обмінюватися інформацією про ймовірні міжнародні злочини та порушення прав людини з іншими міжнародними механізмами притягнення до відповідальності, які були створені після вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року.
- Надавати Вам інформацію та підтримку, де це необхідно і можливо.
- Зв'язуватися з Вами в майбутньому, якщо у нас виникне така потреба.

Ми будемо збирати тільки той обсяг персональних даних, який необхідний для ефективного виконання цих функцій.

1. Обмін персональними даними

ХПГ та DIGNITY можуть передавати Ваші персональні дані наступним третім особам:

- Офісу Прокурора МКС для використання у кримінальних розслідуваннях та/або судових процесах;
- компетентним національним органам України для використання у кримінальних розслідуваннях та/або судових процесах;
- компетентним органам іноземних держав, що діють за принципом універсальної юрисдикції, для використання у кримінальних розслідуваннях та/або судових процесах за кордоном;
- іншим компетентним міжнародним механізмам для використання в судових процесах з прав людини та/або інших більш широких ініціативах щодо притягнення до відповідальності, процедурах ООН з прав людини та/або процедурах по виплаті компенсацій/репарацій.

Коли ми надамо Вам достатньо інформації, щоб Ви могли прийняти обґрунтоване рішення, ми запитаємо Вас, чи даєте Ви згоду на передачу Ваших персональних даних вищезазначеним третім особам. Ми також можемо передавати Ваші персональні дані, якщо фізична або юридична особа, яка їх отримує, має легітимний інтерес, для якого обробка є необхідною та пропорційною.

У виняткових випадках ми можемо бути зобов'язані передати Ваші персональні дані іншим органам, якщо ми зобов'язані це зробити за законом, якщо це не порушує міжнародне право в галузі прав людини. Це може трапитися, якщо ми будемо зобов'язані зробити це на підставі рішення суду або з метою запобігання шахрайству чи іншому злочину.

2. Зберігання персональних даних

Ми зберігатимемо та передаватимемо Ваші персональні дані з використанням безпечних методів, щоб запобігти несанкціонованому доступу до Ваших персональних даних, їх зміні або втраті. Ми відстежуємо будь-які підозри щодо порушення даних і повідомлятимемо Вас і будь-який відповідний регуляторний орган про підозри порушень, якщо ми зобов'язані це зробити згідно з законом.

3. Міжнародна передача даних

Коли Ваші персональні дані передаються з правової юрисдикції України до Європейського Союзу, третьої країни або міжнародної організації, це може бути зроблено тільки в тому випадку, якщо відповідна третя країна або міжнародна організація відповідає законодавчим вимогам щодо забезпечення належного рівня захисту прав фізичних осіб на недоторканність приватного життя та захист персональних даних.

4. Зберігання даних

Ми зберігатимемо Ваші персональні дані лише протягом часу, який необхідний для виконання цілей, для яких ми їх збирали, в тому числі з метою задоволення вимог обліку або звітності. При визначенні терміну зберігання даних ми враховуємо обсяг, характер і чутливість інформації, потенційний ризик заподіяння шкоди від несанкціонованого використання або розголошення Ваших персональних даних, цілі, для яких ми обробляємо Ваші персональні дані, і чи можемо ми досягти цих цілей за допомогою інших засобів, а також відповідні законодавчі вимоги.

5. Ваші права

За наявності підстав, за законом Ви маєте право на таке:

- **Відкликати згоду** в будь-який час.
- **Запитувати доступ** до Ваших персональних даних («запит суб'єкта даних на доступ»). Це дозволить Вам отримати копію персональних даних, які ми зберігаємо про Вас, і перевірити, чи законно ми їх обробляємо.
- **Попросити нас виправити персональні дані**, які ми зберігаємо про Вас, які є неправильними, неповними або неточними.
- **Попросити нас видалити Ваші персональні дані** з наших файлів і систем, якщо немає вагомих причин для їх подальшого зберігання.
- **Заперечувати проти використання нами Ваших персональних даних** для сприяння досягненню легітимних інтересів.
- **Попросити нас обмежити або призупинити використання Ваших персональних даних**, наприклад, якщо Ви хочете, щоб ми встановили їх точність або підстави для їх використання.
- **Попросити нас передати Ваші персональні дані** іншій особі або організації, наприклад, медичному або юридичному працівнику, який надає Вам послуги.

6. Контакти

Якщо ви хочете скористатися будь-якими своїми правами, бажаєте відкликати згоду, подати скаргу або маєте будь-які запитання щодо обробки ваших персональних даних або гарантій, які ми запровадили для їх захисту, будь ласка, зв'яжіться з нами:

- Електронна пошта:
ХПГ електронна адреса: consent@khpg.org
Електронна адреса DIGNITY: gdpr@dignity.dk
- Пошта:
Пошта ХПГ: м. Харків, вул. Свободи, 27, кв. 4, 61002, а/с 10397
Пошта DIGNITY: Bryggervangen 55, 2100 København, Denmark

7. Скарги

Ви також маєте право в будь-який час подати скаргу до регулятора з питань захисту даних в країні, в якій обробляються Ваші дані.

Скарги щодо обробки персональних даних можуть бути подані:

В **Україні** – до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини – <https://ombudsman.gov.ua>

У **Данії**, де знаходиться «DIGNITY», діє Данське агентство із захисту даних – datatilsynet.dk

Інформаційне видання

Катерина Буряковська,
Євген Захаров,
Микола Комаровський,
Михайло Романов,
Тетяна Самодерженкова

**ПОДАННЯ ХПГ (УКРАЇНА) ДО МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ.
Щодо актів геноциду, імовірно вчинених російськими військами
в місті Маріуполь (Донецька область, Україна)
та навколо нього в період з 24 лютого по 21 травня 2022 року**

Відповідальний за випуск та редактор *Євген Захаров*

Підписано до друку 18.08.2023
Формат 60 × 84 ¹/₈. Папір офсетний.
Умов. друк. арк. 11,62. Гарнітура Roboto
Наклад — 100 прим.

ГО «ХАРКІВСЬКА ПРАВОЗАХИСНА ГРУПА»
61002, Харків, а/с 10430
khp.org та library.khp.org

Друк: ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ»
61002, Харків, вул. Дарвіна, 7, кв. 35
Свідоцтво Державного комітету телебачення і радіомовлення України
серія ДК № 4783 від 23.10.2014 р.
ел. пошта: distribution.hr.publisher@gmail.com
publisher@khp.org

ДЛЯ НОТАТОК